

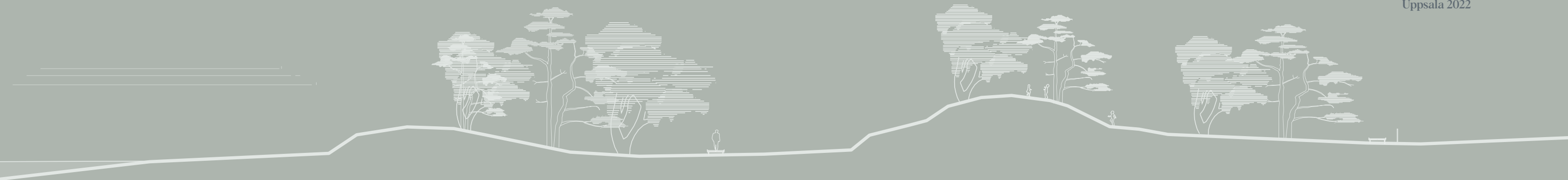

Tofta Gnisvård naturstråk

Landskapsanalys och gestaltungsfor-slag
for utveckling av Tofta strand

Jenny Hansen
Klara Kåks

Självtändigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Uppsala 2022

Tofta Gnisvärd naturstråk: Landskapsanalys och gestaltungsförslag för utveckling av Tofta strand

Tofta Gnisvärd nature trail: Landscape analysis and design proposal for development of Tofta beach

© Jenny Hansen & Klara Kåks

Handledare: Lars Johansson, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Andrew Butler, SLU, institutionen för stad och land

Biträdande examinator: Petter Åkerblom, SLU, institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad nivå A2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitektprogrammet - Uppsala

Kurskod: EX0860

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala

Kursansvarig institution: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2022

Omslagsbild: Sektion som visar på hur spången placeras i landskapet. © 2022 Jenny Hansen & Klara Kåks

Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.

Originalformat: A3 samt A1

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: *naturstråk, Gotland, Tofta strand, Gnisvärd, analys genom syntes, landskap som språk,*

ekologisk läskunnighet, integrerad landskapskaraktärsanalys ILKA

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammandrag

Tofta strand mellan Tofta bad och Gnisvärds hamn är en av Gotlands mest välbesökta stränder. Landskapet har höga värden ur både ekologiska och sociala aspekter, då det på samma gång utgör en spektakulär naturmiljö med hög biologisk mångfald samtidigt som det är ett populärt område för turism och rekreation. Förvaltningen av området sköts av den ideella föreningen Strandföreningen Tofta-Gnisvärd som drivs av markägare och företagare i området. Som en del av ett pågående projekt, finansierat av ett LONA-bidrag från Naturvårdsverket, vill strandföreningen nu utveckla ett naturstråk med tillhörande målpunkter i området. En viktig del i arbetet med detta naturstråk är att tillgängliggöra platsen för en bredare målgrupp.

I arbetet undersöks hur en gestaltning av naturstråket kan utformas för att tillvarata och förvalta platsens sociala och ekologiska värden, och hur en gestaltning kan bidra till att skapa förståelse för platsen som natur- och kulturmiljö.

Arbetets resultat presenteras som ett gestaltungsförslag för naturstråket. I gestaltungsförslaget föreslås ett möbelprogram med sammanhållen visuell identitet, en större spångstruktur

samt en lekmiljö som är inspirerad av platsen som kulturmiljö. Detta utgår från principen att underordna sig det befintliga landskapet, och istället för att själv ta plats verka för att synliggöra de naturliga och kulturella processer som är tongivande för landskapets karaktär. Förslaget är baserat på en integrerad landskapskaraktärsanalys (ILKA). I ILKA:n identifieras tre områden med hög potential och lägre känslighet utifrån aspekterna landskapets uppbyggnad, landskapets ekologi, upplevelsen av landskapet och användningen av landskapet. Majoriteten av de tillägg i landskapet som föreslås i gestaltungsförslaget placeras inom dessa områden.

En viktig utgångspunkt för arbetet är att landskapet består av komplexa lager, och den teoretiska utgångspunkten att vi som människor kan förstå dessa lager och den helhet de bildar genom både information om och interaktion med landskapet. En stor vikt läggs i både landskapsanalys och gestaltungsförslag vid subjektiva upplevelser av platsen, och att vi genom att uppleva landskapet med våra egna kroppar och sinnen både kan skapa en djupare förståelse för platsen, och i längden även större empati för naturen och landskapet.

Summary

Background

Tofta beach is one of Sweden and Gotlands most visited beaches, and has been so for the last century. Summer tourism here is mostly the result of it’s geographical setting, at a sunny and warm location with a three kilometre long, soft, white-sand beach and a stunning and varied landscape, that in spring bloom with orchids. The landscape is largely formed by the previous generations of inhabitants, dating back thousands of years. The interaction between human and landscape has formed the open landscape with plants thriving in the low nutrient and party disturbed environment. The heavy use of the landscape by turism has partly helped to keep the landscape open as provided some beneficial disturbance to the ground. However, as a result of the already high torism which increased during the pandemic, the landscape has in some places reached its limits in the amount of disturbance it can tolerate, and is now under stress.

In Gotland, a lot of the land is owned privately, including Tofta beach where both private house associations and commercial businesses share ownership. To organise the different stakeholders, the association Strandföreningen Tofta Gnisvärd was founded, acting as an umbrella organisation that takes responsibility for maintaining and developing the area. Their aim is to maintain the high biodiversity in the landscape by keeping it open, meeting the public interest in the beach as a recreational site and inform and encourage an interest in the landscape. In 2019 Strandföreningen Tofta Gnisvärd applied for, and was granted founding by LONA,

Lokala naturvårdssatsningen, in which Swedish Naturvårdsverket provides financial means to enable a broader public to visit natural areas, partly by increasing accessibility. Thanks to the LONA-funding, Strandföreningen Tofta Gnisvärd are planning to develop a nature trail, and therefore looked for students to develop a design proposal for the trail as their masters thesis.

Aim

The aim of this thesis is to investigate the relationship between ecological and social values in a popular nature environment, and how a design proposal can be formed to safeguard these values.

Another aim of this thesis is to investigate how a nature trail can be designed to increase understanding and interest in the landscape as a natural and cultural environment.

Question

- As part of the LONA-project Tofta Gnisvärd - a beach for everyone, how can a nature trail be designed that both safeguards and manages ecological and social values?
- How can the nature trail be designed to encourage a greater understanding of the landscape’s nature and culture?

Method , literature and landscape analaysis

The project uses the design method *analysis through synthesis* as a framework for the design process. According to this theory the work has switched between generating ideas, theoretical studies, landscape analysis, sketches and designing in detail. Fundamental for the project has been the theoretical frame that every landscape is the sum of several complex layers, and that our own and users' subjective view of the landscape hold a central key to understanding it. However, we have also used a multidisciplinary approach to understand the many layers of the landscape, including a more nature scientific approach to understand the geology and the ecology of the landscape.

Literature study

A literature study to investigate how our design possibly could help the user to a better understanding of the landscape. The study showed us that both information and interaction hold important keys to understand and empathise with the landscape.

ILKA analysis

A landscape analysis based on the tool ILKA, integrated landscape character assessment. In the ILKA analysis we present the results of the recurring site visits over one year, where subjective experiences, nature identification, and a dialogue with locals has been performed. We also present the results of theoretical studies, for example geological map studies and cultural history. Analyses have been organised thematically on the form of the landscape, the ecology of the landscape,

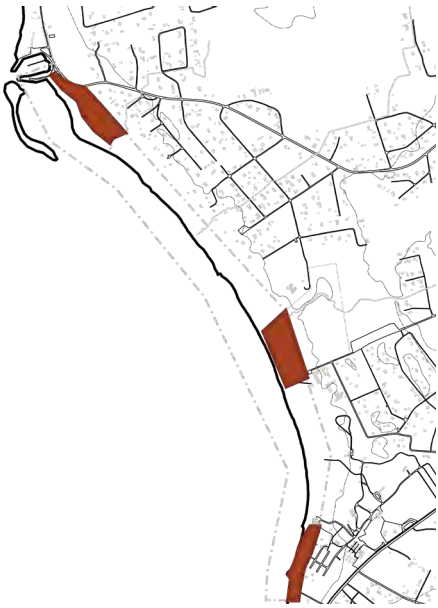

Illustration 1. Summarizing areas with high potential.

the experience of the landscape and the use of the landscape, all being assessed in relation to the planned nature trail. The ILKA analysis helped us identify how to safeguard and manage the ecological and social values by identifying the potential and risks in the landscape.

Design process

A design process based on analysis through synthesis where we have worked in a parallel process with designing, analysing and experiencing, has resulted in a detailed design proposal for the Tofta Gnisvärd nature trail. During this process, we have been made to change direction and come up with different solutions than what we thought was possible from the beginning.

Design program

As a result of the literary study and the ILKA analysis, the following program was formed:

- Design the nature trail and build elements along to work with the characteristics of the landscape, its changeability and its social and ecological functions.
- Enhance understanding of the landscape through information and interaction.
- Place the majority of the major designed elements in the three areas identified as having the most potential.
- Invite people to use the landscape and give the place a more public character, by creating a more visible identity.
- Make the landscape more accessible for a broader public, and increase accessibility in regards to physical and cognitive aspects.

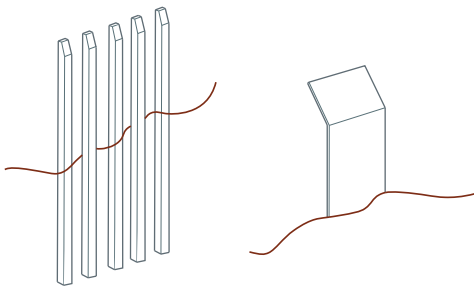

Illustration 2. Illustrative concept diagram.

Design concept

The design concept is based on - a subordinate relationship to the landscape designing with elements that enhance the landscape, rather than stand out. The result is that the trail and its built elements, in a way, hold a conversation with the landscape, and even though static, become dynamic elements in the changeable landscape of Tofta beach.

Design proposal

As part of increasing a visible identity and making the landscape more accessible, a set of furniture was designed. The furniture is either designed with gaps where the sand can blow through, or as solid elements that the sand will be shaped around.

These built elements will be placed, with varying concentration, along the whole of the three kilometre nature trail. A central purpose of the entrance signs is welcoming visitors and informing them about the area. Along the way there will also be smaller information signs and pointers. These signs will work as more traditional ways of informing visitors about the area, while at the same time making it more cognitively accessible.

As part of the proposal is to encourage interaction with the landscape, a set of information - and interaction elements was designed and given the name Blänkare. These will be placed both along and beside the major trail, encouraging users to also use the smaller trails, and perhaps even form new trails in the landscape. The Blänkare will be easily moved, making it possible to encourage or relieve disturbance in the landscape where needed. The Blänkare will both inform and mark specific sites such as plant communities, but also share information about the relationships in the landscape, and invite to play and interact at specific sites.

Along the nature trail there will be benches to rest on, making it more accessible to the public, especially those who struggle with walking long distances, and/or have a hard time sitting on the ground. At some places, barbeque stations with benches will be placed.

As identified in the analysis, the central area in the has a lot of potential. Here, there will be the highest concentration of built elements and a highly accessible part of the nature trail will be built of wood. This wooden trail measuring 1,5 metre wide and 400 metres long, will be placed in a loop, with benches, barbeque stations, wooden floors, information and the Blänkare. A type of beach mat will be placed to increase physical

accessibility into the sea. The trail in this area will run through seven of the characteristic nature types identified in the ILKA analysis, in a landscape also identified as having many play- and social qualities. The wooden trail will partly be placed where disturbance of the land is high, functioning as a way of relieving the landscape.

The dialogue clearly showed that the previous play area in Gnivärd was missed. Therefore, at the meadow of Gnivärd, three wooden play houses will be placed, inspired by the fishing huts of Gnivärd. Another type of play element will also be placed here, functioning as storage for the sticks and naturale material gathered during the Strandföreningen Tofta Gnivärds work to keep the landscape open. These sticks will be part of the play element, encouraging and allowing children to build their own play areas, and to play with the the changeable and interactive qualities of the landscape. The purpose is also to increase circularity.

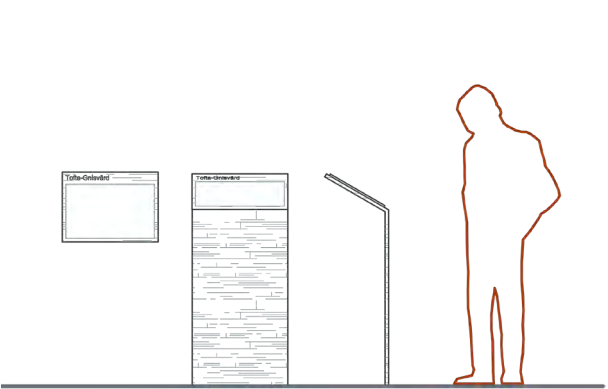

Illustration 3. Informative sign.

Discussion

The result is one of the many ways the questions in this thesis could be answered. We have tried to summarise the different and complex layers of the landscapes in an ILKA analysis, and indirectly answered how we believe social and ecological values can both be safeguarded and managed. Using an ILKA analysis was a pragmatic choice, but another method could possibly have helped us to put more emphasis on subjective experiences and different stakeholders in the landscape.

Our literary study has helped us understand that both information and interaction can increase an understanding of the landscape, which we have tried to incorporate in our design result. One unanswered question is if the information and interaction we suggest will be enough to encourage visitors understanding. This is an aspect we would very much like to study further, and a general topic that could be more researched.

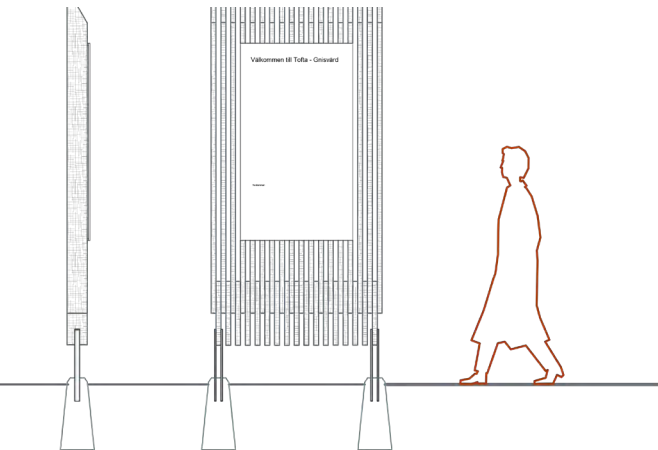

Illustration 4. Entrance sign.

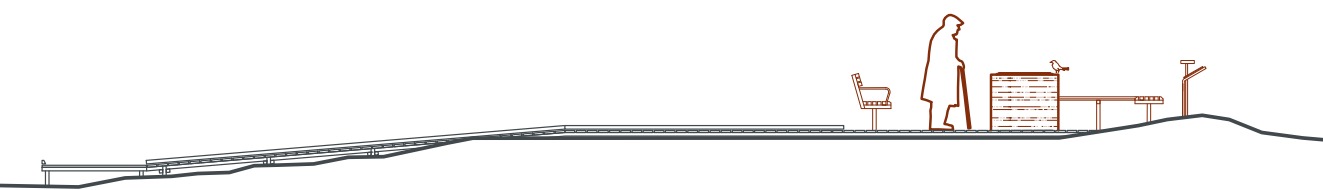

Illustration 5. Section of wooden trail and barbeque area/viewing point.

Tack till

Lars Johansson för ditt handledarskap och din förmåga att lyssna på, respektera och förvalta våra idéer och tankar.

Strandföreningen Tofta-Gnisvärds styrelse för ett gott och roligt samarbete.
Ett extra tack till de medlemmar i föreningen och boende i området som deltagit i dialogarbetet under gåturen och via sociala medier.

Lena Pålsson, Tofta Strandpensionat och **Suderbys Herrgård** för fantastiskt boende under våra platsbesök på Gotland.

Pernilla Johansson, stadsträdgårdsmästare på Region Gotland, för att du tog dig tid att träffa oss och dela med dig av dina tankar kring tillgänglighet och välbesökta naturmiljöer.

Jens-Henrik Kloth, biolog på Ekologigruppen, för hjälp med att identifiera växter och naturtyper.

Sist men inte minst: Tack **Björn, Fanny** och **Rosanna**
Nora, Siri, Alexander, Anna, Ronny, Kerstin och **Louise**.

Innehållsförteckning

s. 1	I.	Inledning
s. 10	II.	Metod
s. 14	III.	Litteraturstudie
s. 20	IV.	ILKA: Integrerad landskapskaraktärsanalys
s. 45	V.	Gestaltningsprocess
s. 53	VI.	Diskussion
s. 58	VII.	Referenser

I. Inledning

Detta examensarbete utgår från ett befintligt projekt där vi har haft uppdraget att utforma ett naturstråk med målpunkter vid Tofta strand, Gotland. Arbetet har varit en del av Strandföreningens Tofta-Gnisvärds pågående projekt *Tofta Gnisvärd - en strand för alla*, delvis finansierad av Naturvårdsverkets Lokala naturvårdssatning, LONA.

Följande dokument är en textkappa i A3-format i vilken vi presenterar projektet, arbetets metod, teoretiska utgångspunkter, en integrerad landskapskaraktärsanalys över projektområdet, samt en översikt över den process som lett fram till gestaltungsförslaget.

Gestaltungsförslaget, vilket utgör arbetets huvudsakliga resultat, presenteras i separata planscher i A1-format.

Inledning

Tofta strand mellan Tofta bad och Gnisvärds hamn är en av Gotlands mest välbesökta stränder. Här samsas en intensiv och starkt kommersialiserad badturism med en rik kulturhistoria och höga naturvärden. Det höga besöksstrycket beror delvis på att landskapet utgör en spektakulär naturmiljö, vars karaktär präglas av havet, böljande sanddyner, långa siktlinjer och rika orkidéblomningar under våren.

Europarådet (2000, s 3) definierar begreppet landskap som *ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer*. Samtidigt som Tofta strand kanske först och främst uppfattas som en naturmiljö så kan området även betraktas som en kulturmiljö då det genom bete, släketäkt och användning till stor del är ett resultat av mänsklig hävd. Människans påverkan på platsen förutspås dessutom, i takt med ett ökande besöksstryck, att öka i framtiden.

Platsen kan utifrån aspekter såsom biologisk mångfald, turism och rekreation beskrivas ha stora ekologiska och sociala värden. Mellan dessa värden finns en spänning; samtidigt som landskapets attraktivitet hänger tätt samman med dess kvalitéer som naturmiljö, riskerar den höga användningen av platsen leda till att naturen urholkas och förlorar delar av sitt unika värde. För att kunna utforma ett gestaltungsförslag trots denna spänning är en holistisk förståelse av

landskapet viktig. Arbetet har utgått från en syn på landskap som bestående av komplexa lager. En viktig utgångspunkt har varit att vi som människor kan bilda förståelse för dessa lager utifrån både information om, och interaktion med, landskapet. Att besöka platsen under flertalet gånger har därför varit en central metod för arbetet.

Landskapsarkitektur är en tvärvetenskaplig disciplin som på samma gång förhåller sig till en naturvetenskaplig och en humanistisk vetenskapstradition. Att förhålla sig till landskap utifrån ett tvärvetenskapligt perspektiv är därför ett vanligt arbetssätt. Däremot är att själv skapa god platskännedom genom att uppleva det landskap som ska gestaltas någonting som riskerar att prioriteras bort i en allt mer tidspressad och globaliserad bransch. Således kan detta arbete även betraktas som en undersökning i hur vi som landskapsarkitekter påverkats i vår gestaltungsprocess av att lära känna en plats på djupet.

Gestaltungsförslaget är baserat på en analys av platsen, som formats utifrån både information om och interaktion med landskapet. Vår egen och andras subjektiva förståelse för platsen har varit en viktig aspekt av arbetet. Med utgångspunkt i landskapsarkitekturens tvärvetenskapliga synsätt har vi även velat undersöka hur vi kan stärka andra människors relation till och förståelse för landskapet genom just begreppsparet information och interaktion.

Figur 1. Arbetsområdet präglas av en ständig förändring och rörelse, där flygsanden följer vindens riktning och kraft.

Begreppsförklaring

Landskap

Den europeiska landskapskonventionen definierar landskap som ”ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer” (Europarådet 2000, s. 3).

Naturmiljö/kulturmiljö

Riksantikvarieämbetet definierar begreppet kulturmiljö som ”hela den av människor påverkade miljön, det vill säga som i varierande grad präglats av olika mänskliga verksamheter och aktiviteter” (Riksantikvarieämbetet 2022). Enligt Miljöbalkens 12 kap. 6 § definieras begreppet *naturmiljö* som ett begrepp som kan innefatta allt från ett enskilt träd eller en hel landskapsbild. Naturvårdsverket skriver:

Naturmiljön bör omfatta all natur, inte endast värdefull eller orörd natur, och bör således även omfatta naturmiljön i tätortsnära områden. Landskapsbilden och kulturmiljöer bör innefattas i begreppet i de fall kulturmiljöerna också utgör naturmiljöer, såsom till exempel odlingslandskap. Kulturmiljöer som inte samtidigt är en naturmiljö, till exempel bebyggelsemiljöer i tätorter, omfattas normalt inte (Naturvårdsverket 2022b).

En utgångspunkt för arbetet är därför att även miljöer som framför allt uppfattas som naturmiljöer ofta är påverkade av mänsklig hävd och därmed även bör betraktas som kulturmiljöer.

Analys genom syntes

Analys genom syntes kan beskrivas som en arbetsgång där problemformulering och problemlösning sker simultant i en slags växelverkan. Denna metod är vanlig inom designdiscipliner (Krupinska 2014).

Iterativ process

Process som sker i omgångar, där resultatet utvärderas och förbättras efter varje omgång. Att arbeta med *analys genom syntes* som metod är att arbeta enligt en iterativ process.

Flygsand/Sanddyn

Flygsand är en sorterad jordart, som består av framför allt av fin- och mellansand. På grund av sin fina textur förflyttas flygsanden av vinden och bildar på så vis sanddynor (Johansson & Petterson 2016). Tofta strand är ett av Gotlands större flygsandområden.

Släke

Släke är ett gotländskt ord för den sjögräs och tång som drivs in från havet upp på land. Släket har historiskt sett, och gör till viss del fortfarande, använts som gödsel för jordbruk.

Tillgänglighet

Begreppet tillgänglighet beskriver hur väl en plats kan användas av alla, oavsett funktionsvariation. Tillgänglighet handlar om både rumsliga, sociala och kognitiva aspekter och ska därför inte förväxlas med begreppet framkomlighet som framför allt handlar om rumslig tillgänglighet.

Naturstråk

I detta arbete används begreppet naturstråk för att förklara förslaget på gestaltning längs Tofta strand. Ordet har ingen formell definition, men i detta arbete används det för att förklara dels själva rörelsestråket i området, men även de målpunkter och den möblering som ingår i gestaltungsförslaget.

Projektets kontext

Gotland och turism

Gotland är Sveriges största ö, belägen i Östersjön cirka 10 mil österut från fastlandets kust. 2021 hade Gotland en fastboende befolkning på cirka 61 000 personer (Region Gotland 2022b), men ön är ett populärt turistmål med ungefär en miljon besökare per år. De allra flesta besöken sker under sommarhalvåret (Region Gotland 2019). Under Covid-19-pandemin har besöksstrycket ökat, och mycket tyder på att den ökande mängden besökare kommer kvarstå även efter pandemins slut.

På ön finns en stor andel fritidshus och andelen sommarboende, så kallade sommargotlänningar, är hög (Guteinfo 2022). En stor andel av de som har fritidshus bor på Gotland mer eller mindre permanent under sommarhalvåret, men är skrivna på annan ort. Gotland har även en växande fastboende befolkning, något som pekas ut som viktigt för en hållbar social och ekonomisk utveckling för regionen (Gotlands kommun 2010). Besöksindustrin är en av de viktigaste faktorerna för Gotlands näringsliv. Den blomstrande turismen innebär många arbetstillfällen och ger möjligheter till företagande. Samtidigt innebär turismen en påfrestning på infrastruktur och välfärdsinstanser som sjukvård och polis (Gotlands kommun 2010).

En viktig faktor för öns popularitet som besöksmål är de unika natur- och kulturmiljöer som finns på platsen. Gotland har ett säregnt landskap. Öns natur är präglad av dess kalkstensberggrund som bildades vid ekvatorn för 400 miljoner år sedan (Region Gotland 2017). På grund av berggrunden har ön en unik

Figur 2. Gotland i relation till Sverige.

flora, med flera endemiska arter. I det karga landskapet finns, i en nationell kontext, ovanliga landskapselement som till exempel klintkuster, sanddyner, kalkbarrskogar, alvarmarker, havsstrandängar, betad skog, källmyrar och agmyrar (Gotlands kommun 2010).

Den största delen av det Gotländska landskapet är präglad av olika typer av mänsklig påverkan och hävd som kan dateras tusentals år tillbaka. I många fall har människans påverkan, som till exempel genom jordbruk och bete, bidragit till den biologiska mångfald och de unika naturmiljöer som finns på ön idag. Förutom olika typer av hävdade kulturlandskap är gamla fiskelägen,

Figur 3. Ett historiskt fotografi från Tofta strand, som utgör en del av Gotlands 80 mil långa kust.

kyrkomiljöer och riksintressanta bebyggelsemiljöer viktiga kulturhistoriska miljöer på ön (Gotlands kommun 2010).

I Region Gotlands översiktsplan (Gotlands kommun 2010) pekas öns unika natur- och kulturvärden ut som känsliga för exploatering. För att bevaras måste dessa värden vägas mot varje tänkt ingrepp i landskapet. Samtidigt är ett visst mått av markanvändning och förändring av landskapet en förutsättning för den besöksindustri som är grundläggande för öns ekonomiska utveckling.

Översiktsplanen pekar på att utveckling i

koppling till turism bör ske på ett sätt som värnar om natur- och kulturmiljöer. Det pekas också ut som viktigt att värna om det öppna landskapet, och att ge förutsättningar för turism och rörligt friluftsliv (Gotlands kommun 2010).

Gotlands 80 mil långa kustzon betonas i översiktsplanen som ett område där intressekonflikten mellan ekonomiska, ekologiska och kulturella värden blir extra stark. Att hitta en avvägning mellan dessa intressen beskrivs som en stor utmaning för att säkerställa en hållbar utveckling ur alla olika aspekter (Gotlands kommun 2010).

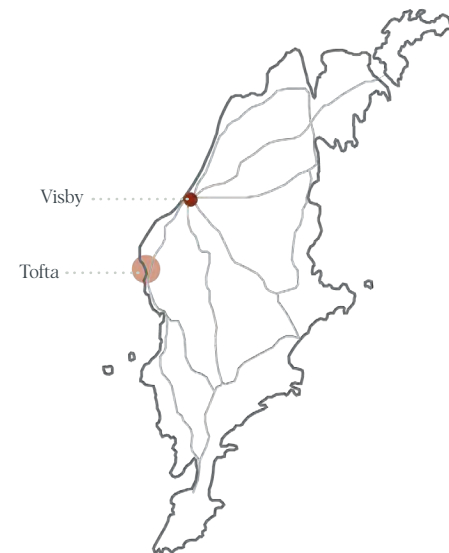
Tofta-Gnisvård

Tofta är ett av 92 distrikt som tillsammans bildar Region Gotland. Distriktet utgörs av samma område som utgör Tofta socken, och ligger beläget på Gotlands västkust, cirka två mil söder om Visby. Tofta räknas enligt Statistikmyndigheten (SCB) inte som en sammanhängande tätort. Det område som i regionens planprogram kallas för Toftaområdet utgörs av flera mindre småorter, såsom Tofta Kyrkby, Tofta strand, Gnisvård och Smågårde (SCB 2021; SCB 2016). Projektets arbetsområde ligger inom Tofta distrikt, förutom en smal remsa i söder som hör till Eskelhems distrikt.

År 2020 bodde 639 personer i Tofta socken (Demografen 2020), men i området finns även ett stort antal fritidshus, fördelade framför allt i områdena Tofta Strand, Smågårde och Gnisvård. Under 2000-talet har bebyggelsetrycket på platsen ökat, både för fritidshus och för permanentbostäder. Regionens planprogram för Toftaområdet pekar ut en tydlig trend mot att fler och fler önskar bosätta sig permanent i området, vilket till stor del beror på platsens kustnära och natursköna läge (Gotlands Kommun 2006). Även i regionens översiktsplan pekas Toftaområdet som ett särskilt attraktivt läge för kustnära boende (Gotlands Kommun 2010).

Tofta strand är en av Gotlands mest välbesökta stränder (Strandföreningen Tofta Gnisvård 2019). Enligt representanter från Strandföreningen Tofta-Gnisvård kan det en solig sommardag röra sig om cirka 17 000 människor som kommer för att besöka den närmare tre kilometer långa strandremsan mellan Södra Tofta och Gnisvård (Ewald 2021). Den finkorniga sandstranden präglas av ett böljande sanddynlandskap vilket övergår i en strandhed, vindpinad tallskog och odlingslandskap in mot landet.

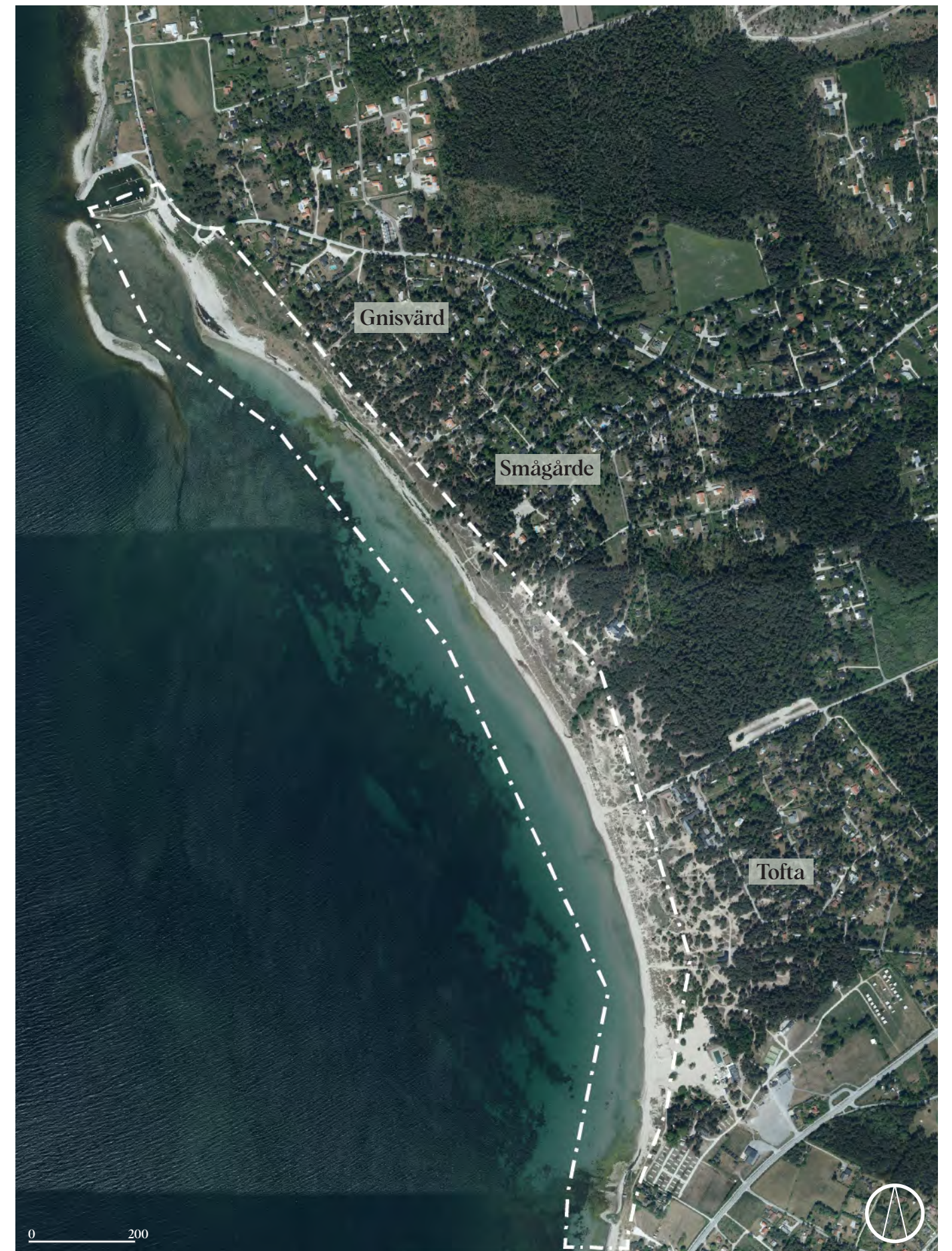
Hela området runt Tofta Gnisvård har mycket höga natur- och kulturvärden med ett flertal rödlistade arter (Strandföreningen Tofta Gnisvård 2019). Att en art är rödlistad betyder att den bedöms av Naturvårdsverket vara hotad eller nära

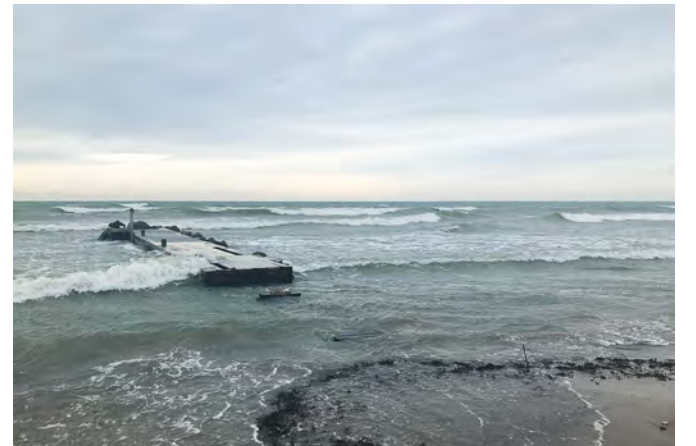
Figur 4. Tofta strands placering på Gotland och relation till Visby. De ljusare sträckan markerar öns huvudsakliga vägnät.

utrotning (Naturvårdsverket 2011). Området runt Tofta Gnisvård är betesmark präglad av hävd, med varierande kontinuitet (Martinsson & Nordin 1992) Strandängen och skogen har betats in på 1900-talet, vilket har påverkat landskapets utformning, flora och fauna (Strandföreningen Tofta Gnisvård 2019). När betet upphörde och turismen tog vid har landskapet förändrats och delvist växt igen, och delvis utsatts för ett hårt slitage.

Vissa arter som klassas som rödlistade har delvis gynnats av den höga användningen genom bad- och friluftsliv, då en måttlig nivå av störning i form av till exempel fottramp kan påverka dessa positivt (Strandföreningen Tofta Gnisvård 2019). Samtidigt har de senaste årens användning varit så pass hög att det delvis inverkat negativt på platsens djur- och naturliv (Strandföreningen Tofta Gnisvård 2019; Nilsson 2018). Likt beskrivningen i *Bygg Gotland* (Gotlands kommun 2010) av öns kustområden kan Toftaområdet alltså beskrivas ha mycket höga ekologiska, kulturhistoriska, ekonomiska och sociala värden, som både samspelar och motverkar varandra.

Figur 5. Tofta strand ligger längs Gotlands västkust och omges av småorterna Gnisvård, Smågårde och Tofta. Sträckad linje markerar projektets arbetsområdesgräns. Skala 1:10 000.

Figur 6. Kollage av fotografier från Tofta strand.

Strandföreningen Tofta-Gnisvård

Strandföreningen Tofta-Gnisvård är en ideell förening som bildades 2014 av samfälligheter och företagare i området. Strandföreningen består dels av privatpersoner som bor permanent eller äger sommarboenden i området, och dels av personer som driver verksamheter i området. Föreningen fungerar som en paraplyorganisation för samtliga markägare, vilka tillsammans äger marken mellan Tofta och Gnisvård. Då stranden inte ägs av region Gotland har strandföreningen kommit att ta ett övergripande ansvar för strandens utveckling och skötsel, även om markägaren har det juridiska ansvaret. Strandföreningens övergripande syfte är att främja ett långsiktigt och hållbart nyttjande av strandområdet mellan Gnisvård och Tofta bad genom att tillsammans:

- se till att strandheden och dynerna mellan Gnisvård och Tofta bad hålls öppna och behåller sina höga botaniska värden, samtidigt som de är tillgängliga för allmänhetens bad- och friluftsliv
- skapa intresse för och öka kunskapen om Gnisvärds och Tofta strands natur- och kulturmiljöer och om hur området har använts historiskt.
- genom restaurering och återkommande skötsel gynna både typiska och sällsynta insekter, fåglar, växter och svampar.
- vara ett forum för samverkan och diskussion om utveckling av friluftsliv och besöksnäring i området i samklang med områdets värden (Strandföreningen Tofta Gnisvård 2022)

Genom ideella insatser där föreningen bjudit in privatpersoner och medlemmar i strandföreningen har ett flertal naturvårdsinsatser som röjningar och slåtter genomförts årligen. Strandföreningen ansvarar också för att ta bort det släke som driver upp på stranden sommartid. En aktiv Facebook-sida fungerar som är ett forum för dialog mellan föreningens styrelse, medlemmar och privatpersoner med intresse av området.

Ökad tillgänglighet genom LONA

Tillgänglighet handlar om människors kunskap om att friluftsområden existerar och deras föreställningar om hur tillgängliga områdena är. Att känna sig välkommen till, lockad och stimulerad av naturen är avgörande för att områden ska användas. (Naturvårdsverket 2022a)

LONA, Lokala naturvårdssatsningen, är ett initiativ från Naturvårdsverket för att stimulera lokala initiativ och möta riksdagens mål om tillgänglig natur för alla (Naturvårdsverket 2022a). Att öka tillgängligheten enligt LONA innebär både att öka tillgängligheten för befolkningen i stort, samt för särskilda grupper vilka har sämre tillgång till natur- och kulturområden, på grund av till exempel socioekonomiska förutsättningar eller funktionsvariationer.

Strandföreningen Tofta-Gnisvård utvecklade med hjälp av LONA-bidrag en skötselplan över området för 2013-2018 med namn *Gnisvård och Tofta strand, ett gemensamt ansvar* (Strandföreningen Tofta Gnisvård 2019). Ytterligare ett LONA-projekt har beviljats för 2018-2023, med namn *Tofta Gnisvård - en strand för alla* (LONA 20176336 2020). Medel har beviljats för vård och förvaltning av områden, naturtyper och bestånd av arter som bedöms värdefulla från naturvårdssynpunkt, inklusive åtgärder som syftar till att främja friluftsliv och liknande nyttjande av naturområdet (LONA 20176336 2020).

För att nå målet att främja friluftsliv och nyttjande av naturområdet planerar Strandföreningen att anlägga stigar, broar, informationsskyltar och enklare friluftsanordningar. Detta för att tillgängliggöra området för flera besökare samt genom en inkluderande design möjliggöra för en större målgrupp att nyttja platsen. Under våren 2021 sökte strandföreningen landskapsarkitektstudenter som kunde bistå med utformningen av detta. Vi sökte och fick uppdraget, och det fristående förslag som presenteras i detta arbete kommer att, förutsatt att det röstas igenom av föreningens medlemmar, projekteras och byggas under 2022-2023, delvis finansierat av LONA.

Figur 7. Bilder från Strandföreningen Tofta-Gnisvärds Facebooksida.

Syfte

Syftet med arbetet är att undersöka relationen mellan ekologiska och sociala värden i en välbesökt naturmiljö, och hur en gestaltning av en specifik plats kan utformas på ett sätt som värnar om dessa värden.

Ytterligare ett syfte med arbetet är att undersöka hur ett stråk i naturmiljö kan utformas för att bidra till en ökad förståelse och intresse för platsen som natur- och kulturmiljö.

Frågeställning

Arbetet utgår från följande frågeställningar:

- Med utgångspunkt i LONA-projektet *Tofta-Gnisvärd, en strand för alla*, hur kan ett stråk med målpunkter mellan Tofta och Gnisvärd utformas på ett sätt som tillvaratar och förvaltar platsens ekologiska och sociala värden?
- Hur kan stråket gestaltas för att bidra till en större förståelse för platsen som natur- och kulturmiljö?

Avgränsning

Arbetet har sin utgångspunkt i LONA-projektet *Tofta-Gnisvärd, en strand för alla*, och avgränsas således av projektets ramar. Då sträckan för arbetsområdet är drygt tre kilometer lång så redovisas gestaltungsförslaget som helhet genom en programplan för området.

Utvalda delar av sträckan där det finns en högre koncentration av gestaltade tillägg redovisas i relativt hög detaljnivå, men detaljprojekteras inte. På grund av avsaknad av inmätning så höjdsätts inte tilläggen med plushöjder, men har däremot gestaltats med hänsyn till ungefärlig egen inmätning av landskapets höjdskillnader samt rådande tillgänglighetskrav. På grund av avsaknad av detaljerad höjddata presenteras idéer kring höjdsättning med principer för till exempel spång och

ramper. Dessa bör vid eventuell anläggning antingen projekteras eller kontrolleras på plats vid byggnation.

Arbetets platsanalys utgår från metoden ILKA, integrerad landskapskaraktärsanalys. Inom ramen för ILKAn har dialog genomförts och avgränsats till personer med koppling till området, via Strandföreningen Tofta Gnisvärd. Vi har utifrån GDPR valt att inte presentera åsikter och förslag med namn, om inte uttalat samtycke till detta skett skriftligen. Vi har inte heller valt att redovisa antalet som tycker på ett visst sätt i de olika förslag som presenteras, men hänvisar till Tofta Gnisvärds Facebook-sida som är offentlig.

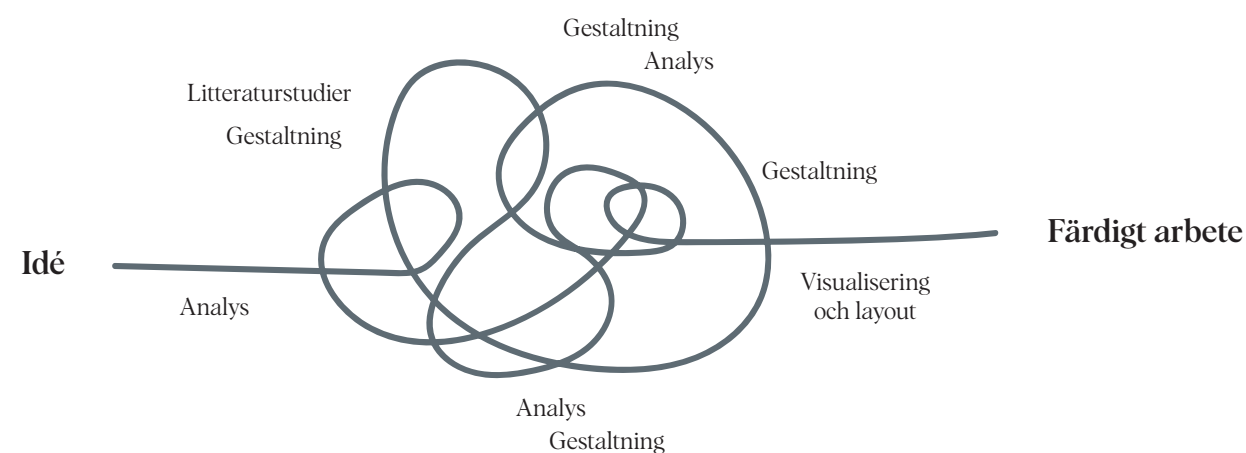
II. Metod

Arbetsmetod

I följande kapitel presenteras den arbetsmetod som använts i projektet. Arbetsmetoden har valts och formats med grund i de designteoretiska ramverk som presenteras i kommande kapitel, Litteraturstuider.

Arbetets metod har haft designteorin *analys genom syntes* som sitt övergripande ramverk. I enlighet med *analys genom syntes* har arbetet växlat mellan idéarbete, teoretiska studier, platsanalys, skissarbete och mer detaljerad gestaltning. Utgångspunkten för projektet har varit att landskap består av komplexa lager, och att våra egna upplevelser från platsen samt erfarenheter från personer med en relation till platsen är centrala i förståelsen för projektet och projektområdet.

Nedan beskrivs de metoder som använts i projektet. Dessa presenteras i en uppdelad följd, åtskilda från varandra. I verkligheten har arbetet utifrån de olika metoderna skett parallellt, som illustrerat i Figur 8.

Figur 8. Konceptuell skiss över arbetsprocessen.

Litteraturstudier

Arbetets teoretiska utgångspunkt har grundats i litteraturstudier. Litteraturstudierna har fungerat som ett teoretiskt ramverk att utforma en metod utifrån, och har tillsammans med platsanalyser utgjort grunden för gestaltningarbetet. Litteraturstudier har även varit den huvudsakliga metoden för att svara på frågeställningen kring hur en gestaltning av platsen kan verka för att öka medvetenhet för platsen som natur- och kulturmiljö.

Viktigt som teoretisk utgångspunkt i valet av metod har varit Jadwiga Krupinskas text *What an architecture student should know* (2014), Bryan Lawsons bok *How designers think: the design process demystified* (2006), Hannah Macphersons artikel *Walking methods in landscape research: moving bodies, spaces of disclosure and rapport* (2016), Henrik Schultz text *Designing large-scale landscapes through walking* (2014) samt Sofia Wibergs avhandling *Lyssnandets praktik: Medborgardialog, icke-vetande och förskjutningar* (2018).

För att förklara hur människor läser och förstår landskapet har Anne Witson Spirns (1998; 2005) teori om *landskapet som språk* varit en utgångspunkt. Som källor för att förstå och förklara begreppet ekologisk läskunnighet har McBride et als artikel *Environmental literacy, ecological literacy, ecoliteracy: What do we mean and how did we get here?* (2013) samt Pitman et als artikel *Ecological literacy and psychographics: lifestyle contributors to ecological knowledge and understanding* (2018) använts.

Biologen Natuschka Lees tankar om *ekologisk empati* har varit vår första inspiration till nya sätt att se på människans relation till naturen. Klas Sandell och Johan Öhmans artikeln *Naturkontakt som miljöpedagogik* (2021) samt Margareta Häggströms avhandling *Estetiska erfarenheter i naturmöten* (2020) har använts för att beskriva hur en empatisk relation mellan människa och natur skapas genom naturkontakt.

Platsanalys enligt ILKA

Beslutsfattaren, det vill säga en länsstyrelse eller kommun, bör formulera tydliga mål för bevarande av utpekade värden och för tillgängligheten i ett skyddat område och också kunna hantera eventuella konflikter däremellan. För att lyckas med detta krävs god kännedom om både platsens olika värden, men också om besökarna och om deras förväntningar. (Naturvårdsverket & Riksantikvarieämbetet 2013, s 36)

För att undersöka landskapets olika lager har vi valt analysmetoden ILKA, integrerad landskapsanalys. ILKA är utvecklad av Trafikverket och i sitt ursprung skapad för att användas i planläggning av vägar och järnvägar, framförallt i storskaliga landskap. Metoden är en utveckling av den, i landskapssammanhang, vedertagna analysmodellen Landscape Character Assessment, som även används för mera småskaliga analyser (Brämerson-Gaddefors et al 2020).

ILKA har har ett tydligt tvärvetenskapligt fokus, där faktorer som geologi och ekologi vägs samman med sociala värden så som upplevelsen och användningen av landskapet. ILKA har framför allt valts som metod då den har ett tydligt fokus på att analysera landskapets funktioner och relationer samt dess utvecklingstendenser, känslighet och potential (Brämerson-Gaddefors et al 2020).

I en ILKA sker analysen i regel i relation till ett på förhand bestämt tillägg, som till exempel en väg eller järnväg. I arbetes fall är detta tillägg ett stråk med målpunkter. Att undersöka landskapets känslighet och potential har vi bedömt som extra relevant för en gestaltning som syftar till att vara varsam med de spänningar som finns i landskapet, och svara på frågeställningen om hur ett stråk med målpunkter mellan Tofta och Gnisvärd kan utformas på ett sätt som tillvaratar och förvaltar platsens befintliga kvalitéer. Analysen har således använts som ett verktyg för att undersöka var ett stråk med målpunkter kan placeras

för attt på ett så bra sätt som möjligt kunna svara på frågeställningen.

I en ILKA-analys ingår momenten Tematiska analyser, Karaktärisering och Känslighet och potential. Under Tematiska analyser analyseras landskapet utifrån form, upplevelse, och användning. I en ursprunglig ILKA finns ekologi som en underkategori till Landskapets form. Vi har, för att förtydliga Landskapets ekologi valt att istället ge den en egen rubrik. Vi har även valt att slå ihop Karaktärisering, Känslighet och potential till ett kapitel.

Platsbesök och befarings

I ILKA ingår metoden platsbesök och befarings, vilket i praktiken innebär att flera gånger besöka platsen, röra sig genom landskapet och samtala om varför platsen ser ut och fungerar som den gör. För att få en förståelse för hur platsen förändras under årtiderna har platsanalysen skett vid upprepade tillfällen, utspridda över hela året. Under arbetets gång har Tofta-Gnisvärd besökts fem gånger, under datumen 20:e-25:e juli 2021, 23:e–29:e augusti 2021, 12:e-14:e november 2021, 12:e-16:e februari 2021 och 26:e-29:e mars 2022.

Under platsbesöken har rörelse genom landskapet i form av promenader varit en central del av analysen. Under dessa tillfällen har vi både analyserat landskapets fysiska förhållanden och analyserat hur platsen används genom att ha noterat ungefärligt antal besökare samt vilka aktiviteter som pågått. Vi har även fokuserat på subjektiva och kroppsliga erfarenheter av platsen hos oss själva. Promenader som ett verktyg för analys beskrivs mer utförligt under rubriken Att analysera och gestalta landskap i arbetets kapitel Litteraturstudier.

Befarings definieras i ILKA som en fältresa för att analysera och samtala om landskapet – i landskapet. (Brämerson-Gaddefors et al, 2020, s16). Befarings har skett under platsbesöken tillsammans med ett flertal personer som alla besitter en kunskap om landskapet: Carl Edvald, Kerstin Sjögren och Björn Risinger vilka samtliga är med i Tofta Gnisvärds styrelse, biolog Jens-Henrik Kloth som är verksam vid Ekologigruppen samt

Pernilla Johansson, stadsträdgårdsmästare vid Region Gotland. Under platsbesöken har även befarings av mera informell karaktär ägt rum. Dels tillsammans med resällskap och dels med användare vi träffat på under promenaderna

Tematiska analyser

Momentet Tematiska analyser beskrivs i ILKA (Brämerson-Gaddefors et al 2020) som upplevelsen av landskapet där analys utgår från form, upplevelse och användning, där vi som tidigare beskrivit valt att lyfta ut landskapets ekologi och ge den en egen rubrik - för att ge ekologin ett tydligare fokus.

Under momentet Landskapets användning har vi valt att beskriva användningen utifrån ett narrativ, med fokus på dåtida, nutida och framtida användning och delvis frånga den struktur som föreslås i ILKA som metod. I kapitlet Nutida användning sammanfattas resultatet från kartstudier, observationer och upplevelser under platsbesök, dialog och gåturer. Under kapitlet Framtida användning presenteras det framåtsyftande resultatet från dialog och gåturer, där ett fokus har varit att undersöka olika förslag som framkommit under processen.

Samtliga tematiska delar baseras på både bakgrundsstudier, platsbesök och erfarenheter från boende i området.

Bakgrundsstudier

Platsanalysens tematiska bakgrundsstudier utgår från studier av dokument om den specifika platsen och förutsättningar kopplade till den, såsom Strandföreningens skötselplan (Strandföreningen Tofta Gnisvärd 2019) där de olika naturtyperna beskrivs ingående, Region Gotlands gällande översiktsplan (Gotlands Kommun 2010), Naturvårdsverkets texter om naturtyper (2022), samt texter om platsens historia.

Kartstudier har varit en viktig metod för kunskapsinhämtning av platsen, där Artportalens data över noterade arter på plats, SGUs berg- och

jordartskartor, samt historiska kartor från lantmäteriet varit viktiga för att skapa en förståelse för platsen. Historiska fotografier har även varit viktiga för förståelsen för hur platsen ändrats över tid.

Digital dialog, gåtur och observation

För att bättre förstå hur platsen upplevs och används samt vilka önskemål som finns inför framtiden, har vi använt oss av dialog i form av digital dialog via Facebook, gåturer och observationer med ostrukturerade intervjuer.

Dialogen har framförallt skett med medlemmar ur Strandföreningen Tofta-Gnisvärd, vilka också är initiativtagare till LONA-projektet. Strandföreningen har valt att kommunicera via en grupp på Facebook, vilken har 2300 medlemmar. Genom denna kanal har vi ställt frågor och bjudit in till samtal kring hur platsen används idag samt förslag kring framtida gestaltning. Ungefär ett trettiotal personer har aktivt deltagit deltagit i denna dialog, genom kommentera och föra samtal via våra inlägg. Ytterligare ett hundratal har gillar våra poster och förslag via en digital tumme upp.

För att kunna samtala om landskapet genom rörelse i landskapet har en gåtur anordnats, vilken har utgått från Suzanne de Laval (2014) metod. Gåturen bör enligt De Laval utgå från cirka en timmes promenad med informanterna, som helst inte ska överstiga ett antal av tolv stycken. När gåturen är avslutad samlas deltagarna för att diskutera och jämföra anteckningar. Syftet med gåturen och efterföljande diskussion inte är att uppnå konsensus, utan snarare belysa olika perspektiv och upplevelser av en plats för att lära känna platsen bättre.

Gåturen annonserades i Strandföreingens Facebook-grupp samt via samfälligheterna för boende i området. Lördagen den 12:e februari klockan 13.00 genomfördes gåturen med elva personer. Av deltagarna var åtta fastboende och tre semesterboende, med en ålder från sju år till sjuttiotre år. Könsfördelningen var jämn med sex män och fem kvinnor. Gåturen planerades att starta vid Tofta strandpensionats

parkering , för att tillsammans promenera till Gnisvärd och tillbaka. Kartor fanns för deltagarna att anteckna egna upplevelser av de olika platserna på, men då det blåste kuling så föll detta moment bort i praktiken. Under två timmar pågick gåturen och efterföljdes av en timmes sammanfattande samtal på Tofta Strandpensionat.

Karaktärisering, känslighet och potential

Under momentet Karaktärisering , känslighet och potential har den samlade kunskapen om landskapet ihop i en sammanfattande analys (Brämerson-Gaddefors et al 2020). Vi har i analysen utgått ifrån ett helhetsperspektiv och delat in landskapet i olika delar, vilka har beskrivits i text och bild utifrån karaktär, funktion och relation.

Samtliga delar av landskapet ingår i karaktäriseringen och namnges med namn som är lätta att förstå. Utifrån den karaktärisering som har gjorts av landskapet har de olika delarnas känslighet och potential bedömts, utifrån vårt aktuella uppdrag att anlägga ett stråk med målpunkter. Här har vi, som det beskrivs enligt ILKA (Brämerson-Gaddefors et al 2020) fokuserat på att kartlägga på vilket sätt landskapet är känsligt, och kan utvecklas, genom de tillägg vi gestaltar. Detta med hänsyn till både ekologi, kulturhistoria, sociala aspekter samt utvecklingstendenser.

Gestaltningprocess

Gestaltningförslaget baseras på den teoretiska utgångspunkt som presenterats, samt på information som uppkommit under arbetet med platsanalysen.

Processen har enligt metoden *analys genom syntes* växlat mellan att skissa fritt, testa idéer på plats och hämta ny bakgrundsinformation allt eftersom förslaget utvecklats. Idéarbetet påbörjade under det första platsbesöket i juni 2021, och har pågått parallellt med textarbete och analys fram till maj 2022. Platsbesöken har varit viktiga för att kunna växla mellan att skissa, testa idéer på plats och revidera skisserna utifrån hur väl de fungerar i landskapet. Precis som Krupinska (2014) beskriver *analys genom syntes*, så har arbetet alternerat mellan gestaltning och analys, där gestaltningsarbetet i sig har inneburit att nya frågor ställs och analysen behövt utvecklas.

Gestaltningförslagets program och koncept är baserat på och inspirerat av dels tankar som presenteras i kapitlet Litteraturstuder, där Anne Whitson Spirns tankar om landskap som språk varit extra viktiga, och dels av kunskap som framkommit i landskapsanalysen.

Den gestaltning som presenteras är ett förslag över hur platsen skulle kunna utvecklas inom ramen för LONA-projektet. Förslaget visualiseras genom illustrationsplaner, sektioner, detaljbilder samt perspektiv, och presenteras i sin helhet i A1-planscher.

Tillgänglighet är en viktig aspekt i gestaltningen. Som referens för tillgänglighetsanpassning har Arkitektens handbok 2021 (Bodin et al 2021) samt Naturvårdsverket och Rikvsantikvarieämbetets (2013) handbok *Tillgängliga natur- och kulturområden använts*.

III. Litteraturstudier

Att läsa landskap

Landskap som språk

Anne Whitson Spirn beskriver i sin bok *Language of landscape* (1998) hur landskap kan liknas vid ett språk. Enligt Spirns teori har landskapet i sig samma egenskaper som ett språk. Landskapets enskilda element kan liknas vid ord, som beror av varandra och får en fullständig betydelse först när de kombineras. Sättet som landskapets element kombineras enligt en viss logik kan liknas vid sättet som ord kombineras till meningar utifrån en förutbestämd grammatik. Att förstå landskapets eget språk innebär både att förstå dess enskilda element, och hur elementen interagerar med varandra (Spirn 1998).

Spirn menar att landskapets språk var människans modersmål innan vi började använda ord. Vi kunde röra vid, höra, se och tolka landskapet innan vi hade ord för att beskriva det vi upplever; faktorer som vind och moln talade om väder, växter signalerade en källa till mat och grottor innebar skydd. Människans förmåga att tolka, förstå och forma landskapet kan på så vis beskrivas som grundläggande för vår utveckling som art, då den varit viktig för att hitta mat och skydd, och på så vis för att kunna överleva och sprida sig över jordklotet (Spirn 1998; Pitman et al 2018). Paradoxt nog kan människans förmåga att tolka, och därmed dra nytta av, landskapet samtidigt betraktas som grunden för den exploatering av planetens resurser som idag hotar vår existens på jorden (Spirn 1998).

En förståelse för landskapets språk är

grundläggande för relationen mellan människa, plats och det som lever eller växer på platsen. I takt med den förändring som orsakats av mänskliga ingrepp, klimatförändringar och habitatförlust har landskapet fått en ny grammatik. Spirn menar att förståelse för landskapets språk, och hur detta språk har förändrats med tiden, är viktig för att vår framtida utveckling ska ske på ett hållbart vis, i samklang med vårt omgivande landskap (Spirn 1998).

Förmågan att läsa landskapet

Verbal läskunnighet, det vill säga förmågan att kunna läsa och skriva, betraktas som en förutsättning för att medborgare ska vara delaktiga i samhället och de demokratiska processer som rör dem. Läskunnighet är en förutsättning för att både förstå världen och för att förändra den. Spirn använder begreppet *landscape literacy* för att beskriva förmågan att förstå och tolka landskapet. Spirn beskriver begreppet som att kunna läsa av vilka beståndsdelar landskapet består av, vilka resurser landskapet innehar, och vad som behövs för att dessa resurser ska kunna finnas kvar (Spirn 2005).

Att vara läskunnig i landskapets språk är, eller bör vara, en grundläggande kunskap för alla som jobbar med arkitektur, landskapsarkitektur eller stadsplanering. Spirn skriver:

To design wisely is to read ongoing dialogues in a place, to distinguish enduring stories from ephemeral ones, and to imagine how to join the conversation. The stakes are high for those who must live in the places professionals help create.

(Spirn 2005, s. 410).

Figur 9. Fotografi på strandråg vid Tofta strand, med citat av Anne Whitson Spirn.

To design wisely is to read ongoing dialogues in a place, to distinguish enduring stories from ephemeral ones, and to imagine how to join the conversation. The stakes are high for those who must live in the places professionals help create (Spirn 2005, s. 410).

Att jobba med landskap i rollen som arkitekt eller planerare beskrivs som att hålla en dialog med platsen. Detta innebär att vi genom att förstå landskapet kan anpassa oss till den grammatik som finns i ett visst landskap, och på så vis arbeta i samklang med platsen och dess själ. Det innebär även att vi som arkitekter kommunicerar genom design (Spirn 1998).

Landscape literacy är alltså en viktig egenskap

i yrkesrollen för arkitekter och planerare. Förmågan att förstå landskapets språk påverkar även privatpersoner. Att förstå landskapet och dess egenskaper innebär ofta en ökad respekt och stolthet för sin närmiljö, och leder till ett större engagemang och fler idéer kring hur landskapet omkring en kan utvecklas (Spirn 2005).

I begreppet *landscape literacy* inryms kunskap om platsens naturliga förutsättningar som väder, vegetation eller geologi, men också sociala lager som kulturhistoria och nutida kulturella företeelser. Att förstå platsens ekologiska förutsättningar kan istället kallas för *ekologisk läskunnighet, ecological literacy* (McBride et al 2013).

Att skapa relation mellan människa och landskap

Ekologisk läskunnighet och ekologisk empati

Begreppet *ecological literacy*, *ekologisk läskunnighet*, saknar en tydlig definition, och används på varierande sätt inom olika forskningsdiscipliner. En enkel övergripande definition är dock att ekologisk läskunnighet innebär en förståelse för hur allt biologisk liv - växter, djur och människor - beror av och påverkas av varandra. Även om begreppet används på varierande sätt utgår definitionerna från ett antal gemensamma faktorer: förståelse för grundläggande ekologiska koncept, en uppskattning av naturen, en förståelse för problematik kopplad till miljö och hållbarhet, samt en förståelse för hur denna problematik bör hanteras eller lösas (McBride et al 2013).

En utbredd ekologisk läsförståelse kan betraktas som en viktig faktor att uppnå en hållbar utveckling (McBride et al 2013; Pitman et al 2018). En ekologiskt läskunnig person har ofta en ökad förståelse för de samband som finns mellan miljö, ekologi och mänsklig påverkan. Ett flertal forskningsrapporter stödjer att en högre ekologisk läskunnighet därför bidrar till att kunna se sitt eget ansvar över dessa frågor i ett större sammanhang, där tesen är att ekologiskt läskunniga personer har den förkunskap som krävs för att kunna ta grundade, hållbara beslut (McBride et al 2013). Det finns även en relationell aspekt av ekologisk läskunnighet, då en större förståelse för naturen och ekologiska processer ofta leder till en starkare känslomässig koppling till naturen, vilket i sin tur leder till en ökad benägenhet att bry sig om och ta hand om

den (Pitman et al 2018).

Biologen Natuschka Lee (2021) beskriver denna ökade benägenhet att bry sig om naturen utifrån begreppet *ekologisk empati*. Lee, som forskar om mikrobiologisk geoekologi vid Umeås universitet, menar att en ekologisk läskunnighet, och således empati, handlar om att se sig själv som en del av ett sammanhang där det finns ett ömsesidigt beroende mellan människa och ekologiska system. Lee menar att vad som är ekologisk läskunnighet också är kontextberoende då människor historiskt, beroende på den kunskap som funnits, har tolkat ekologiska orsakssamband på varierande sätt (Lee 2021).

Den kunskap som människan förr var beroende av för sin överlevnad är i dag inte central för att få tillgång till till exempel mat och skydd. I en allt mer urbaniserad värld saknar många människor grundläggande kunskap kring hur de system som vi är beroende av och lever av (Pitman et al 2018). Samtidigt är tillgången till information om de komplexa ekologiska sambanden som sammanlänkar alla organismer större. Lee beskriver detta i texten *Från ekologisk läskunskap till ekologisk empati och tillbaka*:

Det är som att leva i en familj där man inte vet namnen på sina familjemedlemmar, och där var och en tror sig leva avskilt från de andra, trots att man egentligen är beroende av varandra. Som en konsekvens av detta kan det vara svårt att bygga upp en empati för något (Lee 2021, s 48).

Figur 10. Bild från platsbesök i juni. Det finns en korrelation mellan hög ekologisk läsförståelse och deltagande i aktiviteter som innebär direktkontakt med naturen.

Hur skapas den ekologiska läskunnighet, som i sin tur leder till ekologisk empati? Pitman et al beskriver i sin artikel *Ecological literacy and psychographics: lifestyle contributors to ecological knowledge and understanding* (2018) en studie av vilka faktorer som bidrar till ekologisk läskunnighet, och hur denna läskunnighet påverkar hur vi uppfattar frågor om miljö, ekologi och hållbarhet. De informanter som visat på en hög nivå av ekologisk läskunnighet uppgav ofta högre utbildning, egen efterforskning, volontärt engagemang, platsbundna naturupplevelser, mentorer och kollegor, textkällor samt en livsstil där naturmiljöer har en viktig roll som som sina primära källor för kunskapsinhämtning.

Studien visar att ett starkt intresse för natur, och engagemang i aktiviteter i naturmiljö ofta leder till en önskan om att lära sig mer om natur, miljö och ekologi, och påvisar en stark korrelation mellan en hög

ekologisk läsförståelse och deltagande i aktiviteter där människor är i direktkontakt med naturen. Att lära sig om ekologi och natur genom volontärt arbete är till exempel ofta en effektiv metod för kunskapsinhämtning då det inbegriper problemlösning, en grad av experimenterande, social interaktion, och både kritisk och reflektiv inläring (Pitman et al 2018).

Betydelsen av begrepp som skog, natur, friluftsliv och ekologi varierar utifrån aspekter som tidsepok, klass, kön och etnicitet och kan således betraktas som delvis en social konstruktion (Häggström 2020; Sandell & Öhman 2021). Ekologisk läskunnighet och empati är därför komplexa begrepp (Lee 2021). Det är därför viktigt att förstå att vad som inbegrips i begreppen ekologisk läskunnighet och ekologisk empati varierar utifrån både kontext och tidsepok, och därmed förändras över tid.

Naturkontakt, naturrelation och historicitet

I artikeln *Naturkontakt som miljöpedagogik* (2021) undersöker Klas Sandell och Johan Öhman huruvida naturkontakt leder till ett ökat engagemang för naturen, det som Lee (2021) benämner som *ekologisk empati*.

Sandell och Öhman menar att ökad naturkontakt, förutom att öka individens ekologiska läskunnighet, kan vara ett sätt att väcka empati med naturen, då studier visar på att våra subjektiva naturupplevelser hänger samman med känslan av samhörighet med naturen; när vi ser oss själva som en del av miljön kan detta i sin tur återspeglas av en känsla av empati (Sandell & Öhman 2021).

Utifrån tesen att det finns en korrelation mellan naturkontakt och känslan av samhörighet med naturen argumenterar Sandell och Öhman (2021) för att en pluralistisk och utforskande relation till naturen är viktigare för bildandet av ekologisk empati än klassisk kunskapsinhämtning. Detta perspektiv stöds av Lee (2021) som menar att konstuttryck eller att utforska en djupare dimension av sin relation till naturen kan vara ett sätt att uppnå ekologisk empati, lika viktig som mer traditionell kunskapsinhämtning. Detta relationella sätt att se på ekologisk läskunnighet jämförs av Sandell och Öhman med en traditionellt manlig syn på kunskap, där information, snarare än relation ofta är centralt. Ett exempel på denna typ av kunskap kan vara ett romantiserande av natur och friluftsliv med till exempel artfakta i fokus, snarare än en förståelse för naturen på ett mer personligt och relationellt plan (Sandell & Öhman 2021).

Margareta Häggströms undersöker i sin avhandling *Eстетiska erfarenheter i naturmöten* (2020) hur empati och engagemang för ekologi väcks hos barn och unga. Häggströms slutsats är att när barn får leka fritt i naturmiljö så uppmuntras fantasi och interaktion

med naturen, vilket leder till en känsla av samhörighet. Barn besjalar ofta växter, vilket ofta är en utgångspunkt för lek och interaktion samt empati:

För elever i denna studie tycktes det räcka att förstå träd som levande organismer för att empati skulle väckas. Eleverna hade förmåga att sätta sig in i trädens situation för att se träden som individer i en "hemmiljö". (Häggström 2020, s. 116).

Häggströms (2020) forskning visar på att empati för naturen ökar hos både barn och vuxna när de tar del av information om växters egenskaper. Samtidigt visar hennes studier att kunskapsinhämtning om växter där information kombineras med interaktion med växterna skapar en högre nivå av empati och engagemang inför dem. Häggström förespråkar därför även hon ett pluralistiskt perspektiv på kunskapsinhämtning, där både information och naturkontakt är viktigt för att känna samhörighet, engagemang och empati för naturen.

Häggström (2020) betonar även *historicitet*, det vill säga kunskap om platsens historia, som en viktig del av att förståelsen för en plats. Historicitet kan skapas genom en mer konkret kunskap om platsens historia, men även genom egna minnen och kulturhistoriska arv som sägner och mytologi. Genom att själv ha en historia och minnen, speciellt barndomsminnen, från en plats skapas ofta en speciell relation till den. En levd erfarenhet från en plats gör också att platsen i sig väcker minnen och känslor när den återbesöks. En kunskap om platsen historia och som kulturmiljö kan bidra till en reflektion över platsen och vilka använt den tidigare, vilket i sin tur skapar en relation och känsla av samhörighet (Häggström 2020).

Vad vi tar med oss in i gestaltning:

Sättet som landskapets element kombineras kan liknas vid ett språk. En förståelse för landskapets språk är grundläggande för relationen mellan människa, plats och det som lever eller växer på platsen.

Att förstå landskapet och dess egenskaper innebär ofta en ökad respekt och stolthet för sin närmiljö, samt ett större engagemang kring hur landskapet omkring en kan utvecklas.

En utbredd ekologisk läsförståelse kan betraktas som en viktig faktor för att uppnå hållbar utveckling. En ekologiskt läskunnig person har ofta en ökad förståelse för de samband som finns mellan miljö, ekologi och mänsklig påverkan.

Hur ekologisk läskunnighet och empati bäst uppnås varierar från person till person. Dessa egenskaper kan förvärvas på olika sätt, från traditionell utbildning och information till mer relationella metoder såsom att spendera tid i naturen eller volontärarbete med frågor som gäller naturen. Vad som betraktas som ekologisk läskunnighet är kontextberoende och varierar över tid.

En ökad naturkontakt och starkare relationellt band till naturen kan betraktas som lika viktigt för förståelse för naturen och ekologi som information och mer klassisk kunskap. Att känna en samhörighet med växt och djurliv verkar fördjupa engagemanget och empatin för naturmiljöer. Även egna minnen eller förståelse för platsens historia fördjupar engagemang och empati inför en specifik plats.

Att analysera och gestalta landskap

Analys genom syntes

Designarbete kan generellt delas upp i två distinkta faser; problemformulering och problemlösning. Problemformuleringen är den analysfas där designern formulerar vilka element problemet består av, och specificerar vad som behövs eller är viktigt för att designlösningen ska fungera. Problemlösningen kan beskrivas som den skapande fasen där de olika elementen och kraven kombineras och balanseras mot varandra och utvecklas till någon typ av slutprodukt (Buschanan 1992).

Arkitekter jobbar ofta med problem av en hög komplexitet, med utgångspunkt i estetiska såväl som ekologiska, ekonomiska och sociala aspekter. Problemlösningssfasen i en arkitekts designarbete kan beskrivas som *thinking in relationships*, där förutsättningar som rör alla dessa olika aspekter ska länkas samman och omvandlas till en byggbar helhet (Krupinska 2014). Då designarbetet har sin utgångspunkt i ett antal olika aspekter, kan ett gestaltungsförslag beskrivas som ett samlat, holistiskt svar på en rad olika frågor eller problem (Lawson 2005).

Jadwiga Krupinska använder i sin bok *What an architecture student should know* (2014) begreppet *analys genom syntes* för att beskriva den metod som arkitekter ofta använder i sitt gestaltungsarbete. Analys genom syntes kan beskrivas som en arbetsgång där problemformulering och problemlösning sker simultant i en slags växelverkan. Ett annat begrepp för att beskriva

analys genom syntes är genom begreppet *reflection-in-action*, som beskriver hur designarbete ofta är en iterativ process, där skapande och reflektion sker parallellt.

Eftersom att arkitekter ofta jobbar med designproblem av hög komplexitet kan det vara svårt att på förhand veta vilka aspekter eller vilken bakgrundsinformation som kommer vara viktiga för projektets slutprodukt. Genom att jobba simultant med analys och syntes, kan arbetet med syntesen ge större förståelse för vilken typ av analys eller bakgrundsinformation som behövs. Den nya informationen ger i sin tur nya förutsättningar för utvecklingen av syntesen (Krupinska 2014). Problemet och lösningen utvecklas på så vis parallellt och blir båda två tydligare längs med arbetets gång (Lawson 2005)

Enligt Krupinska (2014) karaktäriseras designarbete av hög kvalitet ofta av att designern jobbat enligt analys genom syntes, där arbetet med syntesen startat tidigt i processen och därmed format analysen. Erfarna arkitekter använder ofta metoden omedvetet (Lawson 2005; Krupinska 2014). Begreppet är på så vis ett sätt att beskriva arkitekters arbetsgång snarare än att vara en specifik metod som arkitekter medvetet applicerar på sin process. Att medvetet använda analys genom syntes som metod kan däremot vara ett sätt att ge sitt arbete ett större djup och högre kvalitet.

Att röra sig i landskapet som metod för analys och idégenerering

Den europeiska landskapskonventionens definition av landskap som “*ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer*” (Europarådet 2000, s. 3) lägger stor vikt vid att landskapet skapas i människans möte med den fysiska platsen. Utifrån detta relationella perspektiv kan den mänskliga kroppen betraktas som en utgångspunkt i både förståelsen för och skapandet av landskap (Macpherson 2016).

Att som arkitekt själv ta del av den fysiska platsen, och att försöka förstå andra människors relation till och uppfattning av den, är viktigt i analysen av ett specifikt landskap. En metod för att skapa förståelse för landskapet är att röra sig genom det med hjälp av sin egen kropp (Macpherson 2016; Schultz 2014). Kulturgeografen Hannah Macpherson (2016) beskriver i sin artikel *Walking methods in landscape research: moving bodies, spaces of disclosure and rapport* hur vandring genom landskapet kan vara ett sätt att förstå den relation som finns mellan människa och plats:

... walking is not a benign or neutral approach to researching landscape. Rather, it is a method of opening up relational spaces of self and landscape. Embodied dispositions, endorphins, pace and rhythm, terrain, cultural practices and symbolic histories all give shape to a walker's experience of the physical landscape - giving form to the varied 'natural' and 'cultural' ways in which landscape comes into a being as an embodied and discursive domain. (Macpherson 2016, s. 431).

Att vandra genom landskapet, både själv som arkitekt och tillsammans med informanter, blir enligt

Macpherson (2016) ett sätt att förstå hur platsen upplevs utifrån en rad olika aspekter, både som fysisk och kulturell plats. Hur människor uppfattar en specifik plats är dock naturligtvis djupt personligt och subjektivt, och påverkas av aspekter som till exempel ålder, kön, erfarenhet och bakgrundskunskap.

Henrik Schultz (2014) beskriver i artikeln *Designing large-scale landscapes through walking* hur att vandra genom landskapet kan fungera som en del av en designprocess där problemformulering och problemlösning sker parallellt. Schultz beskriver designprocessen utifrån tre delar: perception, intuition och reflektion. Dessa sker simultant och samverkar i en iterativ process. Att aktivt försöka stimulera ett samspel mellan intuitiva idéer och logisk reflektion är ett sätt för arkitekten att förstå de komplexa lager som ett landskap består av. Schultz argumenterar i sin artikel för att vandring genom landskapet är ett sätt att simultant jobba med perception, intuition och reflektion, samtidigt som det är ett sätt att upptäcka platsen, förstå dess själ och generera idéer för en framtida gestaltning.

Att vandra genom landskapet kan vara en kreativ miljö för att jobba simultant med idéarbete och insamling av information (Schultz 2014), och blir på så vis ett sätt att jobba med analys genom syntes i praktiken. Det kan även fungera som en plats där relationen mellan människa och plats blir synlig och förtydligas. Som Macpherson skriver (2016), så är den information som rörelse genom landskapet kan bidra med inte objektiv och allmängiltig, utan högst personlig. Utifrån utgångspunkten att landskapet handlar om relationen mellan människa och plats är de subjektiva erfarenheterna dock viktiga för att förstå landskapets olika lager.

Dialog som skaver

Dialog är en vanlig metod för att öka förståelsen för hur en plats används och upplevs, samt vad som är önskvärt i förändringen av en plats. Ett vanligt syfte med dialog kan också vara att förankra och skapa legitimitet åt beslut i en planeringsprocess. Dialog, oavsett syfte, kan ses som en kommunikativ, eller kollaborativ metod där subjektiva uppfattningar i viss mån får utrymme, ofta i form av något inslag av diskussion och workshop. Detta syftar i sin tur ofta till att nå en samsyn eller komma fram till gemensamma förslag (Wiberg 2018).

Dialogmetoder som syftar till en samsyn eller konsensus har under senare år problematiserats av forskare som Camilo Caladron och Andrew Butler (2019), Vanessa Watson (2006) och Sofia Wiberg (2018), som alla menar att olika perspektiv ofta går

förlorade när dialogprocesser syftar till samsyn. Watson (2006), Calderon och Butler (2019) förespråkar därför aktivt att i planeringsprocessen istället använda metoder som synliggör maktrelationer och diversitet i uppfattningar och användande av en plats.

Watson beskriver hur ett landskap alltid har olika intressenter, vilka uppfattar och tolkar landskapet olika. Att belysa dessa olikheter är således en väg till att fånga upp ett mera fragmenterat allmänt intresse (Watson 2006). Wiberg (2018) beskriver i sin avhandling *Lyssnandets praktik - medborgardialog, icke-vetande* och följutningar att ett sätt att förhålla sig till dialog kan vara att inte värja sig för det som skaver, utan undersöka hur oförutsägbara frågor eller intressekonflikter kan bli en del av processen.

Vad vi tar med oss in i gestaltning:

Att arbeta parallellt med analys och syntes kan ge arbetet ett större djup och högre kvalitet, då det ger en möjlighet att fördjupa sig i de delar av analysen som är relevanta för projektet, vilket i sin tur kan leda till en mer förankrad gestaltning.

Den mänskliga kroppen kan betraktas som en utgångspunkt i förståelsen för och skapandet av landskap. Våra egna och andras subjektiva upplevelser från platsen är viktiga för att förstå landskapet.

Att promenera genom landskapet är ett sätt att jobba med analys och syntes i praktiken, där idéarbete och insamling av information sker simultant. Promenader kan vara en miljö där relationen mellan människa och plats blir synlig och förtydligas.

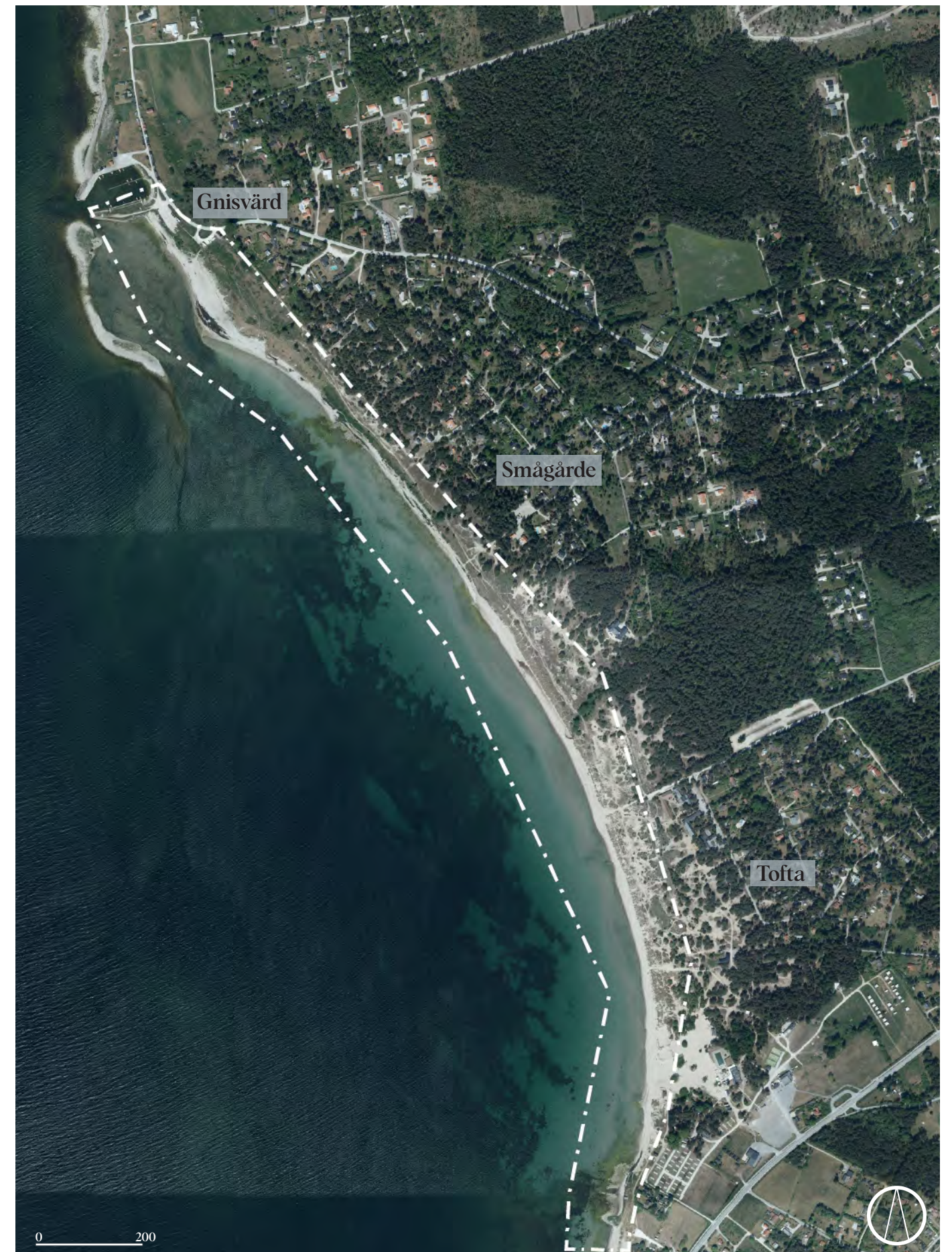
Ett syfte med dialog är att förankra och skapa legitimitet åt beslut i en planeringsprocess. Ett landskap har alltid olika intressenter, som uppfattar och tolkar landskapet olika. Att belysa dessa olikheter är ett sätt att fånga upp och synliggöra ett fragmenterat allmänt intresse.

IV. ILKA: Integrerad landskapskaraktärsanalys

Tematiska analyser

I följande kapitel presenteras den integrerade landskapsanalys (ILKA) som legat till grund till förslaget för gestaltning av naturstråket. ILKAN delas upp i två avsnitt; först presenteras tematiska analyser av landskapets olika lager utifrån rubrikerna *Landskapets uppbyggnad*, *Landskapets ekologi*, *Upplevelsen av landskapet* samt *Användningen av landskapet*.

Under dessa rubriker analyseras och beskrivs landskapet dels utifrån kartstudier, inventeringar, vetenskapliga artiklar och rapporter, och dels utifrån våra egna och andras subjektiva upplevelser och åsikter. Genom att beskriva landskapet utifrån dessa varierade aspekter presenteras en sammanfattande bild av landskapets olika komplexa lager. Baserat på denna holistiska bild av platsen presenteras sedan en samlad bedömning av landskapets känslighet och potential.

Figur 11. Ortofoto över Tofta, Gnisvård och Smågårde med markerat arbetsområde för projektet.

Landskapets uppbyggnad

Detta avsnitt redogör för platsens uppbyggnad utifrån rubrikerna Geologi, Topografi, Hydrologi och Klimat. Tofta strands kvalitéer som naturlandskap är en viktig faktor för platsens popularitet som besöksmål och för boende (Gotlands kommun 2006). Landskapets fysiska form och utseende hänger tätt samman med vilken berggrund, jordmån och vilket klimat som finns på platsen. Samtidigt är det viktigt att förstå att det utseende platsen har idag till stor del är en produkt av mänsklig påverkan (Gotlands kommun 2010).

Geologi

Gotlands berggrund består i stora drag av omväxlande kalksten och mägersten, som är en typ av kalkhaltig lerskiffer (Johansson & Pettersson 2016). Tofta ligger i ett mägerstensbälte som sträcker sig från Västergarn i väst upp mot Slite i nordöst (SGU 2022a). Mägerstenen är en mycket lättroderad bergart som återfinns framför allt i lågt liggande områden i landskapet (Johansson & Pettersson 2016).

Tofta strand är ett av Gotlands större flygsandsområden. Flygsand är en sorterad jordart, som består av framför allt av fin- och mellansand. På grund av sin fina textur förflyttas flygsanden av vinden och bildar på så vis sanddynor (Johansson & Pettersson 2016). Enligt SGUs jordartskarta (SGU 2022b) är flygsand den dominerande jordarten inom arbetsområdet. Längst i söder och längst i norr finns partier av postglacial sand. I nordvästra Gnisvård mot Gnisvärds hamn finns svallsediment i form av grus. I den vågbrytare som finns mot Gnisvärds hamn, samt i ett litet område i västra Gnisvård finns mindre områden av klapper (SGU 2022b).

Topografi

Havets nivå är en tydlig referenspunkt för platsens topografi. Höjdskillnaden inom arbetsområdet är som högst cirka 5 meter över havets yta. Från havet sluttar marken österut inåt land. Marken har en flackare karaktär i norr mot Gnisvård, och en större topografisk variation vid sanddynderna i söder. Vid sanddynderna förekommer det på grund av flygsandens karaktär en variation i topografi inom relativt små områden.

Hydrologi

Området gränsar mot havet i väst. Under platsbesöken har det noterats en variation i havsnivån under året, vilket leder till en stor variation i sandstrandens bredd. Under februari 2022 var havsnivån 67 centimeter över det normala, jämfört med att en månad senare vara 20 centimeter under det normala (SMHI, 2022). Strandföreningen och boende i området kan vittna om att havsnivån vanligtvis förändras under året, men att den varit större än vanligt under 2022.

Upplevelsen från platsbesök, samt samtal med Strandföreningen (2022) och Pernilla Johansson (2022), nuvarande stadsträdgårdsmästare på Region Gotland, visar att den kraft som havets vågor orsakar försvårar anläggningen av byggda element på platsen. Tidigare försök med ramper på platsen har inte fungerat, då de gått sönder på grund av stark vind och havets kraft. Under vinterstormarna 2022 gick även betongbryggor vid södra Tofta sönder.

I området finns tre stycken mindre åar, som rinner uppifrån land västerut ner mot havet. Vattenståndet i dessa åar varierar under året.

Figur 12. Jordarter

1:20 000 (A3)

- Postglacial sand
- Morän
- Flygsand
- Svallsediment grus
- Klapper
- Kärrtorv

Figur 13. Topografi och hydrologi

1:20 000 (A3)

- Hav
- Vattendrag med riktning ned mot havet
- Höjdkurva, 5 meters ekvidistans

Klimat

Gotlands klimat präglas av milda vintrar och varma somrar. Öns läge i havet innebär att sommaren ofta kommer lite senare än till motsvarande platser på samma breddgrad, samtidigt som hösten ofta är längre och vintern därmed lite kortare (Region Gotland 2017). Detta på grund av att temperaturen i havets massa saktar ner den omgivande luftens temperaturväxlingar.

Vind: Gotland är, på grund av sitt läge i havet, överlag ett vindutsatt landområde. Den dominerande vindriktningen över Gotland är sydvästlig vind (Johansson & Persson 2016).

Nederbörd: Medelvärde för Västergarn (beläget ca 6 kilometer från södra Tofta) är 506 mm/år (Johansson & Persson 2016), vilket är relativt lågt i jämförelse med landets genomsnitt som normalt ligger mellan 500-800 mm per år (SMHI 2021).

Sol: Gotland har ca 1900 soltimmar per år, vilket är det högsta värdet i Sverige. Kusten har generellt en lägre frekvens av moln och därmed en högre andel soltimmar, på grund av den svalare havsytan som inte kan utlösa moln lika lätt som den uppvärmda landmassan inåt land på ön (Johansson & Persson 2016).

Temperatur: Gotland är ett av Sveriges varmaste områden, med en dygnsmedeltemperatur som varierar mellan - 0,5 grader i januari till + 16.3 grader i juli (Johansson & Persson 2016).

Framtida klimat: Enligt SMHI:s (2015) beräkningar kommer Gotlands klimat påverkas av klimatförändringarna och ökande extremväder som storm, kraftiga regn och torka är att förvänta. En förlängning av vegetationsperioden med cirka två månader förutspås som ett resultat av mildare vintrar.

Figur 15. Landskapet vid Tofta strand präglas av en ständig förändring, vilket till stor del beror på platsens naturliga förutsättningar och klimat.

Vad vi tar med oss in i gestaltning:

1. Platsen är på grund av sin närhet till havet extra utsatt för vind. Vinden har en stor påverkan på hur platsen upplevs för de människor som vistas vid den. Befintliga vindstoppande element som vegetation eller variationer i topografi kan användas för att vistelseytor såsom grillplatser eller sittplatser ska få ett så behagligt mikroklimat som möjligt.
2. Den påverkan som vinden har på havets kraft är en gestaltungsutmaning, som kan innebära att vissa önskade tillägg är svåra att genomföra i praktiken. Vid anläggningen av tillägg i närheten av vattnet är mycket robusta lösningar ett måste.
3. Den sandflykt som sker hos flygsanden till följd av väder och vind måste tas i beaktning i gestaltungsarbetet. Att konstruera tilläggen på ett sådant sätt att sanden kan blåsa igenom dem är ett sätt att undvika att sand samlas vid olika element och täcker över ytor.
4. Att Gotland på samma gång är ett av Sveriges varmaste och mest solexponerade område kan betraktas som en tillgång på platsen. Samtidigt innebär det att det finns ett extra stort behov av platser även i skuggiga lägen.

Framtiden klimat innebär en ökad förekomst av extremväder vilket bör beaktas i gestaltningen.

Landskapets ekologi

I detta avsnitt presenteras landskapets ekologi utifrån rubrikerna Ekologiska samband, Rödlistade och fridlysta arter samt Naturtyper. Syftet med att beskriva och analysera landskapets ekologi är att hitta de samband och orsaker som fungerar som förutsättningar för ett välfungerande ekosystem och gynnar biologisk mångfald. Detta kan både förklaras utifrån faktorer såsom landskapets uppbyggnad, spridningsmöjligheter och habitatkvalitet. Landskapets ekologi har en nära koppling till hur människor brukat landskapet genom historien och hur landskapet brukas idag (Brämerson-Gaddefors et al 2020).

Ekologiska samband

På grund sitt naturvärde, samt värde för bad- och friluftsliv klassas hela Gotlands kustlinje inom strandskyddet som ett riksintresse (Region Gotland 2022). Flygsandsområdet vid Tofta strand bedöms som särskilt viktigt ur ekologiskt perspektiv, då det utgör en del av ett större kusthabitat som fortsätter i både nordlig och sydlig riktning. Samtliga områden inom strandskyddet, och speciellt revet vid Gnisvärd, bedöms även som särskilt viktiga för fågellivet (Region Gotland 2022).

Arbetsområdet gränsar framför allt mot relativt glest bebyggda områden, med en stor andel ursprunglig vegetation. Dessa bedömmar vi utgöra en del av ett ekologiskt samband mellan stranden och omgivande områden, samt fungera som spridningskorridor för flertalet lokala arter.

Naturreservatet Smågårde Naturskog som angränsar till arbetsområdet är klassat som en nyckelbiotop för området (Länsstyrelsen 2016). Naturreservatet bedöms vara av särskild stor betydelse för djur och växter. I skogen finns den, för Gotland,

ovanliga växten Linnea, samt äldre bestånd av gran och tall (Länsstyrelsen 2016). Genom naturreservatet, ut i havet, löper även en meandrande bäck med högt ekologiskt värde.

Igenväxning är ett hot mot naturreservatets ekologiska värde. Turismen bidrar till viss del till att hålla marken öppen, men på sikt skulle en ökad störning av marken behövas för att hålla naturreservatets sandblottor öppna (Länsstyrelsen 2016).

Rödlistade och fridlysta arter

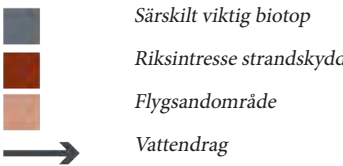
Artdöd är en av vår tids största miljöhot (Naturvårdsverket 2011). Att sträva efter att bibehålla en biologisk mångfald är därför en central del av samtida naturvårdsarbete och något som behöver tas i beaktning i eventuella förändringar av landskapet. Naturvårdsverket har sammanställt olika arters risk för att dö ut i *Rödlistan*. I denna anges graden av hot mot specifika arter utifrån en femgradig skala med kategorierna: Nationellt utdöd (RE), akut hotad (CR), starkt hotad (EN), sårbar (VU) och nära hotad (NT) (Naturvårdsverket 2011).

Enligt Artportalen (2022a) är Tofta Gnisvärd hem för flera starkt hotade arter, så som grönfink, eider och tornseglare, samt några nära hotade arter som backtimjan, ängsnattviol och ängsnätfjäril. I Strandföreningens skötselplan (2019) finns över 40 rödlistade arter angivna att finnas i området, och i den Naturvärdesinventering som finns över Tofta strand finns ytterligare ett par arter angivna (Nilsson 2018). Bland annat är den rödlistade arten ekorrsvingel angiven, vilken är känslig för störning och bara återfinns vid ett fåtal andra platser på ön.

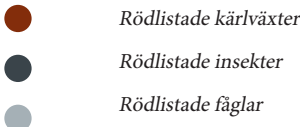
Figur 17. Ekologiska samband

1:20 000 (A3)

Figur 18. Rödlistade & fridlysta arter

1:20 000 (A3)

Figur 19. Kollage av fotografier av strandråg, brudsporre, skogsknipprot samt strandveronica vilka alla är vanliga inom arbetsområdet.

Naturtyper och naturvårdsinsatser

I detta avsnitt presenteras de naturtyper som återfinns inom området. Kategoriseringen av naturtyper är ungefärlig och utgår löst från de klassificeringar av naturtyper som beskrivs i Naturvårdsverkets Vägledning *Natura 2000 i Sverige* (2022c). Till hjälp att identifiera naturtyper har även Strandföreingens Skötselplan (Strandföreningen Tofta Gnisvärd 2019) samt Callunas *Naturvärdesinventering vid Tofta strand* (Nilsson, 2018) legat till grund. Jens-Henrik Kloth (2022) som är verksam biolog på Ekologigruppen AB har bidragit med hjälp att identifiera växter under en befarung i mars 2022.

Sandstrand

Ljus, finkornig svallsand med stenigare klapperpartier, oftast fri från växtlighet (Johansson & Persson 2016). Påverkas av vattenstånd och vattenrörelser samt vind, och fluktuerar kraftigt i bredd. Här driver näringsrik tång/släke upp och lägger sig vid strandbrynet, vilket utgör en viktig livsmiljö för flertalet näringsgynnade arter, men om släket får ligga kvar bildas driftvallar som på sikt växer igen. Släket upplevs göra stranden mindre attraktiv som badplats. Sommartid ansvarar Strandföreningen för att maskinellt rensa släket, vilket används som gödsel av flertalet bönder i närområdet. Höst, vinter och vår ligger släket kvar.

Driftvall

Mindre driftvallar som bildats av släke som lägger sig vid strandbrynet (Naturvårdsverket 2022c). När släktet blir liggande bildas driftvallar som växer igen med näringsgynnad flora. Vid unga driftvallar brukar bland annat marviol och mållor etablera sig, för att sedan tas över av bladvass och slutligen av sly, vilket är negativt för biologisk mångfald och ur aspekten att hålla strandblottor öppna. Strandföreingen rensar kontinuerligt sly, som till exempel asp, för att hålla marken öppen (Strandföreningen Tofta Gnisvärd 2019).

Vita dyner

Sanddyner som bildar kedjor eller dynsystem, vilka vandrar med vindens hjälp (Naturvårdsverket 2022c). Vita dyner präglas av bar sand och kluster av vegetation, framförallt sandrör och strandråg. Här finns lokalt även viss förekomst av Östersjöråg (Strandföreningen Tofta Gnisvärd 2019). Vita dyner gynnas till viss del av slitage för att dynerna ska tillåtas vandra och sandblottorna inte ska växa igen (Nilsson, 2018).

Grå dyner

Grå dyner präglas av stabila sanddyner oftast innanför de vita dynerna (Naturvårdsverket 2022c). Dessa täcks av mosaikartad vegetation vilka binder sanden. Bland de grå dynerna finns en stor örtrikedom med mattor av fältsippa, backtimjan och purpurknipprot. Enstaka träd finns. Uttorkning, vind och störning i form av fottramp skapar vissa sandblottor. En viss nivå av störning är gynnsam, samtidigt kan för mycket tramp skada vissa växter och lavar, samt leda till för stor andel sandblottor, vilket skett närmast Tofta camping. Delar av de grå dynerna klassas som högsta naturvärde i Callunas *Naturvärdesinventering av Tofta strand* (Nilsson, 2018). I vår kategorisering av Grå dyner ingår även de områden där krypvide växter, vilket enligt Naturvårdsverket (2022c) inte strikt tillhör de grå dynerna utan gränsar mot naturtypen Sandvidedyner.

Dynvåtmark

Dynvåtmark är nära besläktad med grå dyner, men sanddynen har eroderats ner till grundvattennivå. Stora delar är täckta till minst hälften av krypvide, framförallt i de södra delarna närmast Tofta Strandpensionat och Tofta camping. Då vide blommar tidigt om våren är det en viktig näringskälla för insekter. Här trivs även orkideer, och igenväxning med träd och buskar utgör ett hot mot dessa. Har i Callunas (Nilsson 2018) inventering i flera fall klassats som högsta naturvärde och bedöms gynnas av ökat slitage. Även Naturvårdsverket (2022c) menar att ökad störningsintensitet i vissa fall kan ha en positiv inverkan på denna naturtyp.

Orkiderik kalkgräsmark

Marken sydöst om Gnisvärd's hamn präglas av kalkgynnade gräs och örter vilka utgör en viktig pollenkälla för insekter, bland annat den fridlysta svartfläckig blåvingen (Strandföreningen Tofta Gnisvärd 2019). Exempel på arter är darrgräs, fältsippa och mängder av orkideer så som johannesnycklar, purpurknipprot, honungsblomster och äkta ängsnycklar. Då gräsmarken historiskt har använts som bete hotas den av igenväxning med sly, träd och buskar om inte kontinuerlig röjning sker. Strandföreingen slår ängen årligen för att göra marken mindre näringsrik.

Kalkfuktäng

Detta område beskrivs i skötselplanen (Strandföreningen Tofta Gnisvärd 2019) som fuktiga örtrika svackor. Här återfinns kärrknipprot, vildlin och majviva. Sommartid är marken ofta torr för att resten av året variera i fuktighet eller vara delvis täckt av vatten. Dessa miljöer är speciellt viktiga för fågellivet och gynnas av slåtter, men är känsliga för intensiv störning.

Årum med lövträd

Inom arbetsområdet finns tre bäckar med lövträd, primärt al, vilket är relativt ovanligt träslag på Gotland (Strandföreningen Tofta Gnisvärd 2019). Årummen bedöms utgöra särskilt viktiga biotoper enligt Länsstyrelsen Gotland (2022).

Trädklädda dyner

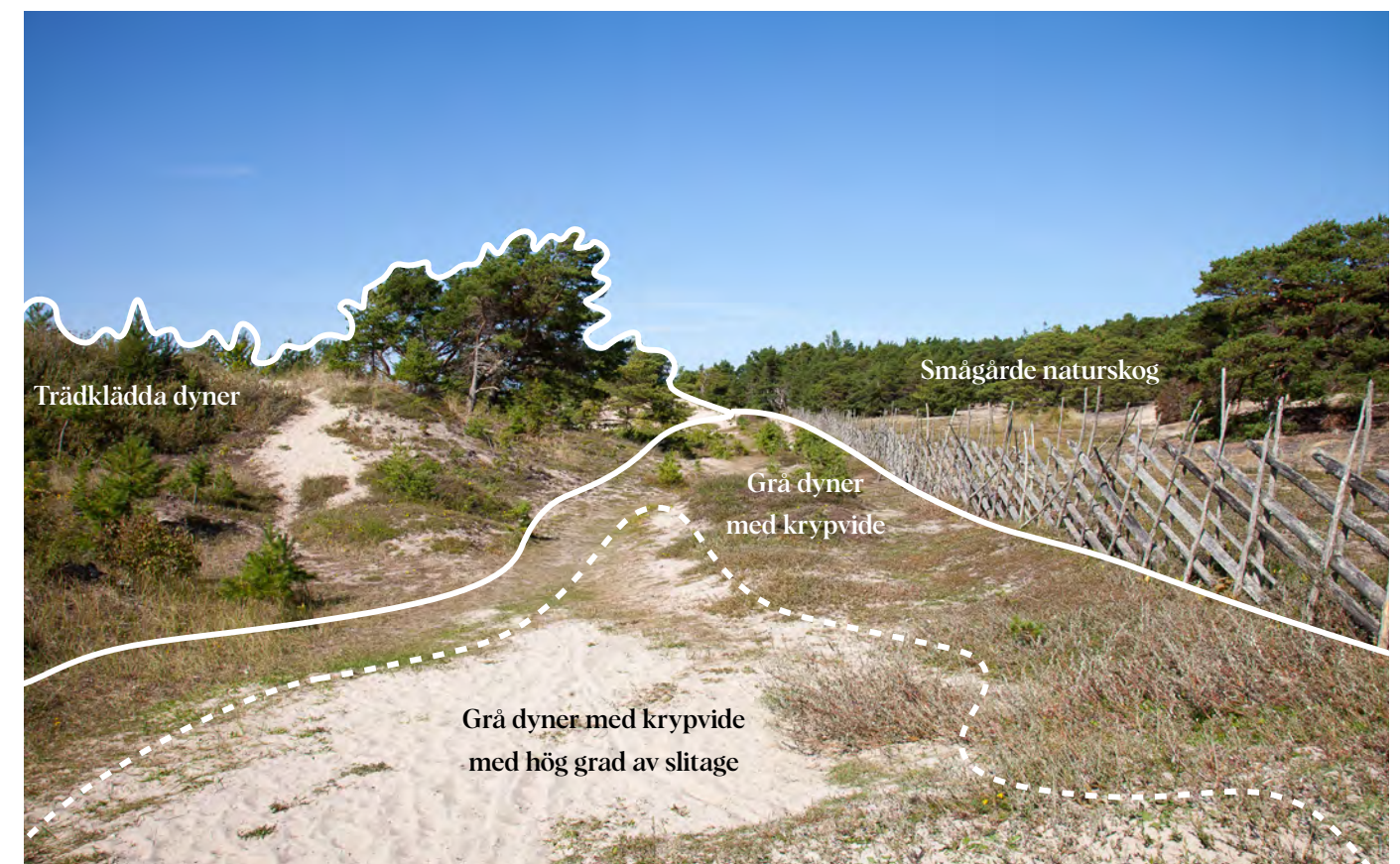
Denna naturtyp är i sin karaktär mycket lik de grå dynerna med en kullighet och öppna sandblottor, men har en högre andel träd (Naturvårdsverket 2022c). I arbetsområdet präglas dessa dyner av ett tallbestånd av varierande ålder. Äldre solvända tallar och södervända sandblottor utgör särskilt viktiga biotoper för flertalet rödlistade insekter i området (Kloth 2022).

Ej kategoriserat

Väster om campingen är slitaget så pass hårt att det är svårt att kategorisera området som en naturtyp. Här har spetsdaggvide planterats in under mitten av 1900- talet vilka nu breder ut sig och utgör ett hot mot det lokala växtsamhället (Strandföreningen Tofta Gnisvärd 2019).

Figur 20. Naturtyper.

Figur 21. Foto med illustrationer av de olika naturtyperna väster om Smågårde Naturreservat.

Figur 22. Känslighet och potential utifrån aspekten Landskapets ekologi.

Vad vi tar med oss in i gestaltning:

Hela landskapet inom arbetsområdet kan betraktas som ett kulturlandskap, märkt av hävd och turism, vilket har skapat säregna naturtyper. Detta har skapat unika förutsättningar för biologisk mångfald genom att utgöra en viktig livsmiljö för arter som trivs i dessa specifika förhållanden.

1. Inom arbetsområdet finns en stor variation av naturtyper och en mängd rödlistade arter. Speciellt vid området som angränsar till/norr om Smågårde naturreservat finns flertalet naturtyper representerade inom en relativt liten yta, och naturtyperna gynnas troligen av en ökad användning som håller landskapet öppet. Vid de mest upptrampade stigarna bör slitaget begränsas så att sandblottorna inte slits ytterligare.

2. I vissa delar av området vissa delar är användningen så pass hög att sandblottor och naturmark har påverkats negativt. I landskapet väster om Tofta camping bör ytterligare slitage undvikas.

3. I områdets norra del, söder om Gnisvård sker årligen naturvårdsinsatser i form av slåtter och slyrensning, vilket gör att det finns en stor andel sly att tillgå, vilket skulle kunna vara en resurs i gestaltningen. Området är dock på grund av de orkiderika kärren delvis känsligt för intensiv störning.

Då släket rensas bort maskinellt under sommaren bör gestaltningen utformas på ett sätt som inte hindrar detta. Eventuella byggda element på stranden bör placeras så de inte hindrar traktorer.

Upplevelsen av landskapet

I detta avsnitt presenteras upplevelsen av landskapet utifrån kategorierna Landmärken, Riktningar, Siktlinjer, Skala, rumslighet och berriärer samt Sinnerlighet. Upplevelsen av landskapet kan beskrivas utifrån information baserad på faktatexter och kartstudier, men kan även beskrivas utifrån en mer subjektiv upplevelse av platsen. Följande avsnitt är därför baserat dels på kartstudier, dels vår egen upplevelse av platsen, och dels på samtal med strandföreningen och dialog med dess medlemmar.

Siktlinjer

Siktlinjerna i området nämns som viktiga för platsens karaktär av strandföreningens styrelse (2022). Öppna vidsträckta landskap nämns som en av platsen kvalitéer, och att bibehålla långa siktlinjer har varit en av flera anledningar att röja sly på platsen.

På grund av strandens flacka karaktär går en lång siktlinje i nord-sydlig riktning längs nästan hela strandremsan. Även längre norr i de mer flacka områdena mot Gnisvård finns långa siktlinjer i nord-sydlig riktning.

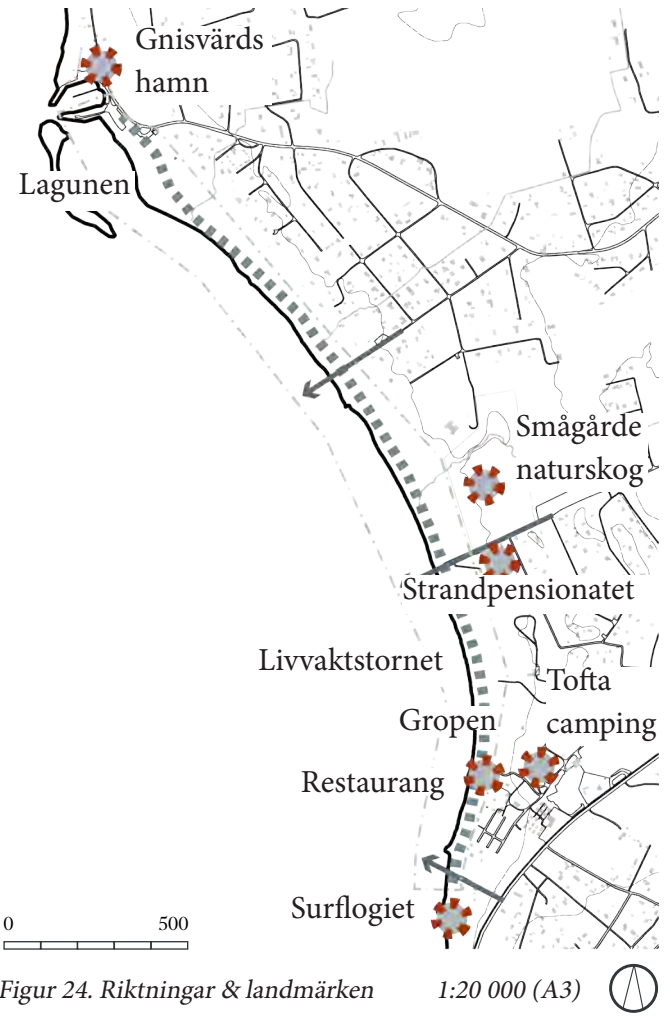
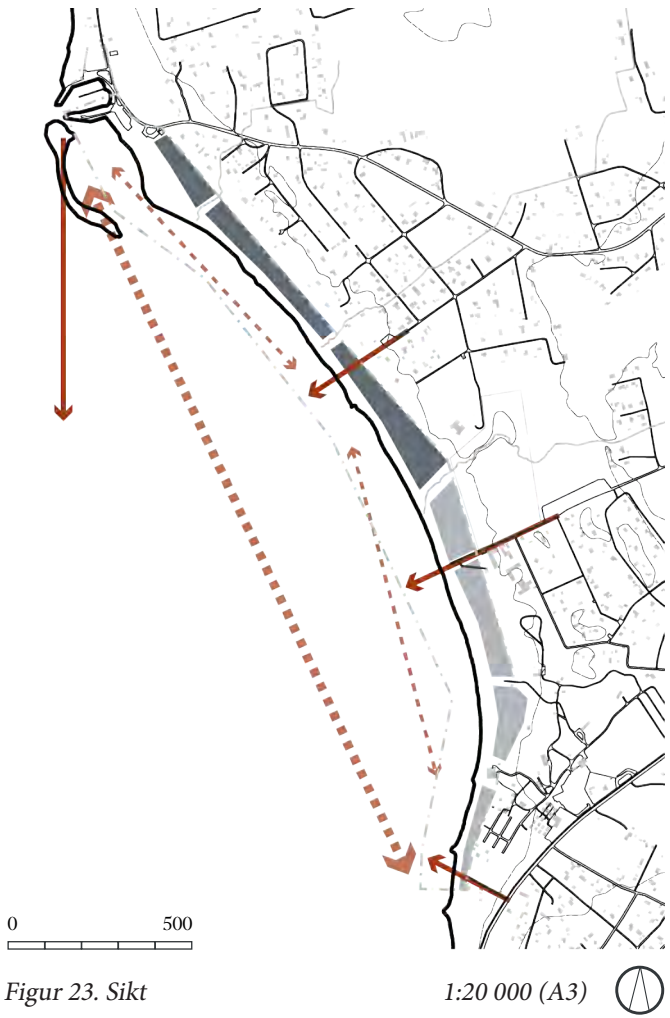
I öst-västlig riktning styr landskapets topografi de siktlinjer som finns. För en person som rör sig uppe längs sanddynderna skymms ibland sikten mot havet helt av sanddynderna. De mest framträdande siktlinjerna i öst-västlig riktning är de som finns längs vägarna ner till stranden, där havet fungerar som en fond. Dessa siktlinjer nämns som vackra och viktiga för platsens karaktär flertalet gånger under i dialogprocessen (2022).

Landmärken

Havet och strandremsan i sig kan räknas som landmärken då de fungerar som målpunkter i området och är utmärkande för platsens karaktär. De mest utmärkande landmärkena i området, både enligt kartstudier samt i dialog är Gnisvärds hamn, Lagunen, Tofta Strandpensionat, Livvaktstornet, Tofta Camping samt Surflogiet, se figur 24. Smågårde naturskog bedöms enligt kartstudier vara ett landmärke men få personer i dialog refererar till denna plats som en målpunkt eller attraktion. Den nyanlagda restaurangen Tofta Beach House och Gropen, området nedanför campingen som är mest populär för badturism, refereras båda återkommande till i dialog som landmärken.

Riktningar

Strandlinjen är viktig för upplevelsen av platsens riktning, då landskapets element till stor del formas längs denna linje. För en person som rör sig längs platsen till fots upplevs nord-sydlig riktning som den vanligaste rörelseriktningen, vilket är tydligt under gåturen (2022) samt genom de stigar som finns i området. De tre vattendragen, samt vägar ned mot stranden är element med tydlig öst-västlig riktning.

Figur 25. Övre raden från vänster visar landmärkena: Gropen, Gnismård fiskeläge, utblick över stora Karlsö samt utblick över Gnismård. Undre raden från vänster visar element i landskapet med sensoriska kvaliteter som sand, vide, fåltsippa och timjan.

Skala, rumslighet och barriärer

Upplevelsen av landskapets skala beror till stor del på var i landskapet du står, men även på personliga erfarenheter och referensramar. Upplevelsen av skala beror även givetvis på fysiska egenskaper som exempelvis hur lång du är. Platsen upplevs till exempel på olika sätt om du färdas gående eller sittandes i rullstol.

Havet har en central roll i upplevelsen av platsens skala. Stranden skiljer sig på grund av topografin från landskapet ovanför, och får på sommarhalvåret en mycket annorlunda karaktär från resten av landskapet på grund av mängden besökare. Längs strandlinjen eller hedmarken mot Gnisvård, där du kan se hela horisonten, upplever vi landskapet som storskaligt.

I landskapet finns både större, vidsträckta rum, och mindre rumsbildningar. De mest tydliga stora öppna rummen finns mot Gnisvård längst i norr, och längs med stranden med utblick över havet. Dessa platser återkommer som värdefulla och uppskattade landskap i dialogen. Vid dessa platser blir de mindre variationerna i höjd viktiga, och en nedsänkning på en halvmeter i sanddynerna upplevs kunna utgöra ett skyddat rum. Inåt i landskapet vid de trädklädda sanddynerna, upplever vi att landskapet har en mera slutna karaktär och en överblickbar skala med tydlig rumslighet. Här böljar sanddynerna upp mot ett flertal meter, vilket i sammanhanget känns högt. Sanddynerna bildar avskärmade rumsligheter med mera begränsad sikt och en känsla av stillhet och avskildhet.

Havet och vattendragen är de tydligaste barriärerna i landskapet. Havet styr människors rörelse på platsen och leder till att rörelse sker i framför allt nord-sydlig riktning. Vattendragen bildar både fysiska och rumsliga barriärer då vegetationen kring dem är lummig och skymmer sikt. Den bebyggelse, både privat och kommersiell, som angränsar till arbetsområdet kan betraktas som rumsliga och mentala barriärer, där det kan vara svårt att veta var privat mark börjar och slutar.

Sinnlighet

I de tidigare kategorierna i Upplevelsen av landskapet finns ett fokus framförallt på visuella intryck i siktlinjer, rumslighet och barriärer. För att lyfta de övriga sinnesintrycken, känsel, hörsel och smak har vi därför valt att lägga till detta avsnitt, som beskriver landskapets sinnerliga och sensoriska kvalitéer.

Sinnliga upplevelser där människa interagerar med landskapet är vanliga aktiviteter på platsen. Exempel på den typen av upplevelser är att gå genom eller sitta direkt på den rörliga sanden, bad, solbadande och kite- och vågsurfing.

Områdets vindutsatta läge vid havet gör att landskapet sällan upplevs stilla. Hela området präglas av en föränderlighet. Havet, vattnet, vinden och sanden ändrar ständigt landskapets utformning och karaktär. Havet, som är i ständig rörelse, med mjukt böljande eller massiva vågor, hörs på långt håll, även när havet inte är inom synhåll. Vinden känns, i ansiktet och genom kläder, och även en relativt vindstilla dag märks vilka platser som har ett läge i lä. Under varma dagar söker sig många till de mer vindpräglade och skuggiga platserna för att få svalka, andra dagar är det soliga platser i lä som är mest använda. Blåsiga dagar upplever vi det svårt att röra sig över de öppnare delarna av landskapet, på grund av känslan av hård bläst och att vatten och sand slår mot ansiktet.

Även platsens växtlighet bidrar till sinnesintryck. En stor andel av dessa växter har ytor som är robusta och vaxartade eller ludna och kompakta, detta för att kunna klara de ofta torra och soliga förhållandena. Växterna utgör därför särskilt taktila element som ludna, vassa eller mjuka att gå på. Vid dialogen beskrivs just den taktila interaktionen i en längtan till sommaren för att kunna gå på den varma sanden och över de grå dynerna med backtimjan och annan lågvuxen växtlighet. Vid dessa delar är även doften påtaglig, en sommarvarm dag doftar det av timjan, tall, och hav.

Figur 26. Rumslighet & komplexitet 1:20 000 (A3)

- Storskaligt, öppet rum - lägre komplexitet
- Småskaliga, slutna rum - högre komplexitet
- Storskaligt, sammanhängande öppet rum - lägre komplexitet

Figur 27. Barriärer 1:20 000 (A3)

- Fysisk barriär mot havet
- Fysisk och visuell barriär, vattendrag och vegetation
- Upplevd gräns mot bebyggelse, känsla av privat mark

Vad vi tar med oss in i gestaltning:

Landskapets topografi påverkar siktlinjer och uppfattningen av landskapets rumsligheter. Att landskapet varierar mellan öppet och slutet kan betraktas som en tillgång i utformningen av naturstråket. Sittplatser och vistelseytor kan placeras på både mer öppna och slutna platser för att skapa variation.

1. Speciellt i sanddynsområdena precis norr och söder om Tofta Strandpensionat innebär de höjdskillnader som finns att rummen upplevs avskilda från varandra. Trots att stranden är en av Sveriges mest välbesökta så kan miljön inåt land uppfattas som lugn och rekreativ även under sommaren.
2. Vidsträckta landskap och långa siktlinjer nämns av strandföreningen som mycket viktiga för landskapets karaktär. Dessa bör beaktas, och eventuella tillägg bör utformas på ett sådant sätt att de inte stör siktlinjer och känslan av öppna rum. Detta är framförallt aktuellt vid de långsträckta rummen vid mellan Gnisvård och fram till Smågårde naturreservat.
3. Från mitten av stranden finns även siktlinjer över havet till både Gnisvärds hamn samt Stora Karlsö, vilket kan utgöra en utsiktspunkt.
4. Både i anslutning till den privata och kommersiella bebyggelsen upplevs det finnas en potetial att öka områdets offentliga karaktär.

Användningen av landskapet

Användningen av landskapet handlar om på vilket sätt landskapet är en resurs som brukas av människor. Genom att förstå hur människor använder landskapet kan vi fördjupa vår förståelse för vilken funktion platsen har för människor, och därmed relationen mellan människa och landskap. Användningen av landskapet kan analyseras utifrån olika skalor; dels en makroskala

kring hur människor rör sig och brukar landskapet, och dels på en mer personlig skala kring hur landskapet fungerar som en plats för vardagsliv eller semester (Bråmmerson-Gaddefors et al 2020).

Analysen av platsens användning utgår från platsbesök, kartstudier och dialog med Strandföreningen och platsens boende.

Figur 29. Karta från 1884 som visar strandområdet indelat i andelar för att skörda släke. © Lantmäteriet

Figur 30. Flygfoto över Tofta strand, troligen tagen runt 1930-1940. Här syns det öppna landskapet tydligt.

Landskapets dåtida användning

Gnisvärds Hamn

I området finns många fornlämningar vilka vittnar om mänsklig närvaro tillbaka till stenåldern (Wikipedia 2022). Revet vid Gnisvård utgör en naturligt skyddad hamn, och är en anledning till att området är ett av Gotlands mest använda landstigningsområden. Enligt sägnen var det vid Gnidsvård vikingatiden krigshärrar landsteg och gned sina svärd rena från blod i den fina sanden, därför kom platsen att kallas Gnida-svärds hamn (Guteinfo 2022a).

Gnisvärds fiskeläge var under 1700- till 1900-talet västra Gotlands största fiskeläge, där bönderna ofta hade en så kallad hamnrätt med tillhörande strandbod (Guteinfo 2022b). Fiskarstugor och tillhörande kapell finns än idag kvar på plats. En av de omskrivna fiskarna kallades Fältinge-Lotta, hon sägs vara född i den äldsta fiskeboden. Fältinge-Lotta och sambon Anna-Lenäs hem kom att fungera som en trygg plats för fiskarhustrurna (Hägg, 2020).

Bete, slätter och släketäkt

Strandängen och skogen vid Tofta Gnisvård har troligen nyttjats som betes- och slättermark enda sedan medeltiden, vilket har skapat platsens öppna landskap (Martinsson & Nordin, 1992). Marken vid Tofta strand har sedan länge varit uppdelad i olika andelar, vilka tillhörde de olika bönder i trakten (Björkkvist 2022). Detta för att möjliggöra att ta vara på näringsrikt släke som drivs in av havet, och kunna nyttja detta som gödsel på åkrarna, så kallad släketäkt (Martinsson & Nordin 1992).

Skjutfält, sommarstugor och sandflykt

År 1898 anläggs Tofta skjutfält, en kilometer norr om Gnisvård (Wikipedia 2022). Senast våren 2022 användes Tofta skjutfält som en samlingspunkt för Sveriges militära styrkor i militära övningar vilket ledde till en hög militär närvaro även runt Tofta Gnisvård (Påhlsson, 2022).

På 1920-talet ökar turismen turismen vid

Tofta bad och vid 1930-talet fanns ett antal pensionat, bland annat nuvarande Tofta strandpensionat som då drevs som Högerns Havsbad. Under samma tidsperiod börjar sommarhusen mellan Tofta strandpensionat och Gnisvård byggas och sommargäster hyr in sig hos bofasta (Påhlsson 2022).

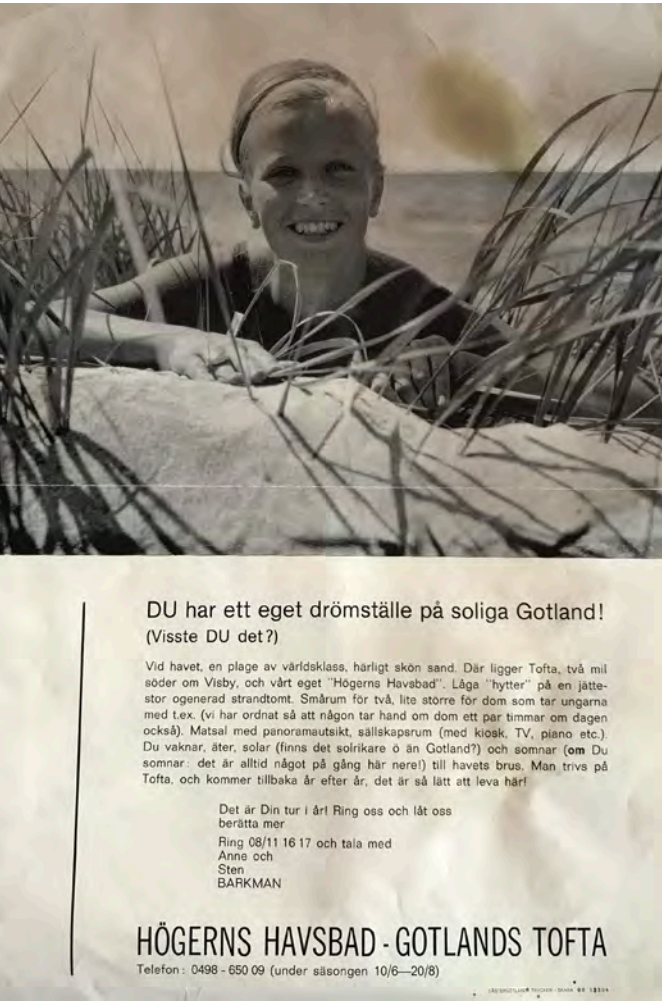
Vid mitten av 1900-talet, när turismen fick ett allt större genomslag, förändrades användningen av Tofta strand påtagligt (Strandföreningen Tofta Gnisvård 2019). Eftersom kusten slutade brukas för bete skedde en igenväxning av marken, vilket bidrog till att florän ändrades och blev artfattigare. I tron att sandflykt behövde hindras, lades ris samt tång i sandblottor. Ungefär vid 1950-talet började konstgödsel att användas, vilket innebar att släketäkten upphörde. Släket som låg kvar bildade istället näringsrika strandvallar, vilka delvis finns kvar vid Gnisvård och södra Tofta.

Ökad turism och bebyggelse

Under 1980-talet byggdes ytterligare sommarstugeområden i området. Högerns havsbad fick under denna tid nya ägare och böt namn till Tofta Strandpensionat, vilka tillsammans med Tofta Camping brukade större delen av marken vid södra Tofta (Påhlsson 2022). Smågårde naturskog blev efter en privat donation ett naturreservat 2003 (Länsstyrelsen Gotland 2015).

Tofta Camping fick nya ägare 2017 vilka beviljades bygglov av en restaurang innanför strandskyddet. Denna blev färdig sommaren 2021 (Hela Gotland 2021). Ytterligare ombyggnationer planeras vilka presenteras i avsnittet Framtida användning.

Under somrarna 2020 och 2021 ökade turismen ytterligare, delvis på grund av en ökad andel resor inom Sverige under pandemin Covid-19. Ett märkbart slitage inom arbetsområdet kan noteras efter dessa somrar (Påhlsson 2022).

Figur 31. Historiskt fotografi, vykort samt ett tidningsurklipp daterade till runt 1970 - och 1980.

Landskapets nutida användning

Riksintressen

Inom arbetsområdet finns ett antal olika riksintressen. Dessa är: Riksintresse för högexploaterad kust, Riksintresse för friluftsliv (vilka båda två sträcker sig runt i princip hela den gotländska kustremsan), Riksintresse för rörligt friluftsliv (vilket innefattar hela Gotland), Riksintresse försvarsmakten och influensområde (influensområde för buller och annan risk, område med särskilt behov av hinderfrihet), samt Riksintresse för kulturmiljövård (Smågårde naturskog) (Region Gotland 2022). Även Gnisvärds fiskeläge pekas ut som ett riksintressant kulturvärde (Gotlands Kommun 2010).

Bebyggelse

Arbetsområdet kantas av bebyggelse av olika slag i norr och öst. I norr gränsar området till Gnisvärds hamn och fiskeläge. Hamnen är anlagd i betong, och fiskeläget är karaktäristiskt utformat med små fiskebodar tätt på rad.

I Gnisvård och Smågårde består bebyggelsen av villor och mindre fritidshus. Mot södra Tofta har bebyggelsen en mer kommersiell karaktär och består utöver enstaka mindre bostadshus av större byggnadsstrukturer som Tofta Strandpensionat, Tofta Camping, Tofta Beach Resort och Surflogiet.

En bit norr om arbetsområdet ligger Tofta skjutfält, som är ett militärt övningsområde (Gotlands Kommun 2010). Området är instängslat och begränsar en kontinuerlig rörelse längs med strandlinjen.

Jord- och skogsbruk

Inom arbetsområdet bedrivs inget jord- eller skogsbruk. Däremot används det släke som rensas bort från stranden som gödsel för jordbruk (Strandföreningen Tofta-Gnisvård 2022).

Omgivande infrastruktur

Tofta strand ligger i nära anslutning till länsväg 140, som är en av Gotlands huvudsakliga stråk för biltrafik. I södra Tofta är stranden i princip direkt tillgänglig från den större länsvägen. I norr, mot Gnisvård, ligger stranden cirka 2 kilometer från länsvägen, men är tillgänglig med bil via mindre lokalvägar. Platsen är även tillgänglig via kollektivtrafik i form av buss samt via cykelstråket Gotlandsleden.

Längs med stranden finns fem parkeringar som kan användas av allmänheten. I dagsläget används framför allt parkeringen vid Tofta strandpensionat samt parkeringen vid Gnisvärds hamn. Ett önskemål från strandföreningen är att den parkering som finns mot Smågårde börjar användas mer, för att minska trycket på de andra parkeringarna i området.

För de som kommer till stranden till fots finns ett antal mindre stigar. Dessa används framför allt av boende och deltidsboende med hus i området. Sammantaget så har stranden fem stycken entréer för besökare som kommer via bil, samt ett antal mindre entréer för besökare som kommer till fots.

- Verksamheter med större byggnadsstrukturer
- Villor/småhus
- Gnisvärds hamn och fiskeläger

- Riksväg 140
- Mindre bilvägar
- Cykelleden Gotlandsleden

Rörelsestråk

Platsbesök och dialog med strandföreningen visar på att stranden redan idag är en uppskattad och välanvänd slinga för promenader. Vilket stråk som används mest frekvent går att se både i landskapet och på ortofoton. Stråket är framför allt tydligt i de områden som har fastare mark, från Gnisvärd och fram till Tofta strandpensionat. I området kring Tofta camping finns det på grund av sanddyndernas temporära karaktär inte något lika tydligt stråk. Längst i söder finns det även där en tydlig befintlig stig. Under gåturen beskrev boende i området att en vanlig promenadslinga är att gå i ena riktningen ovanpå strandängarna, för att i andra riktningen gå tillbaka via sandstanden.

Kartstudier visar att stigarnas utsträckning vid de vita och mer temporära dynerna längs sandstranden förändras med tiden, samtidigt som stigarna längs med strandheden är de samma från år till år.

Fysisk tillgänglighet

Att tillgängliggöra platsen är ett stort önskemål från Strandföreningen, och en essentiell del av LONA-projektet som kommer finansiera utvecklingen av naturstråket. Idag finns det inget tillgänglighetsanpassat sätt att röra sig längs med stranden, ner på stranden eller ner i vattnet. Strandföreningen betonar särskilt

att det finns svårigheter med att röra sig i rullstol i arbetsområdet (Strandföreningen 2022).

Upprepade försök med fysiska tillägg för att tillgänglighetsanpassa platsen har genomförts, till exempel av Region Gotland som försökt anlägga en ramp i aluminium ner på stranden, samt en ramp i trä ner mot havet (Johansson 2022). Ingen av försöken har fungerat i längden. Detta beror på vissa aspekter i platsens naturliga förutsättningar, såsom flygsandens rörlighet, de extrema vindar som kan förekomma på platsen samt havets kraft till följd av dessa vindar.

Kognitiv tillgänglighet

Den kognitiva tillgängligheten, alltså den som syftar till att landskapet är lätt att förstå och orientera sig i (FUB 2022), bedöms kunna förbättras på platsen. Arbetsområdet kan å ena sidan vara lätt att orientera sig i, då havet hela tiden utgör en tydlig riktning. Samtidigt kan landskapets stigar och målpunkter vara svårare att förstå och orientera sig bland.

Figur 34. Rörelsestråk

1:20 000 (A3)

----- Befintligt stråk för rörelse

Figur 35. Fysisk tillgänglighet

1:20 000 (A3)

■ Fysiskt otillgängligt område
— Fysiskt tillgängliga vägar ner till stranden

Rekreation, friluftsliv och turism

Sommartid är Tofta strand en av Gotlands mest välbesökta stränder, med runt 17 000 besökare per dag (Ewald 2021). En solig sommardag så är badturismen den dominerande aktiviteten, med absolut störst koncentration vid Södra Tofta, nedanför campingen. Vid den mellersta delen av stranden är det relativt sett glesare med folk, och norr mot Gnisvård även där en hög koncentration av besökare.

Stranden och angränsande natur används sommartid från tidig morgon till sen kväll. Tidiga mornar används stranden för jogging, yoga, promenader, bad och surfing. Under dagen tillkommer även, solbadare, diverse bollspel som volleyboll och fotboll. Kvällstid samlas folk och tittar på solnedgångem, badar och leker i sanden. Under promenader har spår från grillning vid sandblottorna på och ovanför stranden noterats.

Strandremsan längs söderut har en stenigare botten vilket försvårar bad. Samtidigt lämpar sig dessa delar mycker bra för vågsurfing, vilket sommartid är en populär aktivitet. Lagunen vid Gnisvård och havet utanför Gnisvärds rev räknas som en av Sveriges bästa platser för kite-surfing. Vid rätt vindförhållanden kan mängden personer som använder platsen vara stor. Ängen ovanför lagunen används av kite-surfarna för att vika ihop sina stora segel.

Även om användningen under sommaren är avsevärt högre än resten av året så visar dialog och observationer att stranden är en attraktiv plats för rekreation året om. Under senare år har dessutom koncentrationen av fastboende i området ökat. Under dialogen nämns promenader längs stranden som en vanlig aktivitet. Promenader har även noterats under

platsbesöket, under en timme en solig februaridag kunder ett tiotal personer observeras röra sig längs stranden. Andra aktiviteter som noterats under vinterhalvåret är cykling, fiske vid Gnisvärds hamn, lek, och bollspel. I dialogen har det även framkommit att stranden är en bra plats för längdskidor under de år det kommer snö.

Barnperspektiv och lekvärde

Ingen anlagd lekmiljö finns inom arbetsområdet. I södra Gnisvård har det tidigare funnits gungor, som tagits bort från platsen på grund av säkerhetsskäl. I angränsande verksamheter så som Tofta Strandpensionat, Tofta camping och Surflogiet finns lekredskap för barn.

Landskapet bedöms, avsaknaden av lekplatser till trots, utgöra en utmärkt lekmiljö. Mycket av samtida lekforskning lyfter betydelsen av lek i natur samt lek med löst material som viktig för barns kognitiva och motoriska utveckling. Lek i naturmiljö tenderar också att göra leken mera jämställd och kunna inkludera flera av olika kön, olika ålder och med olika funktionsvariationer (Boverket 2015). Under observationer och gåturen har barn noterats leka i vattnet, i strandbrynet, bygga sandslott och göra skulptur med sand och stenar. De vita dynerna, som ur ett barns perspektiv är höga, erbjuder topografisk variation och motorisk utmaning.

För äldre barn och tonåringar utgör stranden och omgivningarna bra platser för bollspel, promenader och mindre rumsligheter för att få vara ifred från vuxnas blick. Däremot saknas anlagda platser för att hänga och umgås utöver de kommersiella verksamheterna.

- Högst koncentration av turism
- Hög koncentration av turism
- Lägre koncentration av turism

- Befintlig lekutrustning
- Placering för borttagen gungställning
- Sanddyner med varierande topografi och motorisk utmaning
- Strand med vattenkontakt och löst material i form av sand

Sanden, stranden, havet, kvällarna, morgonrundan med dopp, surfarna...Detta är Paradiset.

Underbaraste platsen! varje sommar sedan 1989

Strandängen är alldeles utmärkt att gå på och att gå barfota i vattenbrynet i sommarljummet vatten är heller inte dumt ! Från strandpensionatet, strandängen mot Gnisvärd, backtimjan o doft av solvärme,surr av små humlor!! Det är sommarens finaste promenadväg! Den är bra som den är,ändra inte !!

Det här är Universums centrum, om ni frågar mig, min syster och min kusin. Tre enkla plankor i strandheden rakt nedanför badstigen i Snäckmyrsvägens förlängning. På 60-talet släpade vi barn kottar, ris och grenar för att "läka" ett antal sandiga badgropar, påhejade av föräldrar som haft Gnisvärd som sommarparadis sedan 1940-talet. Av riset och kottarna syns inget längre, men de tre plankorna minner om bragden från tiden innan vi förstod att det största hotet mot floran och faunan är igenväxningen och inte sandflykten. Plankorna minner också om alla härliga bad och om släktingar och vänner som var före oss.

Figur 38. Kollage av bilder som beskriver den nutida användningen av landskapet. Citaten är hämtade från den genomförda dialogprocessen.

Landskapets framtida användning

Användningen av Tofta strand förväntas öka i framtiden. Detta beror på att andelen permanentboende i området ökar, att fler och fler personer verkar välja att stanna kvar i Sverige under sin semester till följd av klimathot och Covid-19-pandemin, och att Tofta camping är mitt i en pågående detaljplaneprocess för att bygga ut sin verksamhet. Det står ännu inte klart om projektet kommer att realiseras och vad konsekvenserna i så fall kommer bli.

Önskemål och förslag

Ett syfte med den dialog som genomförts med strandföreningen och dess medlemmar har varit att undersöka vilka önskemål som finns kring den framtida användningen av landskapet, framför allt inom ramen för utvecklingen av naturstråket. I detta avsnitt presenteras de olika perspektiv och önskemål, i många fall motstridiga, som har framkommit under denna process.

Under dialogen har det framkommit:

1. Önskemål om **grillar** längs hela stranden, framförallt vid Gnisvård där det tidigare låg en grillplats. Övriga områden som lyfts som viktiga för grillplatser är vid södra delen av stranden, norr om Strandpensionatet, samt i anslutning till vägen ned från Släketäktsvägen.
2. Önskemål om **bänkar** som går att vila sig på längs stråket.
3. Önskemål om att **visa områdets historia, botanik och djurliv** längs stråket. Ett konkret förslag är att ha QR-koder vid extra viktiga platser så det via en länk går att lyssna på personer med bra lokalkännedom berätta om landskapet.
4. Önskemål om **utsiktspunkter**, både för att se Stora Karlsö och fåglarna utanför revet vid Gnisvård.

5. Önskemål om en **tillgänglighetsanpassad spång**. Detta förslag stöds av ett flertal personer. Ett annat förslag är att anlägga en så kallad **travmatta/strandmatta** som gör det möjligt att rulla på stranden utan att bygga några permanenta element.

6. Önskemål om att ha **mindre träspänger** för att underlätta rörelse genom landskapet. Ett konkret förslag är en spång mellan Släketäktsvägen och stranden, vid vägen norr om den sydligaste bäcken, samt vid åarnas mynningar vid stranden.

7. Önskemål om att **inte anlägga en naturstig, spång, eller några tillägg alls**. Önskemålet gäller framför allt området mellan Strandpensionatet och Gnisvård.

8. Önskemål om att **återställa växtligheten vid södra Tofta**, nedanför och i anslutning till Tofta Beach Resort och Gropen.

9. Önskemål att kunna **rida på stranden**.

10. Önskemål om att **återinföra lekplatsen vid södra Gnisvård** där det tidigare fanns en gunga. Här önskas klätterställningar, lekbåt, gungor, balansbana, kätthästlek, samt lek för mindre barn.

11. Önskemål om **utegym**. Förslag på plats för utgym är vid Gnisvård, Strandpensionatet och nedanför Livvaktstornet.

12. Önskemål om att den **parkeringsytan som finns mot Smågårde börjar användas mer**, för att minska trycket på de andra parkeringarna i området. Ett annat förslag från strandföreningen är att **slå samman de två parkeringsytorna som idag finns vid Gnisvärds hamn** till en större, sammanhängande yta.

13. Önskemål om en **tillgänglig badbrygga**.

14. Önskemål om att ha **papperskorgar, toaletter och tydliga regler kring hundar och camping** på stranden. I frågan om papperskorgar har Strandföreningen sedan tidigare tagit ett beslut om att ta bort dessa då erfarenheten är att det minskar nedskräpningen på platsen.

Skyltar om regler kring hundar har satts upp under våren 2022. Tillägg som kommunicerar valet att inte ha papperskorgar och toaletter, samt regler för hundar och camping önskas som en del av gestaltningen av strandföreningen.

Figur 39. Önskemål från dialog.

Figur 40. Känslighet och potential utifrån aspekten Användningen av landskapet.

Vad vi tar med oss in i gestaltning:

Användningen av landskapet vid Tofta Gnisvård kan dateras tusentals år tillbaka. Mänsklig påverkan och användning har i hög grad påverkat landskapets utformning. Landskapet har ständigt förändrats, som ett resultat av varierande form av användning.

1. Det befintliga promenadstråket mellan Gnisvård och Tofta har potential att tydliggöras och användas av en bredare målgrupp.

2. Vid området söder om Gnisvård är användningen av landskapet hög och en mängd önskemål finns kring framtida användning som lek, grillplatser och sportaktiviteter. Närheten till Gnisvårds hamn och fiskeläger kan betraktas som en särskilt viktig historisk miljö, vilket går att koppla an till i gestaltningen.

3. Stranden och strandängen nedanför Släketäktsvägen kan betraktas som den aningen mindre använda delen av arbetsområdet. Här finns en känslighet gällande placering av tillägg som kan förändra platsen lugna karaktär.

4. Området väster om Smågårde Naturskog har en hög utvecklingspotential. Flertalet förslag finns kring att öka den fysiska tillgängligheten och användningen. Området har höga lekvärden som skulle kunna synliggöras.

5. Området i anslutning till Tofta camping har en hög användning och en hög potential i att öka antalet tillägg. Samtidigt så finns en känslighet i och med att en framtida ombyggnation troligen kommer att förändra landskapet.

6. Området vid södra Tofta har en hög användning i nuläget. Här finns stor potential att öka områdets offentliga karaktär och allmänna vistelsezoner för umgänge.

Karaktärisering, känslighet och potential

I följande avsnitt presenteras den sammanvägda analysen utifrån avsnittet Tematiska analyser. Att väga samman den känslighet och potential som finns utifrån en uppdelning av karaktärsområden är ett sätt att beskriva de svårigheter och möjligheter som finns inför en framtida gestaltning av landskapet.

Landskapet kan delas upp i följande karaktärsområden:

1. Gnisvärds hamn och Fiskeläge

Gnisvärds hamn och fiskeläge är ett landmärke och målpunkt både för turister och fastboende. Då platsen har ett högt historiskt värde finns en känslighet för förändring. Samtidigt finns det potential att höja platsens status som unik kulturmiljö.

2. Stranden vid Lagunen

Stranden vid den grunda lagunen innanför Gnisvärds rev utgör en egen rumslighet omsluten av piren, revet och strandvallarna, och verkar vara en mycket uppskattat plats året om. Här finns möjlighet att skåda både fåglar och kitesurfare. Havsnivån och därmed strandens bredd varierar kraftigt vilket kan beskrivas som en känslighet hos platsen.

3. Gnisvärds äng

Gnisvärds äng präglas av ett öppet, småkulligt ängslandskap rikt på orkideer. Den orkiderika våtmarken är särskilt känsligt för ingrepp. Landskapet används frekvent av kitesurfare, turister och boende, och det finns en potential att utveckla användningen, särskilt är den tidigare lekplatsen saknad.

4. Årum med vegetation

Årummen med lövträd finns på tre platser längs stranden och utgör visuella barriärer i landskapet. Dessa årum har höga ekologiska värden. Här finns potential att upprusta broar samt utnyttja trädens skugga och vindskydd.

5. Lugna strandängen

Den lugna strandängen är ett ängslandskap mellan stranden och bebyggelse. Här finns en känslighet i närheten till privata byggnader, men även en potential att öka områdets offentliga karaktär. En känslighet finns också i att flera boende uttrycker att de inte vill några förändringar av landskapet ska ske i detta område.

6. Lugna stranden

En relativt smal strandremsa, där det sommardag är färre badare än vid de andra delar av stranden. En känslighet är att stranden och havsnivån varierar kraftigt.

7. Mittersta ängen och stranddynerna

Här präglas landskapet av rymd och långa siktlinjer i ett böljande dyn- och ängslandskap, rikt på rödlistade växter i sandblottor. Området är välanvänt för promenader och vägen ner från parkeringen vid

Släketäktsvägen utgör en viktig entre till stranden. Här finns en potential i att lyfta förslag om grillplatser och spång för att underlätta rörelse över sandblottor. En känslighet finns då flera boende uttrycker att de inte vill att några förändringar av landskapet ska ske i detta område.

8. Dynerna vid Smågårde

Ett småkuperat landskap med relativt korta siktlinjer mellan de olika sanddyndera. Området präglas av en mångfald och brokighet i vegetation och naturtyper och varierar mellan plant och kulligt. Här finns en stor andel martallar och ett stort antal rödlistade arter. Här finns en potential att utveckla och lyfta landskapets variation, lek miljö, vegetation och långa siktlinjer.

9. Tofta sanddyner

Ett småkuperat landskap med relativt korta siktlinjer mellan de olika sanddyndera. Området präglas av en mångfald i vegetation och naturtyper och varierar mellan plant och kulligt, samt två våtmarker. Landskapet är mycket välanvänt, i den grad att slitage utgör ett ekologiskt hot. Området är känsligt för en ökad användning och kommer eventuell påverkas ytterligare av planerad ökad bebyggelse.

10. Tofta bad

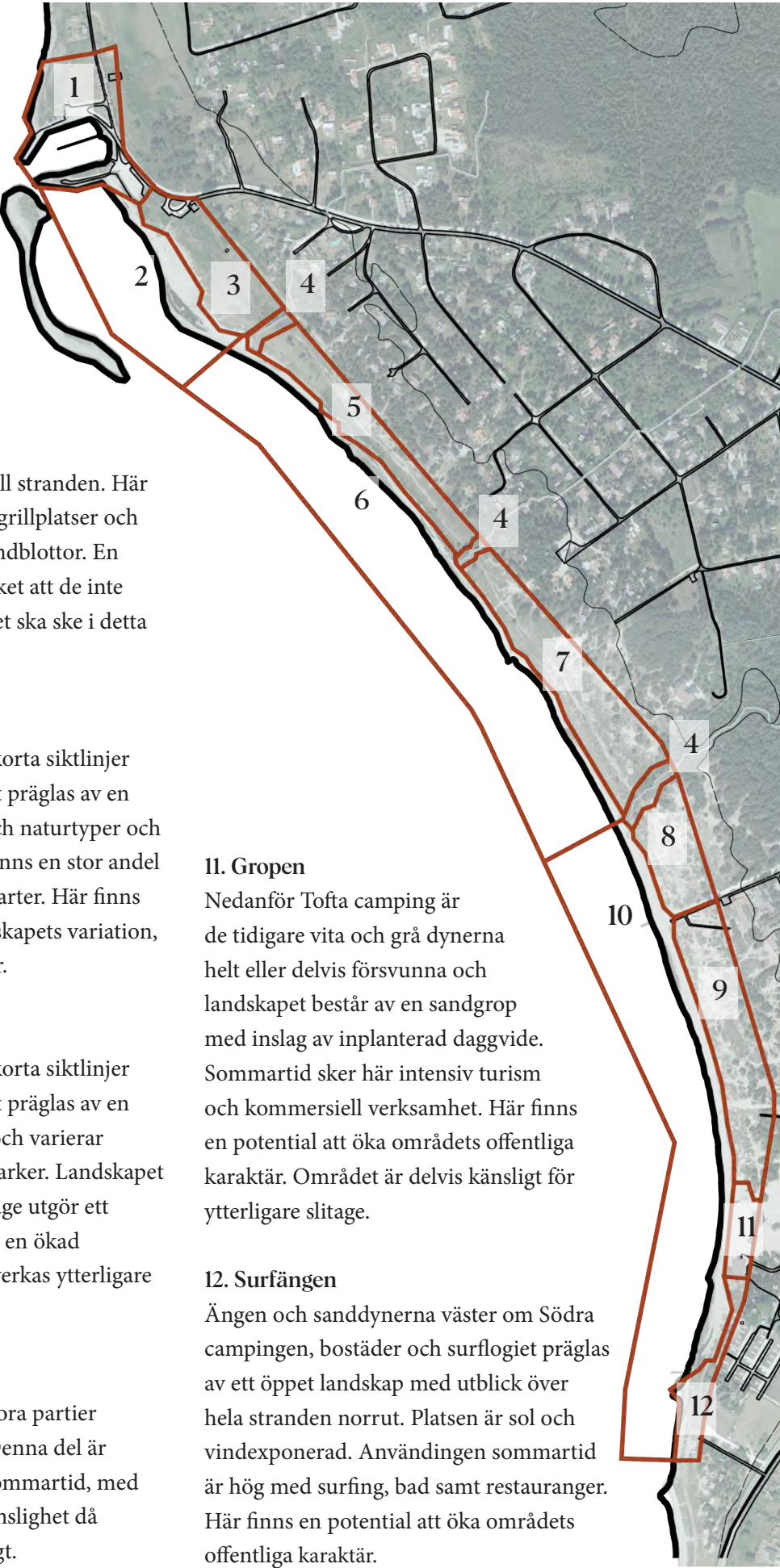
Områdets bredaste sandstrand, med stora partier föränderliga vita dyner och flygsand. Denna del är den mest använda delen av stranden sommardag, med intensiv badturism. Här finns en känslighet då stranden och havsnivån varierar kraftigt.

11. Gropen

Nedanför Tofta camping är de tidigare vita och grå dynerna helt eller delvis försvunna och landskapet består av en sandgrop med inslag av inplanterad daggräs. Sommardag sker här intensiv turism och kommersiell verksamhet. Här finns en potential att öka områdets offentliga karaktär. Området är delvis känsligt för ytterligare slitage.

12. Surfängen

Ängen och sanddynerna väster om Södra campingen, bostäder och surflogiet präglas av ett öppet landskap med utblick över hela stranden norrut. Platsen är sol och vindexponerad. Användningen sommardag är hög med surfing, bad samt restauranger. Här finns en potential att öka områdets offentliga karaktär.

Figur 41. Landskapets karaktärsområden.

Landskapets sammanvägda känslighet och potential

Landskapsanalysen av Tofta strand visar att landskapet har höga värden ur såväl ekologiska som sociala och ekonomiska aspekter. Dessa värden är viktiga för platsens attraktivitet som både besöksmål, plats för boende och plats för komersiell verksamhet. Samtidigt som landskapet har en hög potential ur samtliga aspekter så har det även en stor känslighet, framför allt ur ekologiska och sociala perspektiv.

Utifrån en sammanvägande analys av landskapets känslighet och potential utifrån de tematiska analyserna av landskapets uppbyggnad, ekologi, användning och upplevelsevärden har en sammanfattande analys genomförts. Denna visar att det finns tre områden i landskapen där känsligheten i landskapen är som lägst, och det finns en potential att höja landskapets upplevelsevärden och användning ytterligare. Dessa tre områden är längst norrut mot Gnisvärd, centralt på stranden vid Tofta strandpensionat samt längst söderut i arbetsområdet.

Även om vår bedömning är att det i dessa områden finns en något lägre känslighet i landskapet innebär det inte att de saknar känslighet. Gestaltade tillägg måste därför genomföras med en stor respekt för

landskapets inneboende kvalitéer samt önskemål från personer med nära koppling till platsen.

Sammanfattningsvis kan landskapets känslighet och potential beskrivas som att det finns en stor potential att öka möjligheten för fler personer att ta del av platsen, framför allt genom att öka områdets fysiska och kognitiva tillgänglighet. Ur ett socialt perspektiv är det givetvis viktigt att tillgängliggöra landskapets kvalitéer för en större grupp människor. Samtidigt måste detta ske på ett sätt som inte har en allt för stor påverkan på dels platsens höga ekologiska värden och dels landskapets befintliga karaktär och själ.

Att öka förståelsen för platsen genom att dels tillhandahålla information om den, och dels uppmuntra till interaktion med den är ett sätt att skapa respekt och empati för den (Häggström 2020), vilket kan leda till en användning av platsen som värnar om landskapets kvalitéer som natur- och kulturmiljö. En ökad förståelse för landskapet som helhet kan även bidra till en förståelse för de förändringar av platsen som en gestaltning skulle innebära, och hur dessa förändringar kan gynna landskapets ekologiska och sociala värden.

Landskapets uppbyggnad

Landskapets ekologi

Upplevelsen av landskapet

Användningen av landskapet

Figur 42-46. Landskapets sammanvägda känslighet och potential. Siffror visar den sammanfattande analysen på följande sida.

Sammanfattande analys vi tar med oss in i gestaltning:

Stranden mellan Gnisvård och Tofta utgör redan idag ett rörelsestråk. Detta stråk har potential att ytterligare utvecklas och tillgängliggöras för en bredare allmänhet samt ur både fysiska och kognitiva aspekter. Inga delar av stranden är idag anpassade ur ett fysiskt perspektiv. Den kognitiva tillgängligheten på platsen, framför allt ur aspekten orienterbarhet, kan även den förbättras.

Genom entréer (1) och en sammanhållen gestaltning av platsen kan platsens karaktär som allmän plats öka. Dessa bör ligga i anslutning till större parkeringar och rörelsestråk. De gestaltade tilläggen kan även öka den kognitiva tillgängligheten på platsen genom att lära ut om platsen rika värden som natur- och kulturmiljö.

2. Vid Surfängen finns stor potential att öka områdets offentliga karaktär, här bedöms möjligt att placera en entré och flera målpunkter.

3. Ängen vid Gnisvård är ett område med potential för utveckling, på grund av sin redan höga användning samt närhet till parkering. Här finns möjlighet att förlägga en entré till stråket samt diverse målpunkter i anslutning till denna.

4. Området vid, och omkring Dynerna vid Smågårde Naturskog bedöms ha en mycket hög potential för utveckling. Här finns ett varierat landskap med

flertalet naturtyper och biologisk mångfald, ett uppskattat leklandskap, platser med utblick mot Gnisvård och Stora Karlsö, närhet till tillgänglighetsanpassad parkering samt varierande sol och skuggförhållanden. Området ligger även i anslutning till större byggnadsstrukturer och verksamheter, vilket innebär att eventuella tillägg i relation till dessa strukturer inte kommer ha lika stor påverkan på landskapsbilden som på andra mer småskaliga platser.

Som ett resultat av fluktuerande vattenstånd och kraftig vind varierar stranden kraftigt i bredd. Detta medför en känslighet som gör det svårt att placera önskade tillägg i form av grillplatser, sittbänkar, och tillgängliga badbryggor eller ramper på stranden. De tillägg som placeras ut på stranden bör vara av robust karaktär, alternativt temporära under sommaren då vädret är mer stabilt.

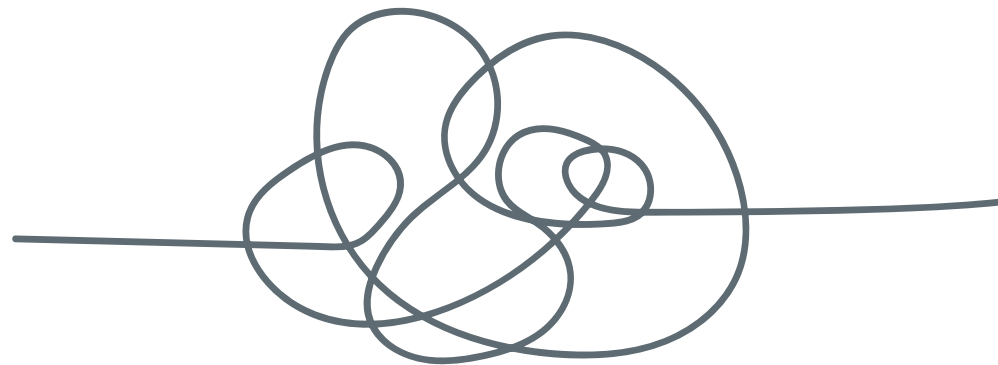
De delar av området som bedöms vara mest känsliga för förändring eller ökad användning är Lugna ängen (5) samt Tofta sanddyner/Gropen (6). Vid Lugna ängen finns en känslighet utifrån områdets lugna och privata karaktär. Vid Tofta sanddyner finns en ekologisk känslighet då slitaget redan tangerar att vara för högt. Vid Tofta sanddyner och Gropen finns även en känslighet då områdena troligen kommer förändras i kommande exploatering.

V. Gestaltungsprozess

Övergripande process

I följande kapitel beskrivs den arbetsprocess som lett fram till gestaltungsförslaget. En stor del av gestaltungsprocessen har handlat om att välja vilka typer av tillägg som kan passa på platsen, samt hur de ska placeras i landskapet. När vi tittar tillbaks på vår gestaltungsprocess blir det tydligt att platsbesök i området har varit viktiga för arbetets utveckling, och att varje platsbesök markerar vissa centrala vändningar i gestaltungsprocessen. Därför har vi valt att i detta avsnitt beskriva processen utifrån platsbesöken, och vad som hänt med gestaltningen mellan dessa besök. Detta kapitel beskriver därför hur vi jobbat med *analys genom syntes* i praktiken.

Skiss- och idéprocessen har alltså till stor del genomförts på plats i landskapet. Snarare än att skissa med papper och penna har vi tillsammans i landskapet diskuterat, tagit mått och märkt ut förslag på tillägg och hur de kan utformas. Utifrån dessa ”skisser” i skala 1:1 har vi skissat vidare för hand och i digital form.

Figur 47. Visuell representation av gestaltungsprocessens iterativa karaktär.

Digitalt möte med strandföreningen: Juni 2021

Vår första kontakt med strandföreningen och projektet skedde 21 juni 2021, via ett digitalt videomöte. Under videomötet presenterade strandföreningen sina första tankar och önskemål kring projektet. Dessa sammanfattades såhär:

- Att behålla Toftas själ är viktigt i projektet.
- Tillgängligt bad saknas och bör övervägas.
- Stranden ägs sedan länge av jordbruk som är delägare i stranden.
- Stranden är allmän och ska vara tillgänglig för alla.
- Tillgängliga besökspunkter behövs, till exempel grillning och utkikspatser.
- Det har funnits lekutrustning men denna har tagits bort. Kan det gå att lägga till igen?

Mötet var det första steget i idégenerering kring naturstråket. Viktiga aspekter som vi tog med oss var framför allt aspekter rörande tillgänglighet, lek och en önskan om att bevara platsens själ.

Platsbesök 1: Juli 2021

I juli var en av oss och tältade med sin familj på Tofta camping under fem dagar. Detta för att uppleva när platsen används som mest intensivt för turism. Under besöket genomfördes även en promenad på stranden tillsammans med två av strandföreningens medlemmar.

- Ett mycket intensivt badliv sker närmast Gropen, men det finns lugnare platser av stranden norrut. Det är svårt att förstå var gränsen mellan allmän och privat mark går.
- Surfing, snarare än snorklig är lämpligt på platsen på grund av vind och vågor.
- Det finns en promenad ovanför sanddynerna som är svår att hitta som förstagångsbesökare av platsen. Här finns ett varierat landskap med enorm växtrikedom i form av till exempel orkideer.
- Landskapet är utmärkt för lek enligt barnen på resan som leker vid hav, strand, martallar och dyner.

Detta platsbesök gav en förståelse för hur intensiv användningen av platsen är sommartid. Efter platsbesöket så bordlades en tidig idé om att utforma en snorklingsled efter stranden.

Platsbesök 2: Augusti 2021

Platsbesöket i augusti var vårt första gemensamma besök på platsen. Under besöket gick vi sträckan längs stranden två gånger, samt träffade representanter från Strandföreningen. Viktiga medtag från platsbesöket var:

- Frågor som sophantering, dusch, och om hundar bör tillåtas på stranden återkommer som problem för Strandföreningen.
- Besöksantalet var rekordstort under sommaren 2021, och förväntas öka i framtiden. Möjligvis kan slitaget påverka platsens ekologiska värden negativt.
- Sandflykten präglar landskapet, tillägg bör kunna flyttas och/eller vara genomsläppliga.
- Det finns en tydlig gångstig i landskapet, denna bör vi ansluta leden till.
- Att anlägga en stig kommer inte vara möjligt bland sanddynderna, och känns inte önskvärt vid hedmarken vid Gnisvård.

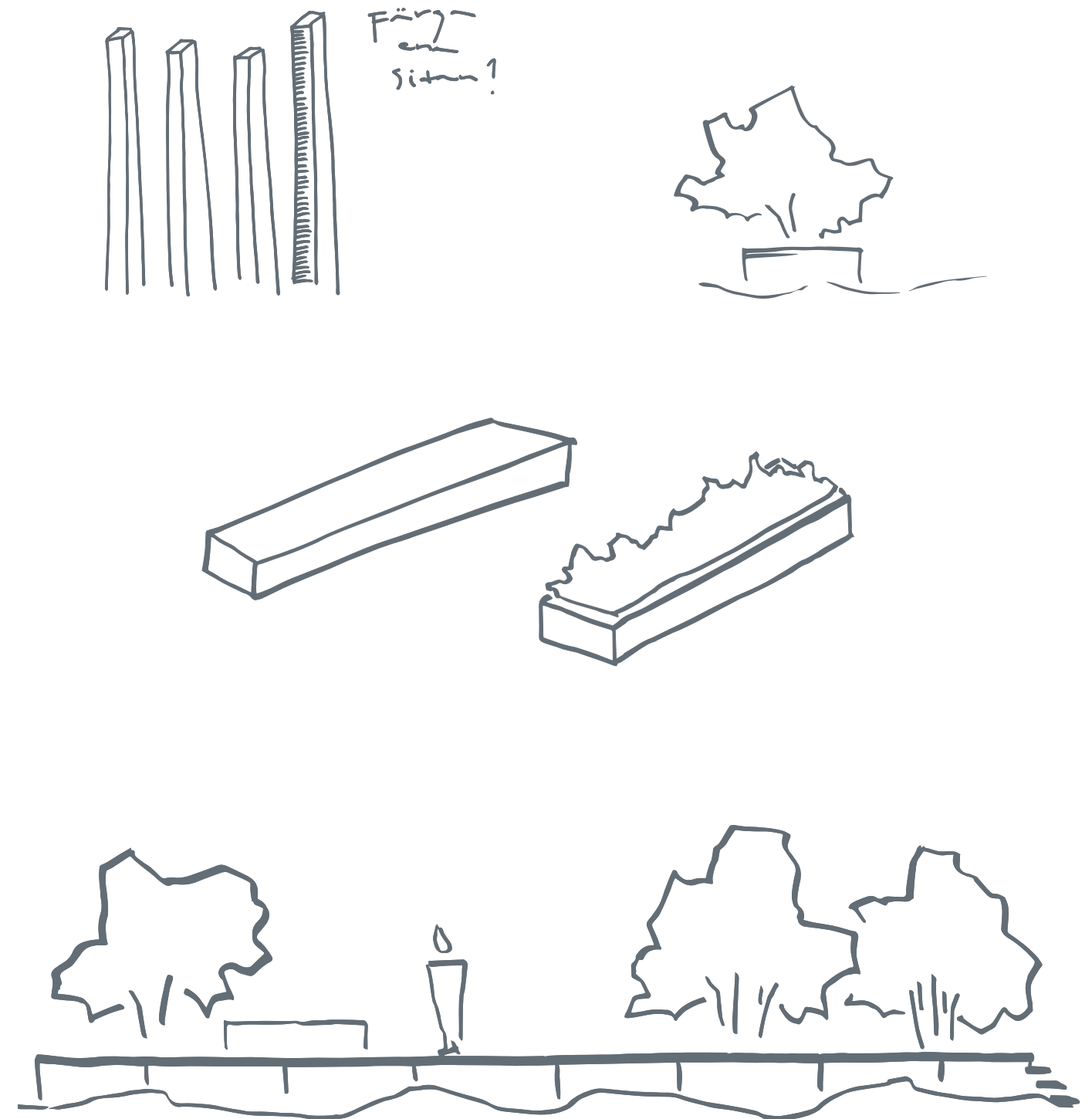
Efter platsbesöket diskuterade vi hur tillägg som klarar av platsens föränderlighet skulle kunna ritas. Vi enades om att genomsläpplighet är viktigt för gestaltningen. Vi pratade även om att landskapet har en stark karaktär i sig själv och att det formspråk och det material som väljs inte bör konkurrera med landskapets egna kvalitéer.

Platsbesök 3: November 2021

Under platsbesöket i november gick vi tre kortare promenader på stranden, samt träffade Strandföreningens ordförande. Under en promenad besökte vi områdena norr och söder om det som blev det slutgiltiga arbetsområdet, för att undersöka hur långt vårt arbetsområde bör sträcka sig. Viktiga medtag från platsbesöket var:

- Ett par hundra meter från Gnisvärds hamn gränsar arbetsområdet mot Tofta skjutfält som är en barriär i landskapet. Det går att fortsätta söderut från Surflogiet, men då det finns en stor parkering vid Surflogiet kan det passa att börja naturstigen där.
- Tofta camping planerar att bygga ut sin verksamhet kraftigt, och förslaget är mitt i en detaljplaneprocess.
- Att förankra förslaget hos samfälligheterna i området är viktigt.

Under och efter platsbesöket diskuterade vi våra idéer för gestaltning av platsen. Vi beslutade oss för att naturstigen skulle börja vid Gnisvärds hamn i norr och vid surflogiet i söder. Idéer som kom upp var grillplatser, spångsystem, vindskydd av träribbor, badbryggor och naturlek. En idé kom upp om att tillverka alla tillägg i träribbor av samma dimension, för att ge gestaltningen en sammanhållen identitet. En annan idé är att inspireras av referenser från landskapet så som strandråg och betongpiren i Gnisvärds hamn.

Figur 48. Tidiga skisser på idéer; ribbverk, pallkragar med odling gödslad av släke och bänk intill låg martall. Skisserna är efterbehandlade i Adobe Illustrator.

Figur 49. Kollage med bilder från platsbesök. Under platsbesöken i juni, augusti och november låg fokus på att lära känna landskapet genom att röra sig igenom det och uppleva det med hjälp av sin egen kropp, inspirerat av metoder beskrivna av Schultz (2014) och Macpherson (2016).

Platsbesök 4: Februari 2022

Under platsbesöket i februari genomfördes dialog genom en gåtur på platsen. Vi deltog även i ett möte med strandföreningen samt ett möte med Region Gotlands stadsträdgårdsmästare Pernilla Johansson. Under platsbesöket gick vi kortare promenader för att närmare undersöka platser som kändes intressanta för olika specifika tillägg. Viktiga medtag från platsbesöket var:

- Området väst om Smågårde naturskog, i anslutning till Strandpensionatets parkeringar, kan lämpa sig för att anlägga en tillgänglig spång. En rundslinga kan bli svårt att anlägga med tanke på områdets topografi, och fler ramper innebär en större störning på landskapsbilden.
- En eventuell badbrygga måste anläggas i betong för att klara av havets och vindens kraft. Att anlägga en brygga vid stenpiren vid Gnisvärds hamn skulle kunna vara möjligt.
- Att anlägga tillägg för lek som kräver t.ex. fallskydd är inte möjligt eftersom att marken är privat ägd och markägarna inte kan stå för det ansvar som det innebär.

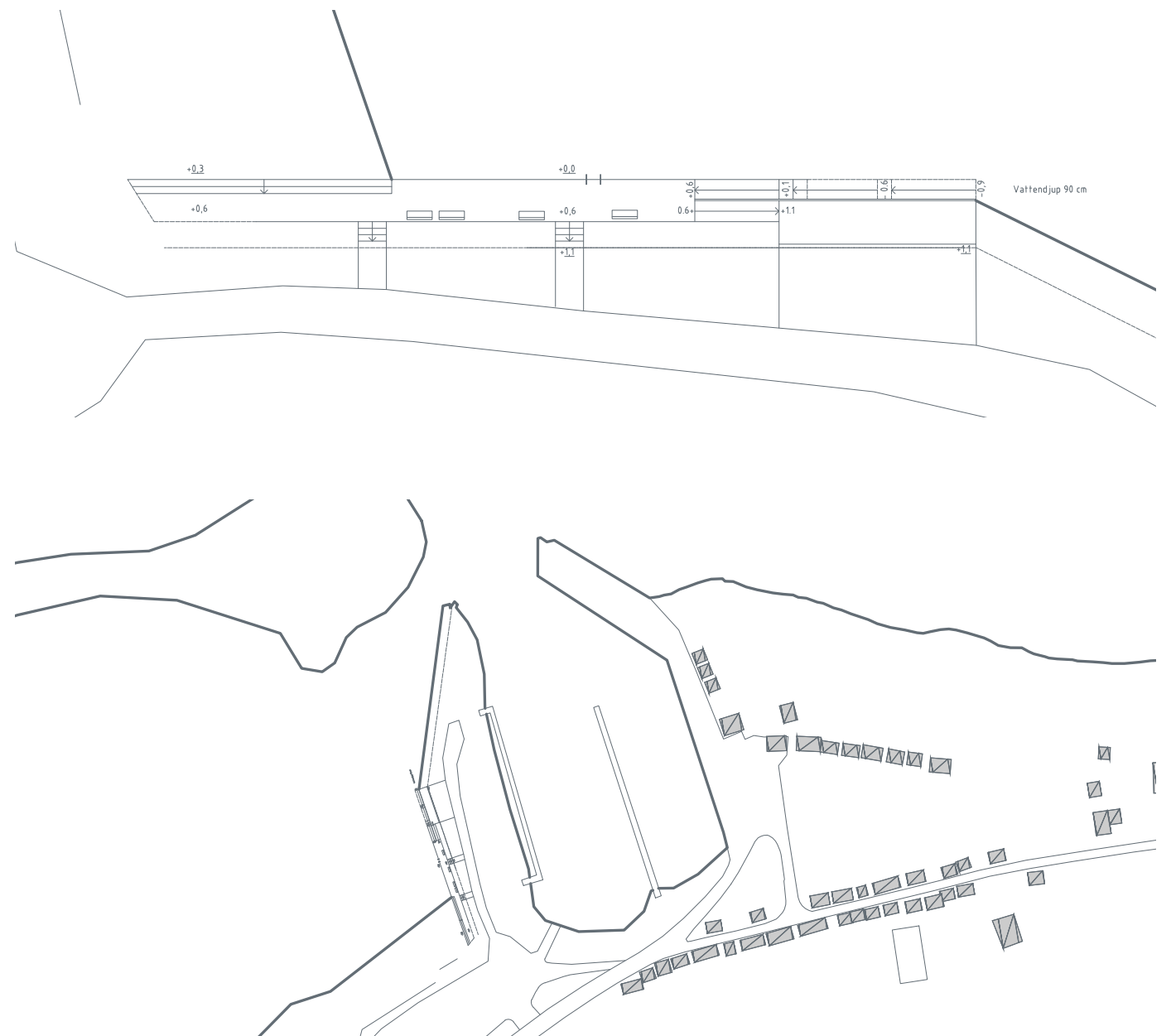
Efter platsbesöket bestämde vi oss för att fortsätta skissa på en tillgänglig badbrygga vid Gnisvärds hamn, samt ett spångsystem vid Strandpensionatet. Andra idéer som vi diskuterade var tillägg för lek, och att dessa skulle kunna anspela på Gnisvärds hamn som kulturmiljö.

Platsbesök 5: Mars 2022

Det främsta syftet med platsbesöket i mars var att testa våra skisser och idéer på plats. Vi presenterade även ett utkast till gestaltning för Strandföreningen samt deltog i ett möte med Länsstyrelsen Gotland. Viktiga medtag från platsbesöket var:

- Att anlägga spången som en rundslinga känns mer naturligt än att anlägga den som en sträcka med ett vändplan. En rundslinga skapar en mer intressant sträcka att färdas runt, inte minst då området väster om Smågårde har en stor variation.
- Att anlägga en badbrygga vid Gnisvärds hamn kommer bli kostsamt och innebära ett stort ingrepp i landskapet. Havsbotten i området upplevs av boende som gytjig och dålig kvalitet i jämförelse med resten av stranden.

Platsbesöket resulterade i att vi beslutade oss att rita spången som en rundslinga, trots att det innebär en större påverkan på landskapsbilden. Detta av två skäl, dels att slitaget redan är högt, och förväntas öka ytterligare just vid denna sträcka. En spång kan därigenom bidra till att tillvarata landskapets nuvarande karaktär. Dels för att eftersom en spång ökar den fysiska tillgängligheten så är det lämpligt att koncentrera de tillgänglighetsanpassande tilläggen till området vid Strandpensionatet, då det innebär mindre inverkan i landskapet vid övriga platser. Vi beslutade oss också att inte ta med badbryggan som en del av gestaltningen.

Figur 50. Digital skiss på en brygga för tillgängligt bad som ritades under processen. Tanken var att bryggan skulle docka an till den befintliga stenpiren i Gnisvärd och på så vis störa landskapsbilden så lite som möjligt. Bryggan var tänkt att konstrueras i betong för att klara havets kraft utan att gå sönder.

Figur 51. Digital skiss på spångens och grillplatsens utformning. Tilläggens placering har märkts ut med hjälp av blompinnar. Skissen i skala 1:1 ritade sedan upp som perspektiv i photoshop och sedan i plan och sektion i Autocad.

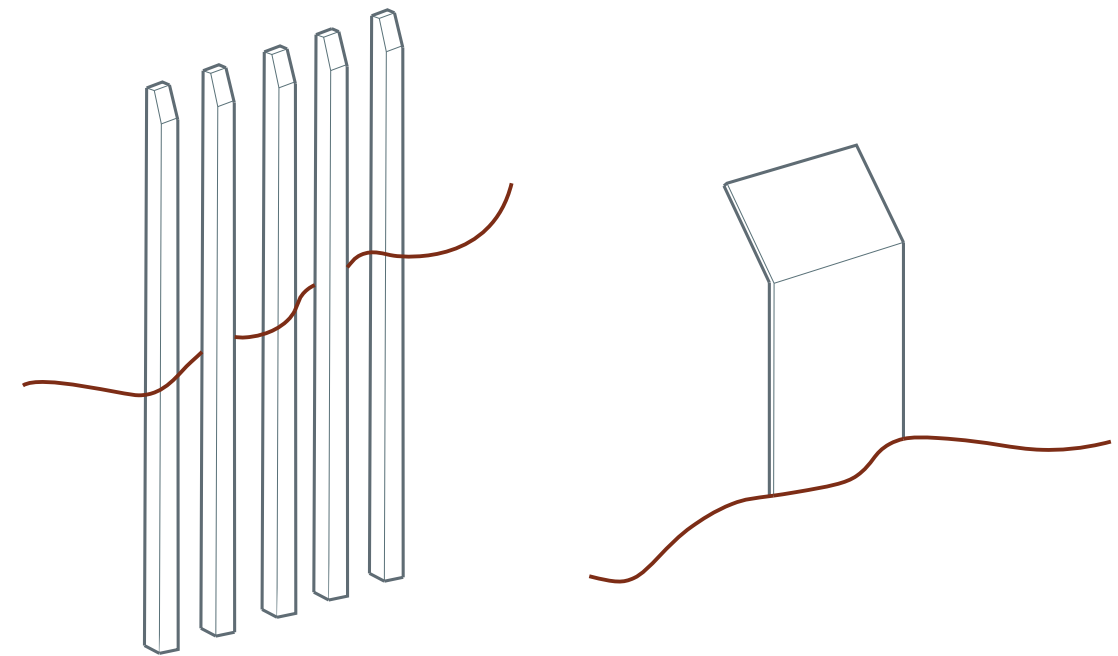
Formulering av program och bärande idé

Gestaltningförslagets program är baserat på slutsatser från både litteraturstudierna och landskapsanalysen. Utifrån analysen och programmet formulerades förslagets koncept. Likt beskrivet i föregående avsnitt har processen dock inte varit helt linjär, utan både program och koncept har ändrats och utvecklats baserat på ny kunskap som framkommit under analysprocessen.

Gestaltningförslagets koncept är inspirerat av Anne Whitson Spirns teorier kring *landskap som språk*, och tanken om att vi som arkitekter ingår i ett samtal med landskapet med vår gestaltning av en specifik plats. Landskapets röst och språk är extra tydligt på Tofta strand, som är en plats i ständig rörelse. Tidigt i processen förstod vi att eventuella tillägg måste utföras på landskapets villkor, och att flygsandens och havets rörelse innebär att tilläggen oundvikligt kommer interagera med landskapet.

Våra första tankar kring gestaltningen var att tilläggen skulle utformas som ribbverk som sand kan silas igenom. Denna idé har följt med under hela processen, men kompletterades i formuleringen av det slutgiltiga programmet och bärande idén med att vissa tillägg även ska utföras som solida konstruktioner där sanden kan samlas.

Förslagets koncept kan således beskrivas som ett resultat av Whitson Spirns sätt att beskriva landskap som språk, men även den förståelse för platsen som utvecklats under arbetet med landskapsanalysen. De tillägg som föreslås samtalar med landskapet och blir en del av platsens grammatik.

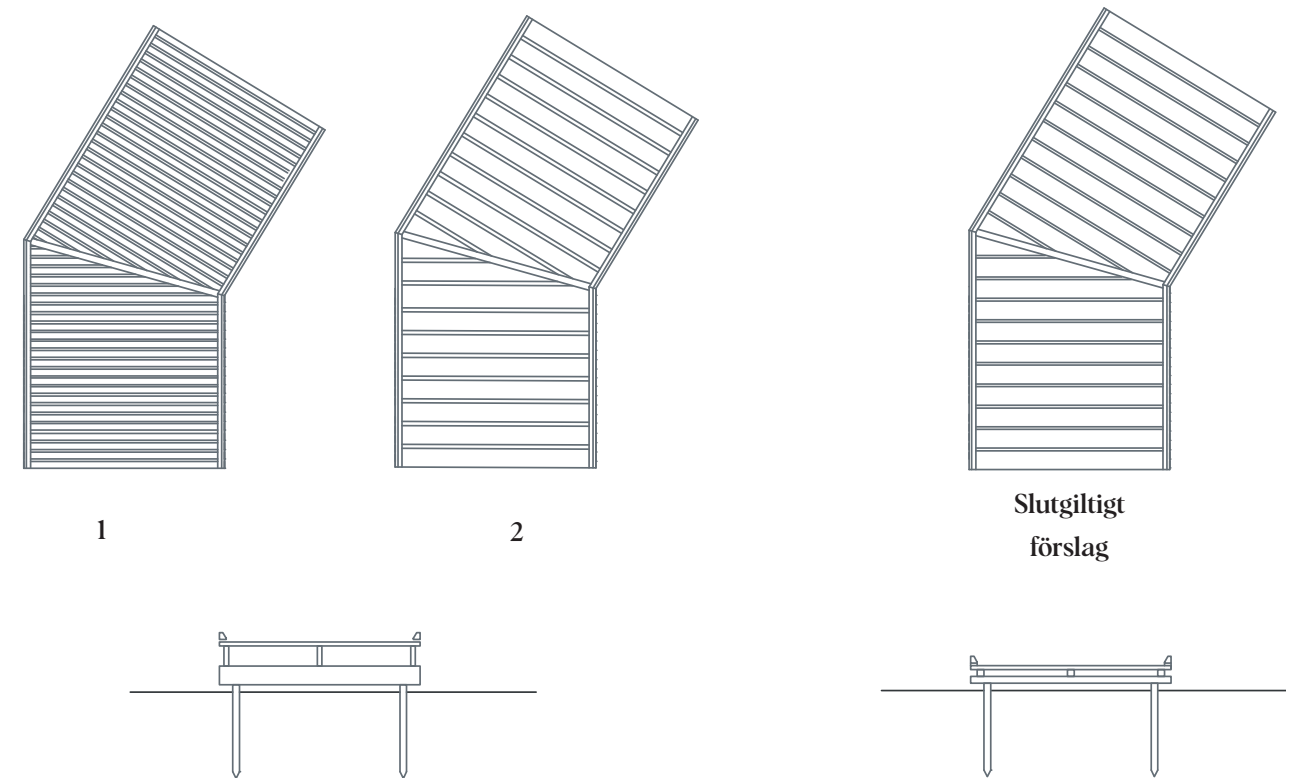

Figur 52. Konceptuell bild på gestaltningförslagets bärande idé, som handlar om att låta tilläggen interagera med landskapet.

Exempel på skiss i detalj

I detta avsnitt presenteras några exempel på hur vi skissat i detalj på utformningen av tillägg. Denna fas i gestaltningsarbetet tog vid efter platsbesöket i mars och har varit ett sätt att omsätta våra skisser på plats i landskapet till digital form. Skisserna är gjorda i programmet Autocad.

Givetvis är alla tillägg som vi ritat resultat av ett skissarbete i flera faser. I detta avsnitt har vi dock valt att redovisa exempel på tillägg där skissprocessen gått i flera steg och graden av analys och reflektion varit högre. I de tre exempel som redovisas är på så vis graden av *analys genom syntes* extra hög och den iterativa processen därmed tydlig.

Figur 53. Skisser av förslag på utformning av spång.

Utformning av spång

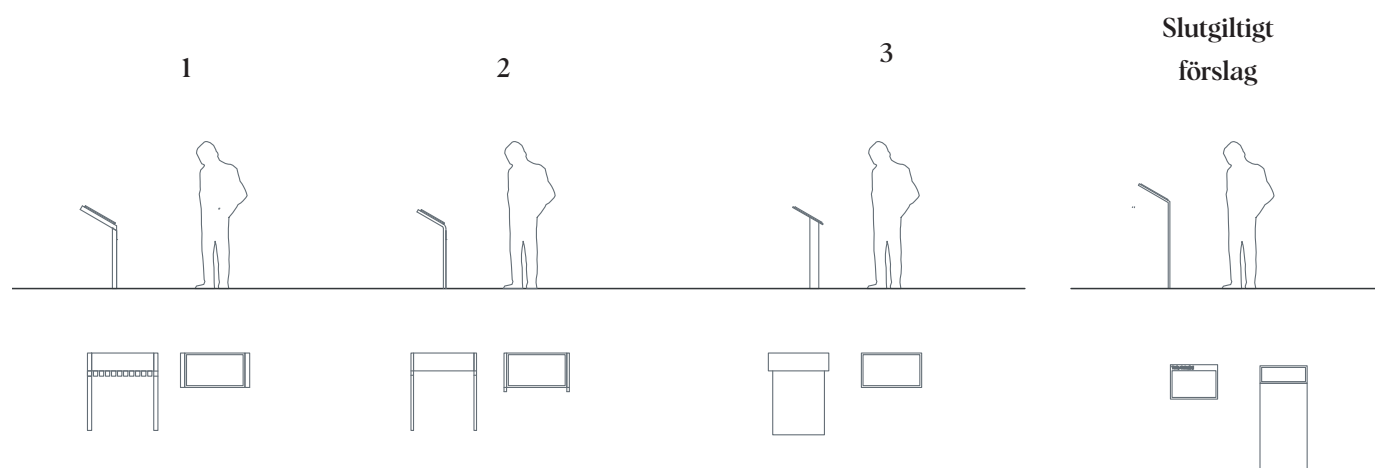
Spången var ett av våra första förslag för gestaltningen av naturstråket. Ovan visas tre versioner av skisser på hur spången utformning i detalj.

Vår första konceptuella idé för förslaget var att utforma alla tillägg av likadana kvadratiske träribbor. I den första skissen (1) testades detta förslag. Även om vi gillade tanken på att utforma alla tillägg av samma material tyckte vi att denna utformning upplevdes ha för hög visuell energi, och att vi dessutom bedömde att en konstruktion av smalare träribbor och på så vis fler glipor riskerade att göra spången svårare att färdas längs med med till exempel barnvagn eller rullstol.

I vår andra skiss (2) testade vi att konstruera spången av både träribbor i dimensionen 5x5 cm och av plank i dimensionen 3x14 cm med ett mellanrum på

3 centimeter för att underlätta sandens rörelse mellan materialet. Vår upplevelse var att ytan av bredare plank uppfattades som visuellt mer tiltalande och lugn, samtidigt som den skulle vara lättare att röra sig längs med.

Däremot upplevde vi att en glipa på 3 centimeter mellan plankorna var för brett och ett för stort avsteg från de rekommendationer för tillgängliga natur- och kulturmiljöer som vi utgått ifrån. Att minska på glipan från 3 till 2 centimeter bedömdes som en bättre kompromiss mellan rekommendationerna och problematiken med ansamling av flygsand. Vi valde även att utforma spången så att den kan ligga så nära marken som möjligt i det slutgiltiga förslaget.

Figur 54. Skisser av förslag på utformning av informationsskylt.

Utformning av informationsskyltar

En tidig och tydlig önskan från Strandföreningen var att gestaltningen ska informera om platsen som natur- och kulturmiljö, och att utformning av informationsskyltar skulle vara en del av gestaltningförslaget.

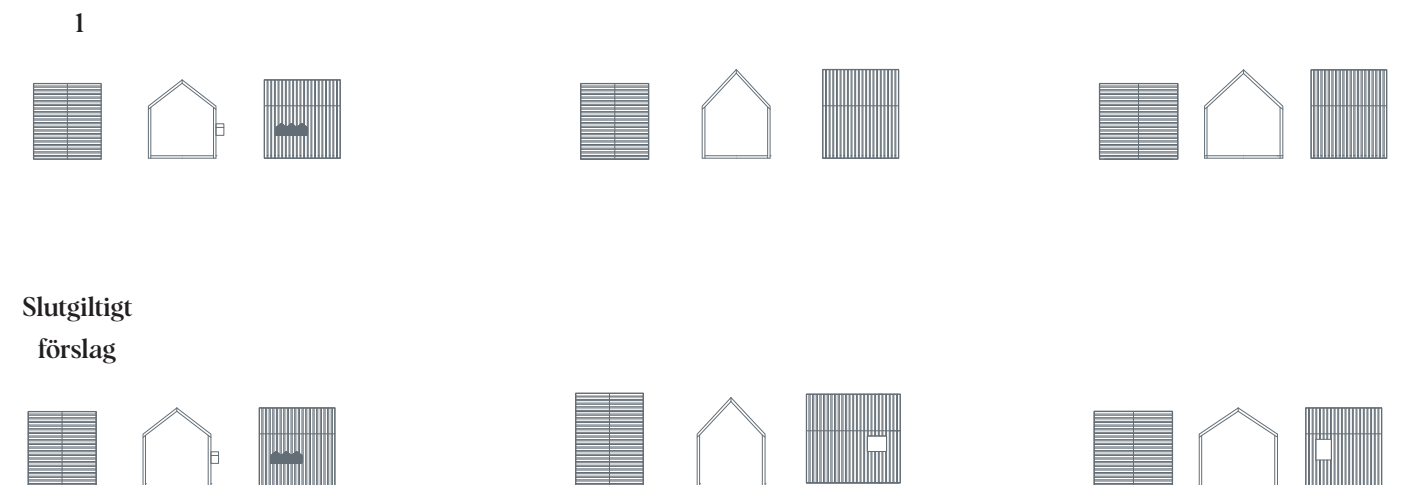
I den första skissen (1) testade vi att utforma skylten med en liknande visuell grammatik som spången och de större entréskyltarna, av trä i ett ribbverk. Vi upplevde utformningen som för grovhuggen, och dessutom som att vi ville att skylten skulle utformas i ett annat material än spången för att skapa kontrast.

I nästa skiss (2) testade vi att rita en skylt av cortenstålsrör med en rundad vinkel. Vi gillade materialvalet men tyckte att skylten upplevdes för visuellt lätt.

I nästa skiss (3) ville vi därför testa en mer

robust konstruktion med en sockel i betong, med tanken om att sand skulle kunna samlas vid den solida sockeln. Med denna skiss gillade vi tanken om att utforma skylten med en mer solid konstruktion, för att skapa en kontrast mot de mer genomsläppliga tilläggen och på så vis låta konstruktionen samtala med landskapet på ytterligare ett sätt. Dock tyckte vi att konstruktionen i betong kändes för robust och dessutom svårare att anlägga.

I vår slutgiltiga skiss valde vi att utforma en icke-genomsläpplig skylt som i skiss 3, men i tunna skivor av cortenstål istället för den mer klumpiga betongen. Resultatet blev en skylt som interagerar med sanden och landskapet, och kontrasterar mot de större tilläggen i trä.

Figur 55. Skisser av förslag på utformning av lekhus.

Utformning av lekhus

Tillägg för lek har varit ett återkommande önskemål under dialogprocessen. Under processens gång har olika typer av tillägg varit uppe för diskussion. Med bakgrund mot säkerhetskrav för lekutrustning, samt litteraturoversikten som pekar mot att lek kan vara ett sätt att skapa en relation till, och därmed förståelse för, sin omgivning valde vi att utforma en lekmiljö som anspelar på platsen som kulturmiljö, med Gnisvärds hamn och fiskeläger som förebild.

En utgångspunkt för skissandet var att vi ville rita lekhusen som ribbverk av trä, och att de skulle likna varandra samtidigt som de varierar från varandra, likt fiskebodarna i fiskeläget. I den första skissen (1) på de tre lekhusen ritades husen med samma längd och varierande höjd, samt med ett golv av träribbor.

Under platsbesöket i mars besöktes Gnisvärds

hamn. Efter platsbesöket valde vi att rita husen med en större variation, för att bättre spegla fiskebyns formspråk. Ett av husen förlängdes, ett breddades och två av dem fick fönster med varierande form. Vi valde även att rita huset utan golv, för att minska påverkan på marken, och samtidigt underlätta för ett bättre rörelseflöde.

VI. Diskussion

Metod- och litteraturdiskussion

Arbetet har utgått från flera olika metoder där litteraturstudier, landskapsanalys enligt metoden ILKA och gestaltning genom metoden *analys genom syntes* varit mest betydande. I följande avsnitt diskuteras arbetets teoretiska grund baserad på litteraturstudier och de övriga metoder som använts.

Litteraturstudier med olika perspektiv

I arbetets teoretiska avsnitt presenteras och diskuteras en rad olika sätt att se på landskap, både som professionell landskapsarkitekt och som icke-professionell privatperson. Gemensamt för den teori som presenteras, och i förlängningen centralt för hela arbetet, är att relation är ett återkommande begrepp.

Människans relation till landskapet är dels definierande för begreppet landskap, men också centralt för hur vi som landskapsarkitekter analyserar landskapet, och hur vi som privatpersoner tolkar och bemöter landskapet. En sammanfattande slutsats som kan dras ifrån arbetets litteraturstudie är därför att det inte går att komma ifrån att det finns en subjektivitet i både den definition, den analys och den uppfattning av landskapet som vi som människor har. Kanske kan en vidare slutsats vara att metoder som dialog och promenader i landskapet är viktiga just *på grund* av den subjektiva information den bidrar med, snarare än att vara viktigt *trots* att den är subjektiv.

I arbetets litteraturöversikt presenteras flera olika sätt att se på och arbeta med landskap. Teorin kan beskrivas härstamma från en variation av vetenskapstraditioner, där avsnittet om att röra sig i landskapet som metod för analys och idégenerering

samt avsnittet om dialog som metod beskriver landskap utifrån en mer fenomenologisk vetenskapstradition.

Avsnitten om att läsa och skapa relation till landskapet är delvis skrivna utifrån ett mer teoretiserande utifrånperspektiv på landskap. Här skulle möjligtvis en bredare palett av teorier kunna presenteras. Samtidigt har de olika teorierna bidragit till olika perspektiv på att skapa en förståelse och intresse för en plats. Även detta sett ur ett mera tvärvetenskapligt perspektiv med fokus på både information och interaktion som en pusselbit i att skapa empati och relationer till en plats.

Att i samma arbete använda dessa olika sätt att beskriva dels kunskap, och dels begreppet landskap, kan uppfattas som spretigt. Samtidigt är det ett faktum att det ingår i en landskapsarkitekts jobb att kunna arbeta simultant utifrån dessa varierande sätt att se på och arbeta med landskap. Som Schultz (2014) beskriver det kan gestaltningsarbete beskrivas som ett samspel mellan perception, intuition och logisk reflektion. Att analysera, och gestalta landskap utifrån både ett fenomenologiskt och ett mer naturvetenskapligt perspektiv tror vi i detta fall var nödvändigt för att lyfta de komplexa lager landskapet består av.

Platsbesök

En viktig aspekt av både landskapsanalysen och gestaltningsprocessen har varit att besöka platsen under upprepade tillfällen, och att promenera på platsen och därmed ta del av den och öka förståelse för den med hjälp av våra egna kroppar och sinnen. Att lägga en stor tonvikt vid denna metod grundar sig i de teorier av Shultz (2014) och Macpherson (2016) som presenteras i arbetets litteraturstudie.

Platsbesöken har, tillsammans med kunskapsinhämtning från textkällor och kartor, varit ett sätt att förstå landskapets olika lager - från både mer abstrakta lager som sociala och relationella aspekter till mer konkreta aspekter som klimat och sandflykt. Varje platsbesök har bidragit till att gestaltningsprocessen på något sätt bytt riktning; nya intryck har lett till ny förståelse som på olika sätt ändrat vår uppfattning kring hur gestaltningsförslaget bör utformas. På så vis har besök på platsen varit ett sätt att jobba med analys genom syntes i praktiken.

I en bransch som dels är tidspressad, och dels blir allt mer globaliserad, är denna typ av tidskrävande metod ovanlig. I projekt där de betalda timmarna är få, eller projekt som ligger geografiskt långt bort, är risken stor att projektplatsen inte kan besökas mer än en gång - om den ens kan besökas i över huvud taget. Både Spirn (2005), Schultz (2014) argumenterar för att en förståelse för den specifika platsen och dess själ är viktig för att skapa god arkitektur. Betraktat ur det perspektivet är det intressant att fundera på vad som händer om en sådan sak som platsbesök bortprioriteras - innebär det att sämre platser skapas?

Med vårt arbete med Tofta Gnisvärds naturstråk som exempel är det lätt att tro det, eftersom vi, efter en rad platsbesök, idag vet att de idéer som vi hade från början inte skulle fungera i realiteten. Samtidigt som platsbesöken bidragit med en stor kunskap kring platsen och dess olika lager, finns det med största sannolikhet aspekter av landskapet som vi som utomstående landskapsarkitekter ännu inte förstått, eller kanske betraktar på ett annorlunda sätt i jämförelse med människor som har en starkare relation till platsen. Detta är ett svårlost dilemma, men som är viktigt att arbeta medvetet med i rollen som landskapsarkitekt.

Dialog och sociala värden

Ett sätt att fördjupa förståelse för platsen har varit genom den dialogprocess som genomförts dels via strandföreningens Facebook-sida, och dels under den gåtur/befaring som genomfördes under vårt platsbesök i februari. Dialogprocessen har framför allt bidragit med en förståelse för landskapet ur ett socialt perspektiv. Då platsen brukas av många olika grupper, så som fastboende, deltidsboende, turister och näringsidkare, bidrog dialogen till en förståelse för den variation som finns i hur platsen uppfattas och används. Att dialogen har skett genom Strandföreningens nätverk och Facebooksida tror vi har skapat en viss legitimitet och intresse, vilket kanske varit svårare utan dessa forum. Samtidigt så har detta inneburit att vissa grupper är starkt överrepresenterade.

Då examensarbetet löper över vårterminen så har vi inte haft en dialog med de turister som besöker platsen, vilket är svårt att lämna okommenterat då denna grupp, sett till mängd, är platsens största användare. Detta innebär att de som äger mark vid platsen haft en större makt att påverka gestaltningens utformning. Detta kan ifrågasättas då få av de personer som tar del av platsen har råd att köpa en fastighet i området. Samtidigt så är markägarna, och i synnerhet de fastboende, de som mest frekvent använder området. För oss har det etiska dilemma kring vem som egentligen har "rätt" till en plats diskuterats sinsemellan under arbetets gång. Detta dilemma får dock inte något stort utrymme i vår analys och arbete. Här hade en annan form av dialog kanske kunna lägga mer fokus på denna fråga, eller i större utsträckning fått med perspektiv från turister som besöker platsen.

Under dialogen framkom en skillnad i önskemål kring hur platsen bör utvecklas mellan den fastboende befolkningen och de som framförallt bor på platsen under sommarhalvåret. Generellt är vår uppfattning att de fastboendena i högre grad är positiva till en utveckling av platsen, som i viss mån kan innebära en ökad turism. Flera sommarboende framför en mer konservativ syn och en önskan om att platsen bevaras som den är eller tidigare har varit. Även denna intressekonflikt hade troligtvis kunnat undersökas och utvecklas mera i en annan analysmetod än ILKA,

med större fokus på landskapets olika aktörer och intressenter.

På grund av de meningsskiljaktigheter som framkommit under dialogarbetet har en del av arbetet med landskapsanalysen varit att väga samman olika önskemål för strandens utveckling, och ställa de varierande önskemålen dels mot varandra, och dels mot andra värden och aspekter av landskapet. Värderingen av vilka önskemål som tagits med och inte i gestaltningsförslaget grundas dels på hur väl de passat in i ramen för projektet, och dels på i vilken grad de varit förenliga med eller kunnat förstärka landskapets sociala och ekologiska värden. I ett projekt med en annan utgångspunkt, beställare eller teoretiskt ramverk hade således de åsikter som framkommit under dialogen kunnat värderas annorlunda.

Sammanfattningsvis har en brist i dialogarbetet varit en viss homogenitet hos deltagarna. En kritik som kan riktas mot gåturer som metod är att det - framför allt i ett projekt som till stor del handlar om att fysiskt tillgängliggöra platsen - är problematiskt att inte alla kan ta del av platsen som den är idag. Att med gåturer som metod få tillgång till andra personers subjektiva uppfattning av platsen är samtidigt viktigt för att förstå vissa relationella lager av landskapet (Macpherson 2016).

Förutom en avsaknad av personer med nedsatt rörelseförmåga så har arbetet en avsaknad av dels en större inblick i barns och ungdomars perspektiv på landskapet, samt förståelse för hur människor som besöker platsen som turister uppfattar den. Om projektet kommer realiseras i framtiden är det därför viktigt att genomföra någon typ av referensgrupparbete för att säkerställa att de tillägg som genomförs för att fysiskt tillgängliggöra platsen har utformats på ett sätt som verkligen kommer fungera för den tilltänkta målgruppen. I brist på tid får denna dialog ske efter ramen för detta examensarbete, där det är viktigt att intresseorganisationer som arbetar med funktionsrätt och tillgänglig utformning får en möjlighet att kommentera och se över förslagets delar.

ILKA som metod för landskapsanalys

Valet av analysmetod påverkar vilka aspekter av ett landskap som lyfts fram. En månad in i arbetet insåg vi att vi behövde ett analysverktyg som fokuserade på att lyfta landskapets olika lager ur ett tvärvetenskapligt perspektiv, med ett fokus på den spänning som finns mellan sociala och ekologiska värden i landskapet. Att analysera platsen med hjälp av ILKA bedömde vi som ett bra alternativ då metoden genom tvärvetenskapliga perspektiv syftar till att undersöka landskapets känslighet och potential.

Ett avsteg från ILKA som metod som varit viktigt för projektets arbetsgång har varit att lägga extra tonvikt vid ett fenomenologiskt förhållningssätt, där dialog, befarung och egna upplevelser betraktats som särskilt viktiga för förståelsen av platsen. Metoden modifierades med grund i teorier från Schultz (2014) och Macpherson (2016).

För oss har ILKAn framförallt hjälpt oss att väga olika delar av sociala och ekologiska aspekter i landskapet mot varandra, och på ett relativt tidseffektivt sätt förstå hur naturstråket bäst bör placeras för att tillvarata och förvalta dessa värden i så hög grad som möjligt. Genom att efter varje tematisk analys i ILKAn förtydliga känslighet och potential med en karta blev det lättare för oss att förstå hur landskapet olika lager ibland stöttade och ibland ställdes mot varandra. Att använda kartor för att visuallsera landskapets känslighet och potential har underlättat processen att värdera vilka områden denna känslighet och potential finns. Samtidigt finns en risk att i denna visualisering förenkla dessa konflikter och möjligheter. Texten spelar därför en stor roll i att nyansera det som visas i kartmaterialet.

Som tidigare lyfts i diskussionen hade en annan analysmetod kanske hjälpt oss att i högre grad lyfta subjektiva erfarenheter och förtydliga landskapets aktörer, och intressekonflikter mellan dessa. Samtidigt har ILKA som metod hjälpt oss avsevärt med att identifiera ekologiska och sociala värden i en välbesökt naturmiljö samt vilka delar av landskapet som har en känslighet och potential i förhållande till det planerade naturstråket.

Gestaltning och skiss i landskapet

Arbetets gestaltningsprocess har pågått från juli 2021 till april 2022, med ett särskilt fokus under februari-april 2022. Som nämnt har platsbesök varit en tongivande metod för gestaltningsprocessen, då de dels skapat en stor förståelse för landskapets olika lager, men även gett förutsättningar att skissa på plats i skala 1:1.

En stor del av gestaltningsprocessen har varit att diskutera eventuella tillägg och dess placering under promenader i landskapet. I jämförelse med mer traditionella arbetsmetoder för en landskapsarkitekt har en ovanligt stor del av skissprocessen skett genom samtal, både i promenader i landskapet och i efterhand, snarare än genom skiss med papper och penna. Vi tror att denna metod varit hjälpsam för att vi ska kunna känna oss övertygade över att tilläggen som föreslås passar in i landskapet.

Samtidigt har det funnits en svårighet med att översätta de skisser vi gjort i landskapet från foto och film till att rita in dem i plan och sektion. Trots att vi vetat exakt hur vi vill placera tilläggen i det faktiska landskapet så har det flera gånger varit svårt att rita in samma placering ovanpå ett ortofoto i AutoCad. Detta blir exempel på den skillnad som ofta finns hur vi uppfattar en plats i verkligheten och när vi jobbar med den genom digitala verktyg.

Sammanfattande reflektion

Sammantaget har litteraturstudier, landskapsanalys genom metoden ILKA samt gestaltning genom metoden *analys genom syntes*, tillsammans bidragit till att uppnå arbetets syfte, och därigenom svara på dess frågeställning

Den landskapsanalys som genomfördes blev större och mer tidskrävande än vad som var tänkt från början, men bedömdes som viktig utifrån syftet att undersöka relationen mellan platsens ekologiska och sociala värden, och i längden för att kunna utforma det gestaltningsförslag som utgör arbetets resultat på ett sätt som värnar landskapets befintliga kvaliteter. Ett annat val av analysmetod hade säkerligen lyft upp andra aspekter av landskapet, vilket hade inneburit andra val i gestaltningsprocessen.

Resultatdiskussion

I följande avsnitt diskuteras arbetets resultat, vilket utgörs av ett gestaltningsförslag för naturstråket vid Tofta Strand.

Tillvarata sociala och ekologiska värden

Arbetets resultat presenteras i ett gestaltningsförslag. Detta utgår från principen att underordna sig det befintliga landskapet, och istället för att själv ta plats verka för att synliggöra de naturliga och kulturella processer som är tongivande för landskapets karaktär. Förslaget är ett relativt lågmäلت utformat tillägg i landskapet, och kan betraktas som en rad förslag av tillägg på platsen med varierande koncentration och karaktär. Dessa tillägg bildar tillsammans den helhet som Tofta Gnisvärd Naturstråk utgör.

Lika viktig del av gestaltningsprocessen som att välja vilka tillägg vi föreslår att placera i landskapet, har de beslut kring vad som inte ska finnas på platsen varit och vilka delar av landskapet som ska lämnas relativt orörda. Att utforma tilläggen med en lågmäld ton har varit ett medvetet val, som grundat sig i och stärkts av en förståelse för den känslighet och de starka befintliga värden som finns i landskapet idag. Denna förståelse har sin grund i de genomförda platsbesöken och landskapsanalysen.

Avvägningar mellan olika intressen har varit en central aspekt av gestaltningsprocessen, framför allt när det gäller tilläggens placering i landskapet. De diskussioner som har varit centrala för utformningen av gestaltningen är att vi försökt värdera landskapet utifrån

vilka platser som gynnas eller missgynnas av ökat slitage ur ett ekologiskt perspektiv, samt vilka platser som är känsliga respektive har potential ur sociala aspekter. Här har vi ibland prioriterat de ekologiska, och ibland de sociala värdena i landskapet.

Ett viktigt beslut i gestaltningsprocessen var att vi bestämde oss för att koncentrera majoriteten av tilläggen såsom en spång, de flesta blänkare, en tillgänglig badplats och grillplatser vid mitten av stråket. Området väster om Smågårde naturskog identifierades som en plats där vi behövde ta höjd för en ökad användning och därigenom ökat markslitage i framtiden. Samtidigt har området en lägre social känslighet, och potential som plats för fysiskt tillgänglighetsanpassade tillägg. Spången, som är det största tillägget som föreslås i landskapet, tror vi därför i längden kan stärka både platsens sociala och ekologiska värden.

Spången hade även kunnat förläggas väster om Tofta camping. Detta hade troligen varit gynnsamt ur både ett ekologiskt och ett socialt perspektiv. Ett centralt beslut har dock varit att så länge finns en stor osäkerhet kring platsen framtida utformning och användning välja att inte grad gestalta detta område i någon högre grad.

Förvalta föränderlighet

Genom att genomföra en stor del av skissprocessen under promenader på plats har tilläggen kunnat placeras med så stor precision i landskapet som möjligt. Att under hela processen ha en dialog med Strandföreningen, vilka kan betraktas som projektets beställare och vars styrelsemedlemmar har en djup förståelse för platsen, har även det bidragit till en tro på att projektet skulle kunna fungera väl på platsen om projektet skulle realiseras. Samtidigt är det viktigt att vara ödmjuk inför att hur gestaltningsförslaget tolkas och värderas till stor del beror på vem som tar del av det. Den dialog som genomförts under arbetets analysskede har belyst de olika uppfattningar som finns kring platsen och hur den bör utvecklas. Att designproblem kan beskrivas ha hög komplexitet och en rad olika möjliga svar, har blivit extra tydligt i skenet av den dialog som genomförts.

Här har vi behövt förhålla oss till frågan om vem som har rätt till landskapet, och hur förslag på förändringar i landskapet värderas och tas emot. Uppfattningen kring hur stranden bör användas skiljer sig generellt åt beroende på om du är bofast med släktband till platsen som sträcker sig bakåt i flera generationer, du har ett sommarhus på platsen precis intill stranden, eller är en del av den allmänhet som besöker platsen och vill kunna ta del av stranden och havet även om du inte har möjlighet att äga en fastighet i området.

Samtidigt som det överlag verkar finnas

en positiv syn på utvecklingen av strandstråket har dialogen också visat på att det finns personer som helst vill att ingenting ska göras på platsen, ofta med att bevara landskapets karaktär som främsta motiv.

Den utveckling av platsen som föreslås i gestaltningsförslaget kommer givetvis till viss del förändra platsens karaktär. Viktigt att poängtera är dock att karaktären inte kommer förändras från hur den alltid har varit, utan att utvecklingen av platsen snarare kan betraktas som en del av en dynamisk och ständigt pågående förändring, vilken exemplifieras i kapitlet om landskapets historia i landskapsanalysen. Frågan om att bevara platsens karaktär ställer också övriga frågor om vilken slags landskap vi väljer att bevara, och varför.

En viktig poäng är att den utveckling som skett i området sedan åttiotalet till stor del bidragit till en känsla av privatisering och kommersialisering av platsen, men att arbetets föreslagna utveckling av strandstråket kan betraktas som en motvikt till detta då gestaltningsförslaget förhoppningsvis kommer att ge platsen en mer offentlig karaktär och tillgängliggöra platsen för en större allmänhet.

Utifrån ekologiska aspekter har vi valt att försöka tillvarata och förvalta platsen höga biologiska mångfald samt de naturtyper som finns på platsen, och välja en gestaltning vi tror bäst gynnar detta. Även om det kan ses som något paradoxalt, tror vi att genom att delvis förändra användningen av landskapet, kan landskapets karaktär också förvaltas och bevaras.

Information och interaktion

En av arbetets frågeställningar handlar om hur en gestaltning av stråket kan bidra till att öka medvetenhet och intresse kring platsen som natur- och kulturmiljö. Med utgångspunkt i teorier kring ekologisk läskunnighet, ekologisk empati och naturkontakt har vi i gestaltningen försökt arbeta med att skapa förståelse för landskapet genom både information och interaktion. Genom detta tror vi att relationen till landskapet stärks.

Att arbeta med information för att skapa förståelse för landskapet kan utgå från mer vanligt förekommande metoder, som genom informerande skyltar. Att genom gestaltning arbeta för att skapa relation till landskapet är kanske ett mer ovanligt grepp. Samtidigt tror vi att det, om än omedvetet, är ett grepp som används oftare än vi som landskapsarkitekter tror. Att gestalta för att skapa en relation mellan människa och landskap kan till exempel handla om att ge utrymme för naturlek med lösa naturliga material, att gestalta med taktila material eller gestalta med växter som har ett nostalgiskt värde.

De tillägg i gestaltningen som ämnar att skapa relation mellan människa och landskap är små och subtila. De handlar om att ge lättåtkomliga glimtar av information om landskapet för att på ett enkelt sätt skapa förståelse för det, eller att bjuda in till interaktion med landskapet. Denna typ av glimtar kan vara att på mindre skyltar ange ett träds ålder, namnge en plats

eller peka ut vissa lekkvalitéer i landskapet.

Kanske kan de tillägg som föreslås anses vara för små för att ha någon egentlig relationsskapande effekt. Viktigt att komma ihåg är att Pitman et al (2018) uppger att platsbundna naturupplevelser och möjlighet till volontärt engagemang är två faktorer som ofta hänger samman med en hög ekologisk läskunnighet. Häggström (2020) menar även att empati för naturen ökar när människor får lära sig om, och interagera med växter. Sett ur det perspektivet kan en gestaltning som ökar platsens offentliga karaktär, och möjliggör för en större målgrupp att ta del av den genom att fysiskt tillgängliggöra landskapet i sig, uppmuntra till de platsspecifika upplevelser som leder till en större förståelse för, och relation till, landskapet.

Strandföreningens aktiviteter, som att gemensamt röja sly på platsen, eller genomföra botaniska vandringar, är även de viktiga metoder för att höja kunskapen om landskapet, samtidigt som de verkar relationsskapande i sig. Gestaltningen kan på så vis i sin helhet betraktas som ett komplement till dessa aktiviteter. Den kan även bidra till att en större målgrupp kan ta del av platsen. Detta kan i sig leda till en högre förståelse för landskapet som natur- och kulturmiljö, och i förlängningen kanske också en större empati för landskapet.

Sammanfattande reflektion

Sammanfattningsvis är resultatet ett av många möjliga svar på arbetets frågeställning. Gestaltungsförslaget är baserat på en sammanvägning av landskapets olika lager, samt dess känslighet och potential. Förslaget syftar även till att, i kombination med mer traditionella informationsskyltar, uppmuntra till interaktion med landskapet utifrån den teoretiska utgångspunkten att information i kombination med interaktion kan bidra till en förståelse och empati för landskapet. Kanske kan denna uppmuntran bidra till en större förståelse för platsens dynamiska förändring över tid.

Hur gestaltungsförslaget, det vill säga arbetets resultat, kommer uppfattas och värderas beror på mottagarens subjektiva uppfattning. Ett mål med arbetet har dock varit att i högsta möjliga grad väga in åsikter från personer med en stark koppling till platsen. Vår förhoppning är att detta har lett till ett gestaltungsförslag som uppfattas som utformat med respekt för landskapet, dess själ, och de människor som besöker det, de människor som lever i det och de människor som lever av det.

Förslag till fortsatta studier

- I litteraturstudien framkommer att det finns en korrelation mellan interaktion med naturen och ekologisk läskunnighet och empati. I detta ämne kan vidare studier undersöka på vilket sätt och i vilken mån gestaltning kan vara en del av detta relationsskapande.
- Förutsatt att detta förslag projekteras och färdigställs, kan en vidare studie vara att undersöka på vilket sett gestaltningen påverkar landskapets användning och slitage.
- Även att undersöka på vilket sätt attityden till projektet hos boende och besökare ser ut en tid efter att projektet färdigställs kan vara intressant.
- En fråga vi ställt oss själva under arbetet är vem som har rätt att påverka utformningen av landskapet. Är det en landskapsarkitekt, en grupp som bor på platsen, eller en enorm mängd turister med ett stort intresse av platsen? Kanske är det djuren och växterna som inte kan föra sin egen talan? Här vore det även intressant att undersöka frågan genom en landskapsanalysmodell med ett mindre antropocentriskt perspektiv.

VII. Referenser

Referenser

Bodin, A. Hidemark, J. Stintzing, M. Nyström, S. (2021). *Arkitektens handbok*. 13:2, Lund: Studentlitteratur AB.

Boverket 2015, Gör plats för barn och unga! <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2015/gor-plats-for-barn-och-unga1/> [2022-02-22].

Brämeron-Gaddefors, H. Hennius, M. Levan, M. Nyström, K. (2020). *Landskapsanalys för planläggning av vägar och järnvägar - ILKA (integrerad landskapsanalys) - En handledning, (2020:072)*. Trafikverket.

Buchanan, R. (1995). *Wicked Problems in Design Thinking. Design Issues*. Vol. 8, No. 2, (Spring, 1992), pp. 5-21. The MIT Press.

Calderon, C. & Butler, A. (2019). Politicising the landscape: a theoretical contribution towards the development of participation in landscape planning. *Landscape research*. vol. 45 (2) (2020), Routledge.

De Laval, S. (2014). *Gåture. Metod för dialog och analys*. Svensk Byggtjänst, Göteborgstryckeriet: Mölndal.

Demografen. (2020). *Befolkning vid en tidpunkt*. <http://demografen.gotland.se/> [2022-02-22].

Europarådet. (2000). *Europeiska landskapskonventionen*. Utrikesdepartementet. <https://www.regeringen.se/49c829/contentassets/4de7b5a04683456fb082f9b45f3cc3ba/europeisk-landskapskonvention> [2022-01-27]

Gotlands Kommun. (2006). *Planprogram för Toftaområdet*. Stadsarkitektkontoret i Visby. <https://docplayer.se/23367358-Toftaomradet-planprogram-for-planprocessen-6-december-2006.html> [2022-02-23]

Gotlands kommun. (2010). *Bygg Gotland. Översiktsplan för Gotland kommun 2010-2025*. <https://www.gotland.se/50630> [2022-02-23]

Guteinfo. (2022a). *Tofta Socken*. <https://www.guteinfo.com/?id=528> [2022-03-04]

Guteinfo. (2022b). *Medeltiden på Gotland*. <https://www.guteinfo.com/?id=3414> [2022-03-04]

Hela Gotland. (2017). *KROGKOLLEN, Tofta Beachhouse en ny destination på ön*. <https://helagotland.se/bli-prenumerant/artikel/r1p44dkr> [2022-05-08]

Hela Gotland. (2022). *Efter stormen - omtalade restaurangen är nära stranden*. <https://helagotland.se/bli-prenumerant/artikel/j88ye61j> [2022-05-08]

Hägg, E. (2020). *Gotlands Kvinnokarta, en guide till 50 platser*. DanagårdLitho, andra upplagan, Sverige.

Häggström, M. (2020). *Eстетiska erfarenheter i naturmöten. En fenomenologisk studie av upplevelser av skog, växtlighet och undervisning*. Källered: Brand Factory A.

Johansson, B.G. & Persson. J. (red) (2016). *Gotlands flora band 1*. SBF-förlag. Uppsala

Krupinska, J. (2014). *What an architecture student should know*. New York: Routledge

Lawson, B.(2006). *How designers think: the design process demystified*. 4. ed. Oxford: Architectural Press

Lee, N. (2021). Från Ekologisk läskunskap till ekologisk empati - och tillbaka. *Konstbiotopen - Konst för fåglar, humlor, skalbaggar, maskar*

och Svampar. Konstahall Norra Kvarken, Cityprint, Umeå.

LONA 20176336. (2020). *Projektansökan Tofta Gnisvärd, en strand för alla*.

Länsstyrelsen Gotlands län. (2016). *Bevarandeplan för Natura 200-området SE340168 Smågårde naturskog*.

Länstyrelsen Gotlands län. (2022). *Tofta Gnisvärd Fiskeläge*. <https://www.lansstyrelsen.se/gotland/besoksmal/kulturmiljoer/kulturhistoriska-besoksplatser/tofta-gnisvard-fiskelage.html> [2022-03-04]

McBride, B.B., Brewer, C.A., Berkowitz, A.R. & Borrie, W.T. (2013). Environmental literacy, ecological literacy, ecoliteracy: What do we mean and how did we get here? *Ecosphere*. (Washington, D.C), 4 (5), art67–20.

Macpherson, H. (2016). Walking methods in landscape research: moving bodies, spaces of disclosure and rapport. *Landscape research*. 41 (4), 425–432.

Martinsson, M & Nordin, M. (1992). *Ängs och hagmarker på Gotland, mellersta Gotland del 3*. Länsstyrelsen Gotlands Län, Naturvårdsenheten, Gotland.

Nilsson, S. (2018). *Naturvärdesinventering vid Tofta Strand (Visby kommun) inför planarbete, 2018*. Calluna AB.

Naturvårdsverket. (2011a). *Vägledning för 2120 Vita dyner*. https://nanopdf.com/download/vita-dyner-naturvrdsverket_pdf [2022-01-31]

Naturvårdsverket. (2022a). *LONA, lokala naturvårdssatningen*. <https://www.naturvardsverket.se/bidrag/lona/> [2022-03-09]

Naturvårdsverket. (2011b). *Vägledning för 2130 Grå dyner*. <https://www.naturvardsverket.se/contentassets/76c742b7eb154cbca25e6fa98935d1ed/vl-2130-gradyner.pdf> [2022-01-31]

Naturvårdsverket. (2022b). *VÄGLEDNING. Samråd vid ändring av naturmiljön*. <https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/samhallsplanering/samrad-vid-andring-av-naturmiljon/#E-1793483352> [2022-04-05]

Naturvårdsverket. (2022c) *VÅGEDNING. Natura 2000 i Sverige*. <https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/skyddad-natur/natura-2000-i-sverige/> [2022-05-03]

Naturvårdsverket & Riksantikvarieämbetet. (2013). *Tillgängliga natur- och kulturområden: En handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer*. <https://www.naturvardsverket.se/om-oss/publikationer/6500/tillgangliga-natur--och-kulturomraden/> [2022-05-03]

Pitman, S.D., Daniels, C.B. & Sutton, P.C. (2018). Ecological literacy and psychographics: lifestyle contributors to ecological knowledge and understanding. *International journal of sustainable development and world ecology*. 25 (2), 117–130.

Region Gotland. (2017). *Gotland i siffror 2017*. Malmö: Region Gotland. <https://www.gotland.se/64224> [2022-02-23]

Region Gotland. (2019). *Statistik*. <https://www.gotland.se/turismstatistik> [2022-02-23]

Region Gotland. (2022a). *Gotlandskartan*. <https://gotland.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=1df74138cc8a4bc4be315f2a2a706976> [2022-02-23]

Region Gotland. (2022b). <i>Rekordökning av folkmängden på Gotland</i>. https://www.gotland.se/113777 [2022-05-17]	SMHI. (2021). <i>Sveriges klimat</i>. https://www.smhi.se/kunskapsbanken/klimat/sveriges-klimat/sveriges-klimat-1.6867 [2022-02-22]	Personlig kommunikation
Riksantikvarieämbetet. 2022. <i>Definition av kulturarv och kulturmiljö</i>. https://www.raa.se/kulturarv/definition-av-kulturarv-och-kulturmiljo/ [2022-04-05]	SMHI. (2022). <i>Vattenstånd och vågor, Visby</i>. https://www.smhi.se/vader/prognoser/vattenstand-och-vagor#id=visby,type=ssh [2022-05-17]	Björkkvist, O. (2022) Styrelsemedlem Strandföreningen Tofta Gnisvärd samt tidigare bonde och hästuppfödare, Gotland 2022
Sandell, K, Öhman, J. (2021). <i>Naturkontakt som miljöpedagogik</i>. In: Håkan Tunon, Klas Sandell (ed.) , Biologisk månfald, naturnyttor och ekosystemtjänster: Svenska perspektiv på livsviktiga framtidsfrågor (pp.105-113). Uppsala: SLU - Centrum för biologisk mångfald CBM:s skriftserie	Spirn, A.W. (1998). <i>The language of landscape</i>. New Haven: Yale University Press. Spirn, A. W. (2005). Restoring Mill Creek: Landscape Literacy, Environmental Justice and City Planning and Design. <i>Landscape research</i>. 30 (3), 395–413.	Ewald, C. (2021). Styrelsemedlem Strandföreningen Tofta Gnisvärd samt ägare av Surflogiet, Gotland [2021-11-13] Johansson, P. (2022). Stadsträgårdsmästare på Region Gotland. [2022-02-15]
Schultz, H. (2014). Designing large-scale landscapes through walking. <i>Journal of landscape architecture</i> (Wageningen, Netherlands), 9 (2), 6–15.	Statistikmyndigheten. 2021. Tätorter. https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/tatorter/ [2022-03-09]	Kloth, J. H. (2022). Biolog verksam på Ekologigruppen AB. [2021-11-13]
SLU Artdatabanken. (2022a). <i>Artportalen SÖK</i>, https://www.artportalen.se/ViewSighting/SearchSighting [2022-04-23]	Statistikmyndigheten. 2016. <i>Småorter</i>. https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/tatorter/ [2022-03-09]	Påhlsson, L. Styrelsemedlem Strandföreningen Tofta Gnisvärd samt delägare av Tofta Strandpensionat samt Suderby Herrgård, 2022
SLU Artdatabanken. (2022b). <i>Sandtimotej</i>. (https://artfakta.se/naturvard/taxon/1900) [2022-03-04]	Strandföreningen Tofta Gnisvärd. (2019). <i>Skötselplan Gnisvärd och Tofta strand 2018-2023</i>.	Strandföreningen Tofta-Gnisvärd. (2022). <i>Om Strandföreningen Tofta – Gnisvärd</i>. https://www.toftagnisvard.se [2022-03-09]
Sveriges geologiska undersökning (SGU). (2022a). <i>Tofta. Berggrund 1:50000 - 1:250000</i>. [Kartografiskt material]. https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-berg-50-250-tusen.html [2022-02-24]	Watson, V. (2006). Deep Difference: Diversity, Planning and Ethics. <i>Planning theory</i>. (London, England), vol. 5 (1), pp. 31–50. London, Thousand Oaks, CA and New Delhi: SAGE Publications.	Wiberg, S. (2018). <i>Lyssnandets praktik - medborgardialog, icke-vetande och förskjutningar</i>. KTH Kungliga Tekniska Högskolan, Institutionen för samhällsplanering och miljö.
Sveriges geologiska undersökning (SGU). (2022b). <i>Tofta. Jordarter 1:25000 - 1:100000</i>. [Kartografiskt material]. https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100.html [2022-02-24]	Wikipeda. (2022). <i>Tofta socken</i>. https://sv.wikipedia.org/wiki/Tofta_socken,_Gotland [2022-12-14]	
SMHI. (2015). <i>Framtidsklimat i Gotlands län - enligt RCP scenarier</i>, Klimatologi Nr 31 https://www.smhi.se/pd/klimat/rcp_scenario/county_analysis/rapporter_kartor/09_Gotland/Rapport/Framtidsklimat_i_Gotlands_Län_Klimatologi_nr_31.pdf [2022-05-17]		

Figurförteckning

Om inget annat anges ©Hansen & Kåks (2022), gällande fotografier, illustrationer och bearbetade kartor

Figur 12, 13, 14, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, samt samtliga illustrationsplaner och sektioner är baserade på dwg-underlag från Region Gotland, tillhandahållet av enheten Geografisk information.

Figur 5, 11, 39, 41, samt samtliga illustrationsplaner har en bakgrund av ett bearbetat ortofoto från *Lantmäteriet, Ortofoto RGB, 0,25 m 2006-2018 (tif)*. ©Lantmäteriet. [2021-07-16]

Figur 2 & 4 är baserade på kartutsnitt från Lantmäteriet. <https://kartutskrift.lantmateriet.se/> [2022-02-15]

Figur 3 Historiskt foto, årtal okänt, i Tofta Gnisvärds Standförenings ägo.

Figur 7 är ett kollage av skärdumpar hämtade från Strandföreningen Tofta-Gnisvärds facebooksidan. <https://www.facebook.com/search/top?q=strandf%C3%B6reningen%20tofta%20-%20gnisv%C3%A4rd> [2022-03-15]

Figur 12 baseras (utöver på dwg-underlag från Region Gotland) på jordartskarta från SGU. *Jordarter 1:25 000-1:100 000* © Sveriges geologiska undersökning . <https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100.html> [2022-02-24]

Figur 17 baseras (utöver på dwg-underlag från Region Gotland) på Region Gotlands Karttjänst, *Gotlandskartan*. <https://gotland.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=1df74138cc8a4bc4be315f2a2a706976> ©Region Gotland [2022-05-19]

Figur 18 baseras (utöver på dwg-underlag från Region Gotland) SLU Artdatabanken. *Artportalen SÖK*, <https://www.artportalen.se/ViewSighting/SearchSighting> [2022-04-23]
Figur 29 Lantmäteriverket (1884). Laga skifte, Tofta socken, Gotland 1884, Akt H80-3-2 Tillgänglig : Lantmäteriets historiska kartarkiv [2022-05-19]

Figur 30 Historiskt flygfoto över Tofta bad , årtal okänt, i Tofta Gnisvärds Standföreings ägo.

Figur 31 Historiska vykort och tidningsartikel, troligen daterade till 1970- 1980-tal. Tofta Strandpensionat privata bilder.

Skalfigurerna i planschernas perspektiv är delvis egna foton, och delvis hämtade från <https://skalgubbar.se> [2022-05-01] samt <https://skalbubbrasil.tumblr.com> [2022-05-01]

Tofta Gnisvärd naturstråk

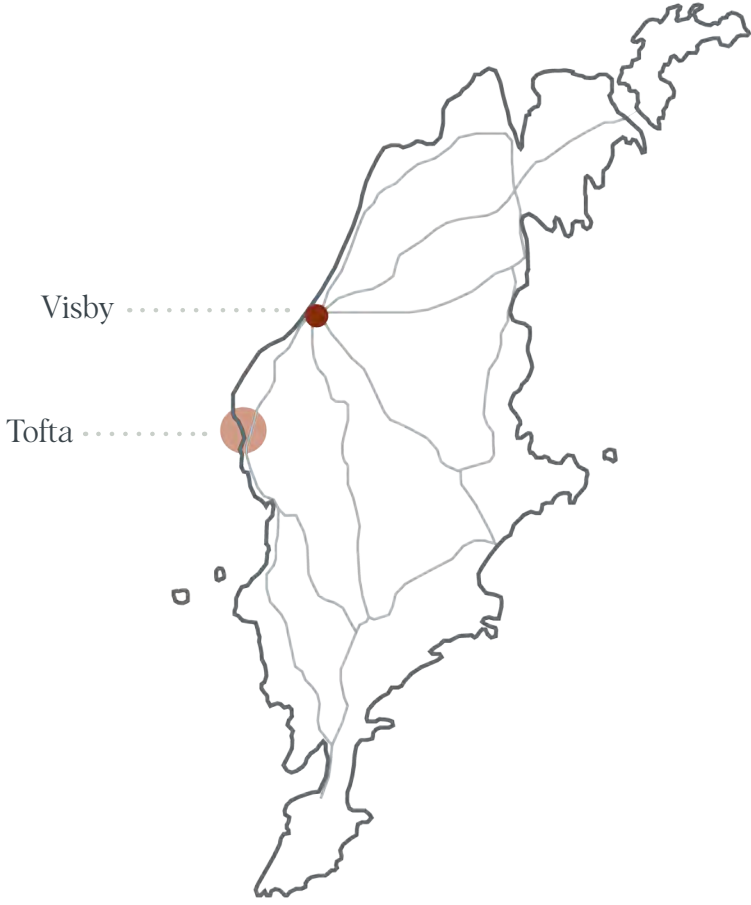
Kontext

Följande gestaltningsförslag är ett förslag på utformning av ett naturstråk längs stranden mellan småorterna Tofta och Gnisvärd, belägna två mil söder om Visby. Tofta strand är en av Gotlands mest välbesökta stränder. Platsen präglas förutom av turismen av sin spektakulära landskapsbild med böljande sanddyner, vindpinade martallar, rik orkidéblomning och utblick över havet.

Gestaltningsförslaget har sin utgångspunkt i LONA-projektet (Lokala naturvårdssatsningen) *Tofta Gnisvärd - en strand för alla*, finansierat av Naturvårdsverket på initiativ av Strandföreningen Tofta-Gnisvärd, en ideell förening som bildats av markägare och företagare i området. Projektet finansierar naturvårdsinsatser så som röjning, gallring och restaurering för att bevara områdets höga naturvärden, men har även utrymme för åtgärder som syftar

till att uppmuntra till friluftsliv i området samt att öka platsens tillgänglighet. Strandföreningens önskemål, som fungerat som projektets utgångspunkt, har varit att anlägga tillägg i naturen så som stigar, informationsskyltar och enklare friluftsanordningar.

I gestaltningsförslaget föreslås att tillvarata det befintliga stråket mellan södra Tofta och Gnisvärd och tydliggöra detta med entréer och målpunkter. Den sammanhängande sträckan förtydligas genom en enhetlig möblering. Delar av stråket tillgängliggörs även fysiskt med en träspång och andra delar av stråket tillgängliggörs kognitivt genom information och målpunkter, vilka bjuder in till interaktion med landskapet.

Analys

Gestaltningsförslaget har utvecklats parallellt med en integrerad landskapskaraktärsanalys (ILKA) över området. Denna går att läsa i sin helhet i förslagets tillhörande textkappa. Sammanfattningsvis är de analyspunkter som varit mest tongivande för gestaltningsförslaget att:

- Platsen har potential att tillgängliggöras för en bredare målgrupp. Att fysiskt tillgängliggöra platsen, samt att öka områdets orienterbarhet genom tydliga entréer och information är ett sätt att bredda gruppen människor som kan ta del av platsen. En ökad orienterbarhet kan även bidra till att förtydliga gränsen mellan offentliga och privata områden.
- Tillägg som föreslås på sandstranden mot havet bör vara av robust eller temporär karaktär, på grund av vind och fluktuerande vattenstånd.
- Området vid Strandpensionatet och Smågårde naturskog lämpar sig väl som plats för nya, tillgängliga målpunkter, på grund av områdets relativt låga känslighet och de många olika naturtyper och upplevelsevärden som kan tillgängliggöras inom samma område.
- Området längst norrut vid Gnisvärd's äng lämpar sig för tillägg. Här har det tidigare funnits lekredskap som uppskattats av boende och besökare.
- Längst söderut, vid Surfängen, finns potential att placera målpunkter då området har relativt låg känslighet och kan gynnas av en ökad offentlig karaktär.
- Övriga områden bör, på grund av landskapets känslighet, inte gestaltas med några större tillägg.

Koncept

To design wisely is to read ongoing dialogues in a place [...] and to imagine how to join the conversation.

Anne Whitson Spirn
Language of landscape (2005), s. 410

Gestaltningsförslaget utgår från principen att underordna sig det befintliga landskapet, och istället för att själv ta plats verka för att synliggöra de naturliga processer som är tongivande för landskapets karaktär. Resultatet är ett förslag där de byggda elementen samtalar med landskapet och låter den föränderliga naturen röra sig genom den. Sand och vegetation kan samlas ovanpå eller inuti de fasta tilläggen, vilka fungerar som formfasta element som på samma gång särskiljer sig från och interagerar med den omgivande naturen.

I praktiken innebär detta att de flesta tilläggen utformas som ribbverk, med en luftighet som tillåter sand och annat material röra sig igenom dem samtidigt som det kan samlas i konstruktionens mellanrum och på så vis göra tilläggen till en dynamisk del av landskapet. Enstaka tillägg tillverkas i mer solida konstruktioner, vilket låter sanden samlas och formas kring dem, i en ständig förändring. Trots att tilläggen är statiska blir de dynamiska i ett rörligt och föränderligt landskap. En fast föränderlighet.

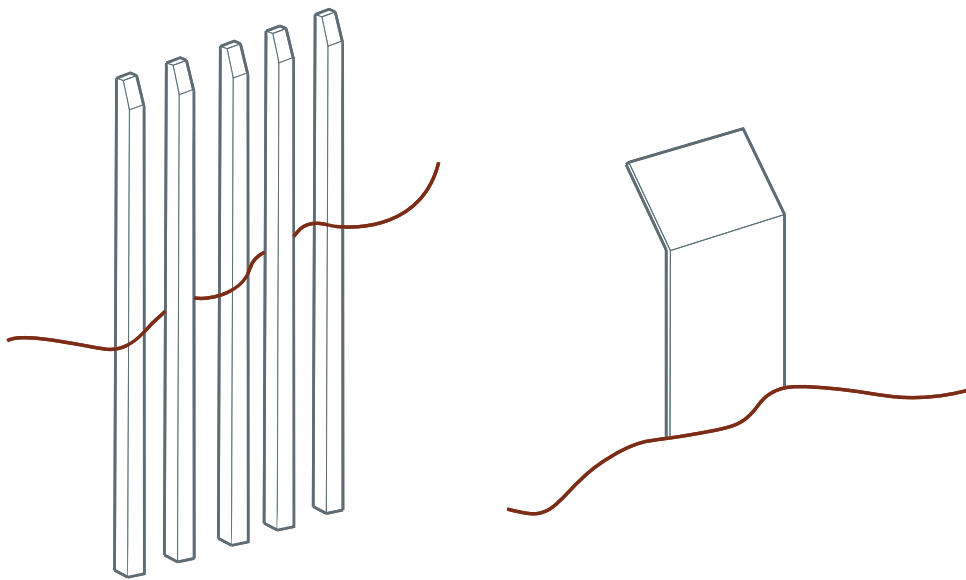

Illustration av förslagets koncept Fast föränderligt.

Program

Med utgångspunkt i arbetets litteraturoversikt samt den genomförda landskapsanalysen utgår gestaltningsförslaget utifrån följande programpunkter:

- Utforma tillägg för att fungera i samklang med platsens karaktär och föränderlighet samt dess ekologiska och sociala funktioner.
- Öka förståelse för landskapet genom både information och interaktion.
- Bjuda in till vistelse och ge platsen en mer offentlig karaktär.
- Tillgängliggöra platsen för en bredare målgrupp, samt förbättra användningen ur ett fysiskt och kognitivt perspektiv.
- Placera majoriteten av tilläggen i de tre områden som i den integrerade landskapskaraktärsanalysen pekats ha störst sammanlagd potential, det vill säga Dynerna vid Smågårde, Gnisvärd's äng och Surfängen.

Programplan

- Entré
- Spång i trä, ramp eller bro
- Grillplats
- Lekstugor
- Bänk
- Solbänk
- Utsnitt illustrationsplan

Möblering

För att få en sammanhängande visuell identitet möbleras området enligt ett sammanhållet möbelprogram. I möbelprogrammet ingår skyltning, bänkar och grillar.

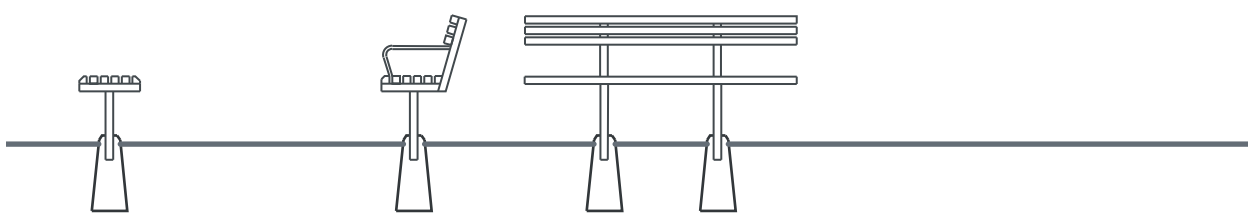
Syftet med ett samlat möbelprogram är att ge naturstråket en samlad identitet. Att stärka platsens visuella identitet är ett sätt att länka samman hela den långa sträckan. Det kommer också öka platsens orienterbarhet, inte minst genom att förtydliga och förstärka känslan av att platsen är öppen för alla.

Material

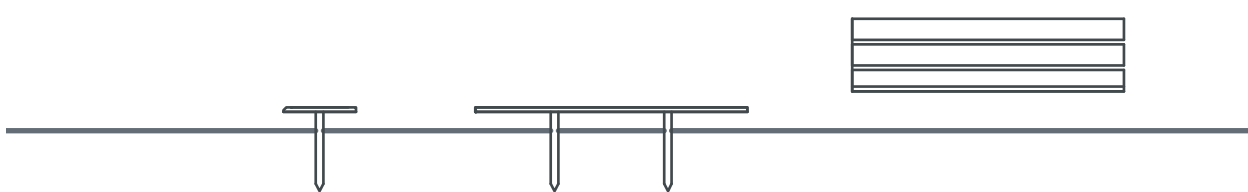
- För att få en genomgående och sammanhållen identitet konstrueras tilläggen utifrån en gemensam materialpalett. Även materialen har valts utifrån aspekten att de ska samspela med och underordna sig landskapets befintliga karaktär. De material som används är:
- Obehandlat gotländsk furu, vilken med tiden kommer anta en silvergrå nyans.
 - Detaljer av cortenstål som ger textur, och som i färgen liknar tallarnas roströda stam.
 - Inslag av betong, som återfinns i landskapet i till exempel Gnisvärds hamn. Användningen av betong i förslaget är dock liten på grund av materialets klimatpåverkan.

Sittplatser

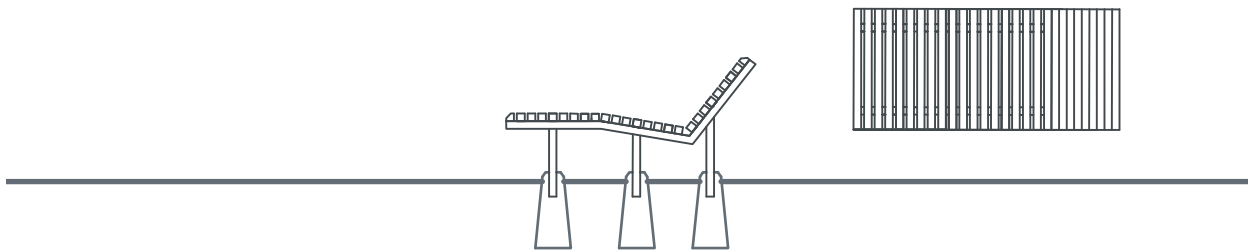
I möbleringprogrammet ingår sittplatser av olika karaktär; två varianter av en mer klassisk bänk med och utan ryggstöd, en solstol för liggande läge och en bänk som placeras i marknivå i sluttningar. Variationen av sittplatser skapar platser av olika karaktär och för olika målgrupper.

Bänk med och utan ryggstöd 1:50 (A1)

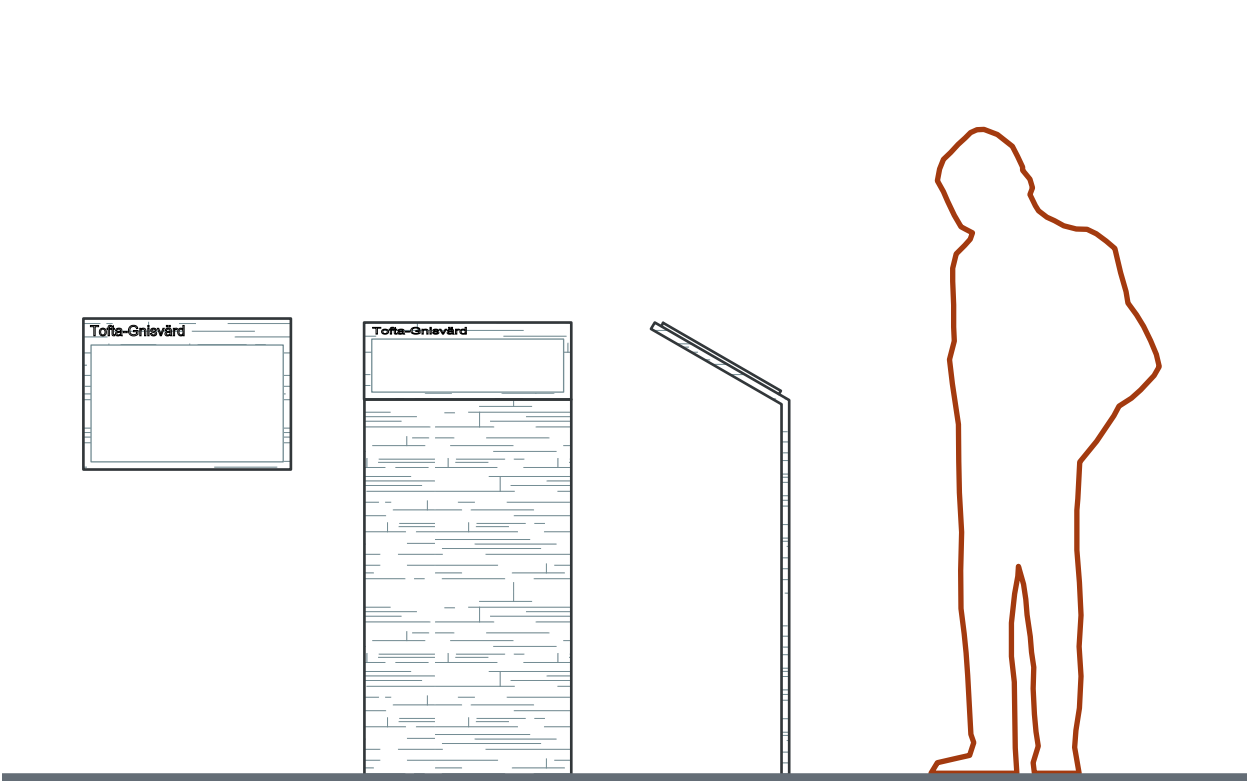
Bänk i marknivå 1:50 (A1)

Solstol 1:50 (A1)

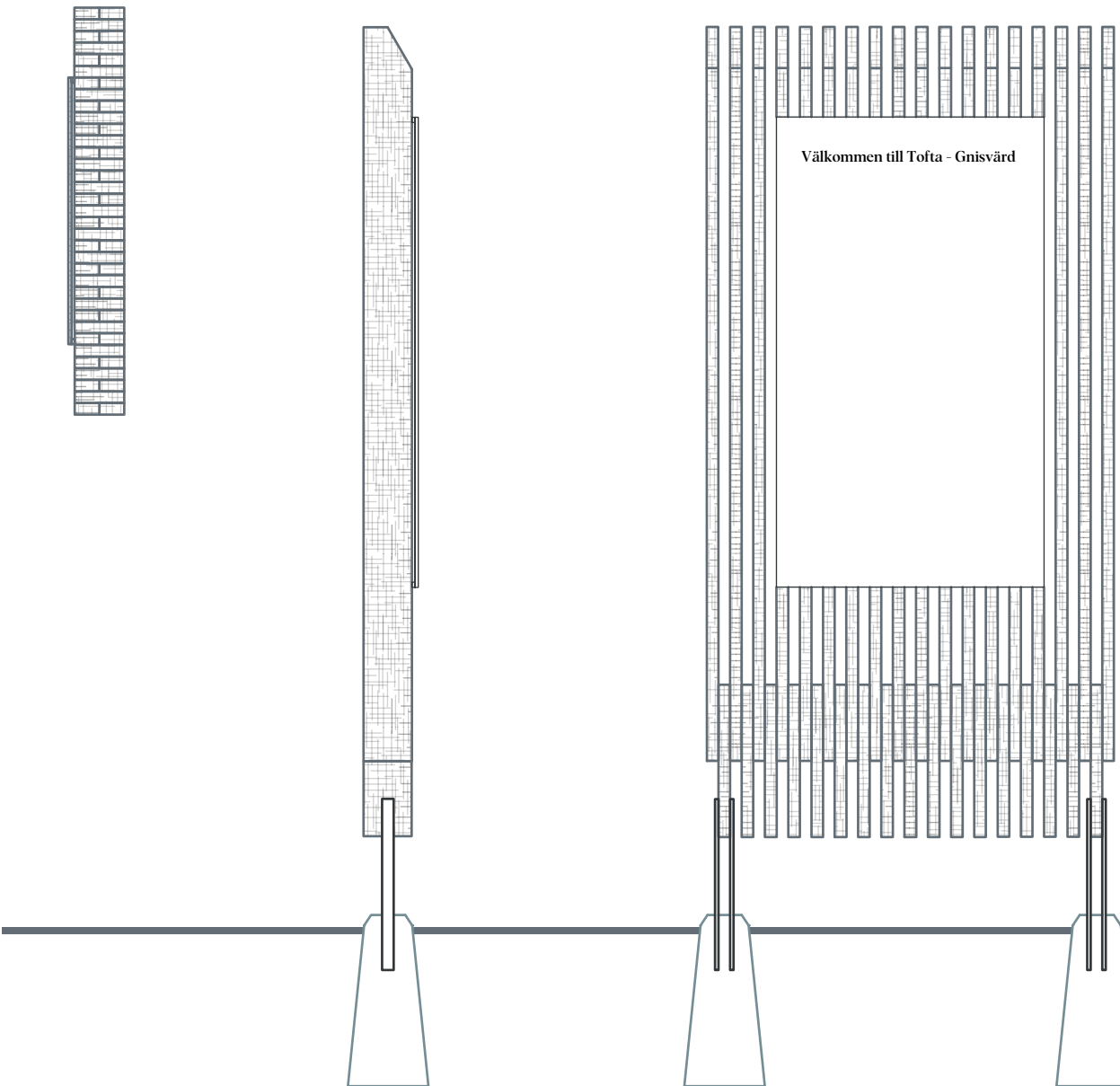
Orienterbarhet och information

Olika typer av skyltning är en viktig aspekt för att öka platsens orienterbarhet, och därmed kognitiva tillgänglighet. Fyra stycken olika typer av skyltning föreslås; informationsskyltar, vägvisande skyltar, entréskyltar samt mindre skyltas kallade Blänkare som redovisas på sida 4.

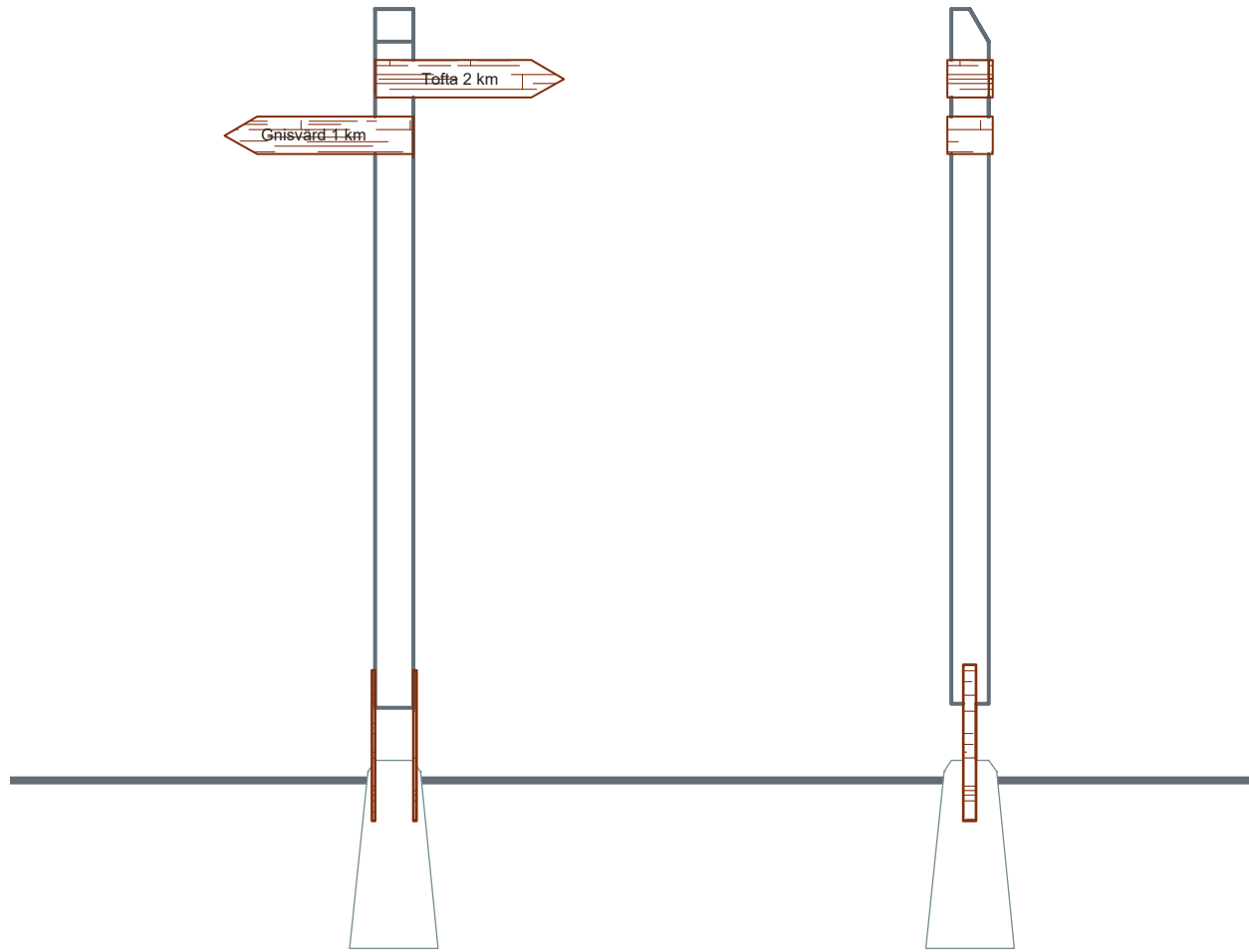
Informationsskylt 1:20 (A1)

Informationsskyltar formas av en 2 cm tjock cortenstålsskiva, med en informationsplakett med text och en karta över området. Skylten har en vinkel på 60 grader, i linje med Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetets rekommendationer för tillgänglighetsanpassade natur- och kulturmiljöer. Likt ledmarkeringarnas utformning stansas text ut i cortenstålet. Skyltens icke genomsläppliga utformning innebär att sand kommer samlas runt skylten och på så vis göra den till en dynamisk del av landskapet.

Entréskylt 1:20 (A1)

Platsen annonseras vid områdets huvudsakliga entréer av större entréskyltar. Skyltarna utformas av plank i dimensionen 3x14 cm, ställda på tvären. Längst ned ligger plankorna omlott och skylten blir på så vis ett genomsläppligt ribbverk. Skyltarna sitter fast i marken med betongfundament, via infästningar i cortenstål.

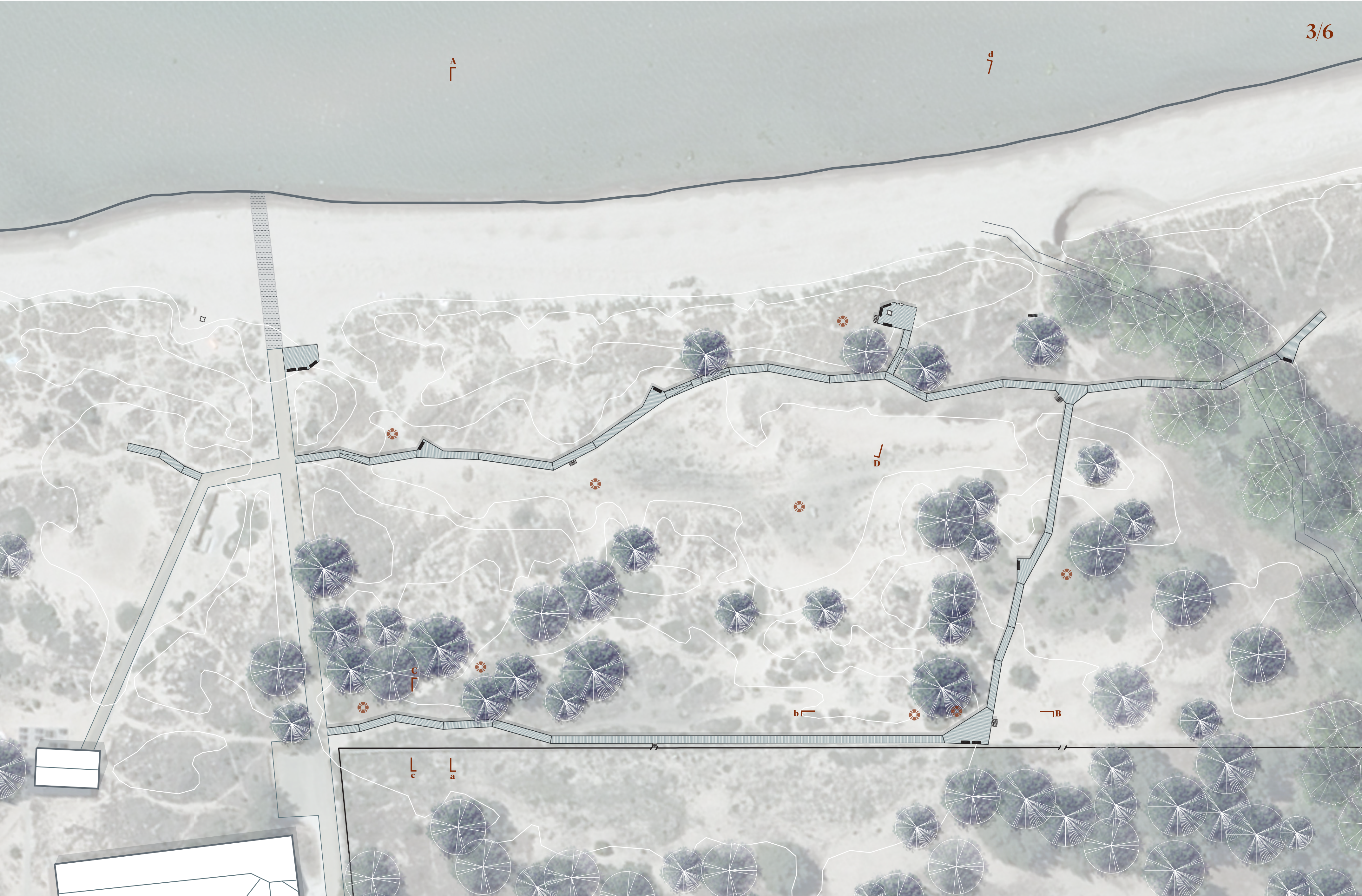

Vägvisande skylt 1:20 (A1)

Vid ett antal ställen längs leden anläggs ledmarkeringar ned avståndsangivelser. Ledmarkeringarna utformas med ett fundament i betong, infästningar i cortenstål, en trästolpe av behandlad furu med dimensionen 10x10 cm samt markeringar i cortenstål med avstånd och vägvisning. Bokstäverna stansas ut i cortenstålsplattan. Toppen av trästolpen är avfasad för att samspela med övriga tillägg.

Perspektiv mot väst, entré vid Tofta strandpenionat och Smågårde Naturskog

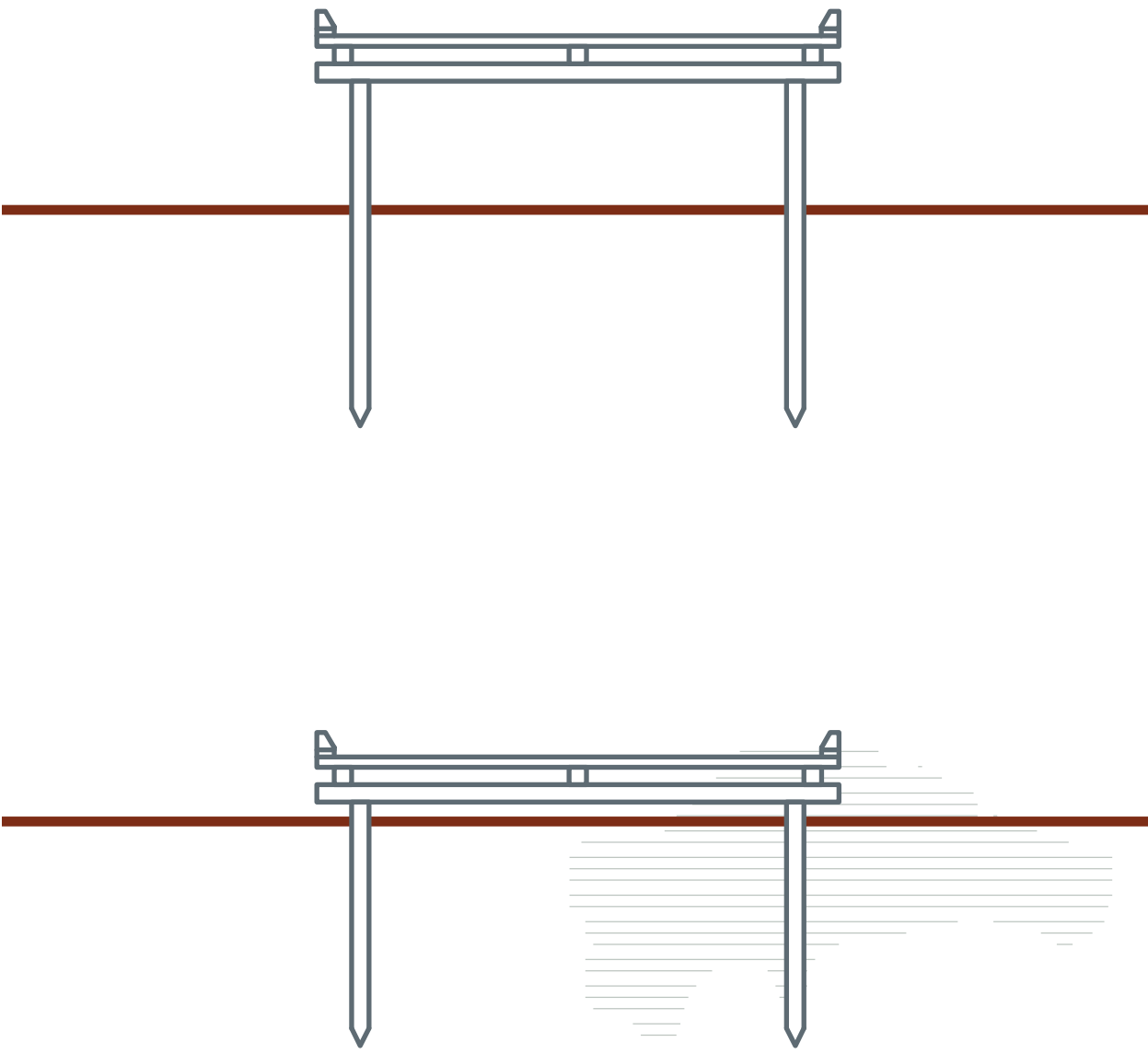
Illustrationsplan 1:500 (A1)

Spång

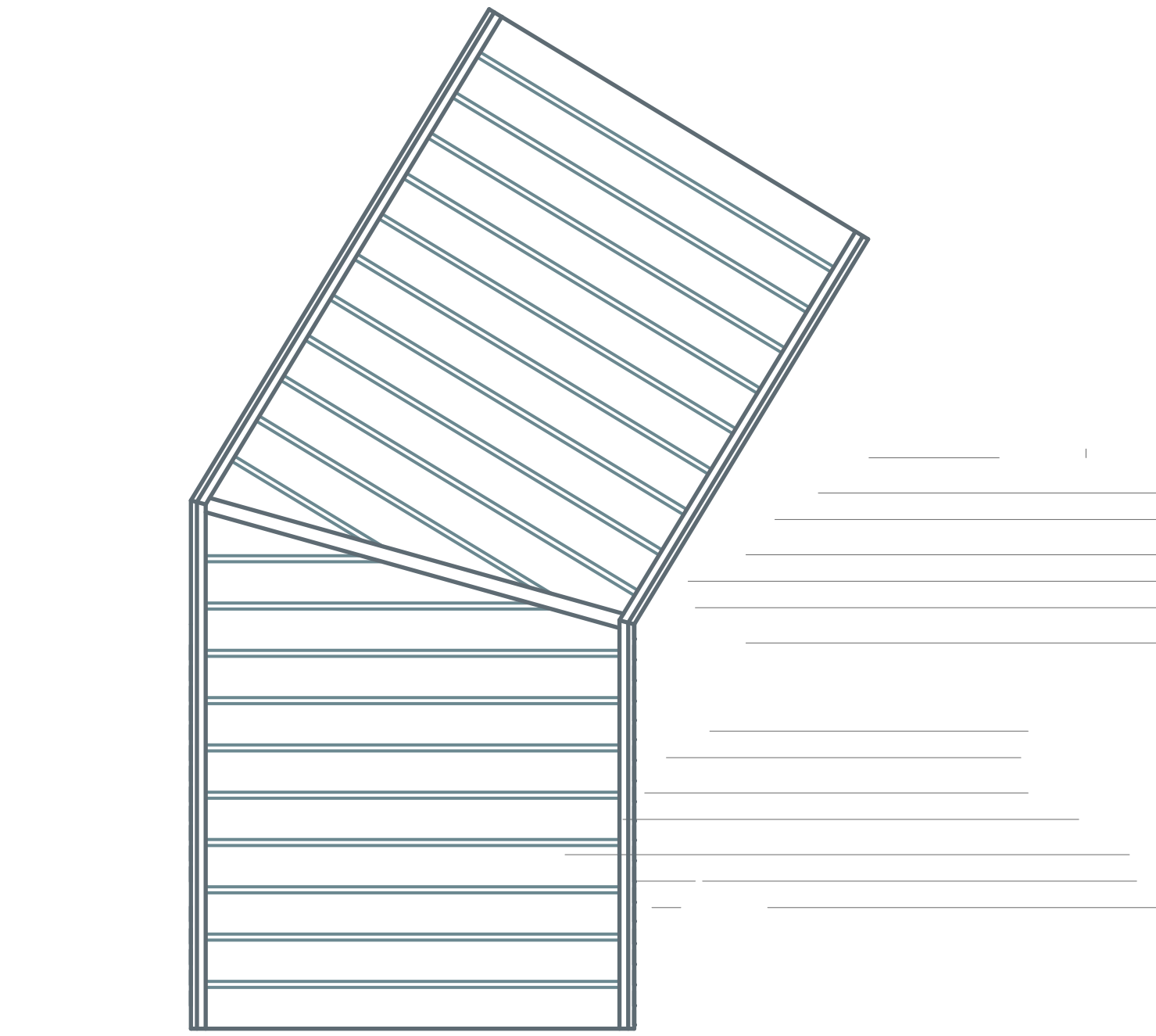
Det största tillägget som föreslås är ett tillgängligt gångstråk centralt placerat i området. Gångstråket är cirka 400 meter långt och är tillgängliggjort genom en 1.5 meter bred träspång. Trots att spången rör sig inom ett relativt litet område rör den sig genom en variation av olika landskapstyper; krypvidedyner, dynvåtmark, trädklädda dyner, utblick över Smågårde naturreservat, samt upp på toppen av de vita sanddynerna med en utblick över havet, och en klar dag även landmärkena Stora Karlsö och Gnisvärds hamn. Tack vare sin placering kan spången på så vis tillgängliggöra en stor del av projektområdets kvalitéer utan att göra ett allt för stort ingrepp i landskapet. Området kring spången har dessutom en mer exploaterad karaktär, med det välbesökta turistboendet Tofta strandpensionat, en av områdets större parkeringar samt en asfalterad väg ned till stranden precis intill. Att placera spången intill ett mer exploaterat område innebär en mindre påverkan på landskapsbilden än om den skulle placerats intill det mer öppna landskapet och småskaliga bebyggelsen längre norrut.

Spången har en enkel och geometrisk utformning, med omsorgsfullt utformade detaljer. Plankorna läggs med en glipa på 2 centimeter. På grund av sandflykten utformas spångens avväkningsskydd med en vinklad kant samt med en glipa mellan spång och avväkningsskydd, för att vinden ska komma åt att blåsa rent spången. För att minska slitaget på marken utformas spången utan några större fundament. Träribbor grävs istället ned i marken med hjälp av en jordborr.

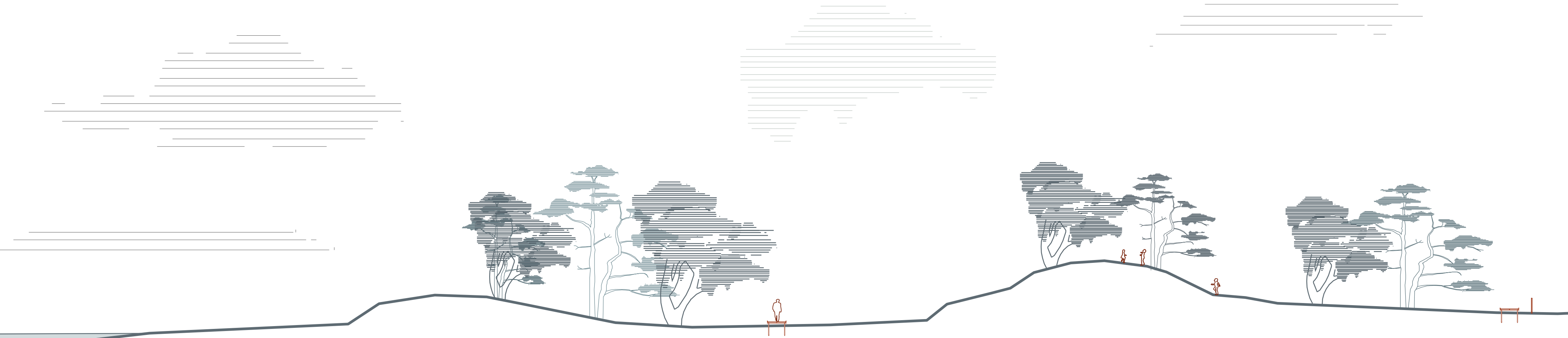
Ute i landskapet kring spången placeras så kallade Blänkare, som är mindre skyltar med syfte att verka relationsskapande mellan människa och landskap. Dessa förklaras med ingående på kommande sida.

Tvärsektion Spång 1:20 (A1)

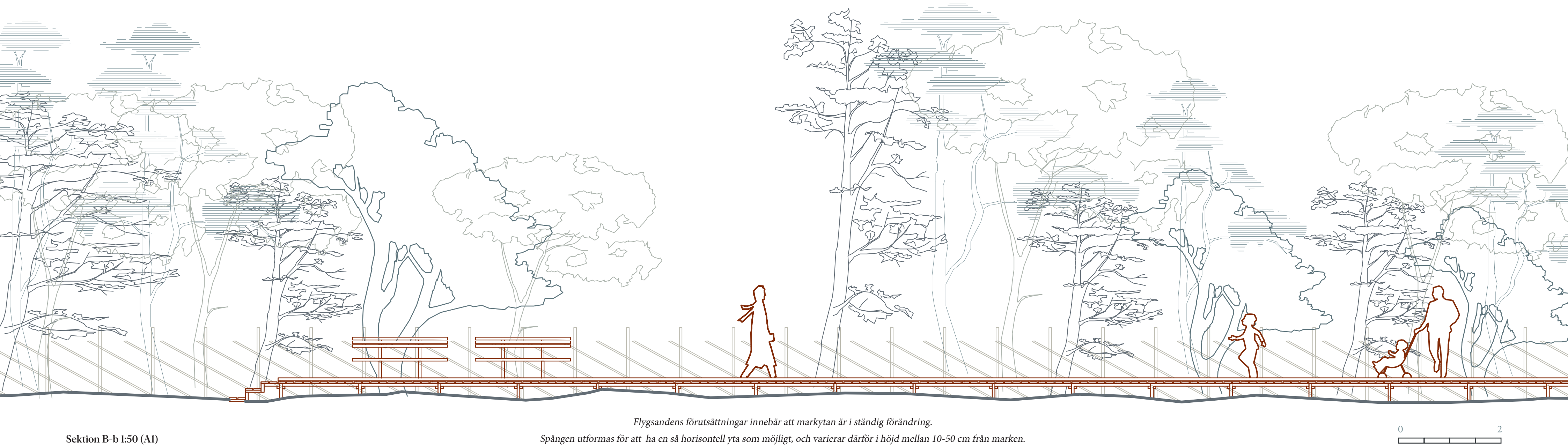

Detail i plan: Materialmöten spång 1:20 (A1)

Sektion A-a 1:200 (A1)

Sektionen visar på hur spången placeras i landskapet. Topografin ger en variation i upplevelse för den som färdas längs spången, samt innebär att den inte syns eller stör landskapsbilden för någon som befinner sig på stranden.

Sektion B-b 1:50 (A1)

Flygsandens förutsättningar innebär att markytan är i ständig förändring.
Spången utformas för att ha en så horisontell yta som möjligt, och varierar därför i höjd mellan 10-50 cm från marken.

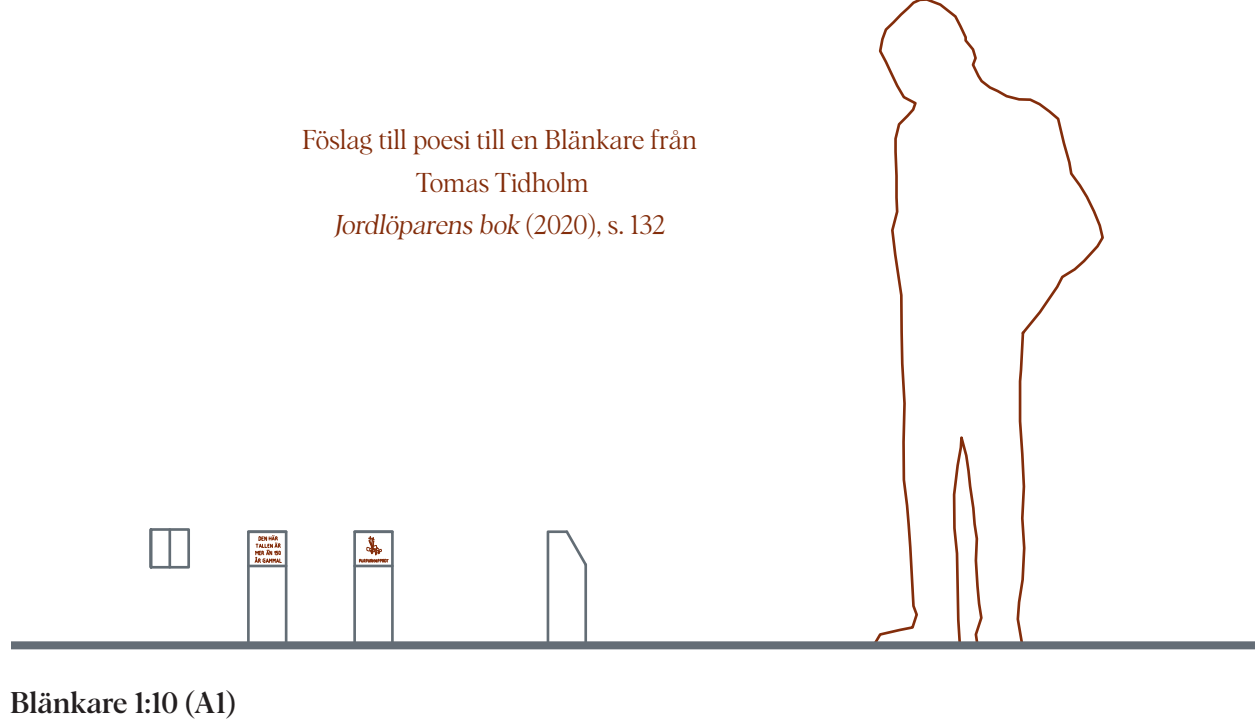
Interaktion med landskapet

Ett syfte med gestaltningen är att den, förutom att informera om landskapet, ska uppmuntra till interaktion med landskapet. Förutom klassiska entré- och informationsskyltar placeras mindre skyltar, kallade Blänkare ut i landskapet. Dessa kan på olika sätt bjuda in till förståelse för landskapet på ett mer relationellt plan genom att informera om specifika arter som finns i området, ett specifikt träds ålder, en särskild händelse som hänt på en specifik plats, eller ha en QR-kod till en lyssningstjänst där besökaren kan lyssna på historier, poesi, eller information om landskapet. Ytterligare en aspekt hos Blänkarna är att bjuda in till interaktion med landskapet då de placeras ut vid platser som har en hög taktilitet eller gynnas av ökad aktivitet, till exempel i form av lek.

Blänkarna placeras ut i landskapet både intill och vid sidan av den primära stigen över hela naturstaket, och kan således fungera som en inbjudan till att avvika från den mest upptrampade stigen. Blänkarna utformas för att kunna flyttas från år till år, och blir på så vis ett sätt att öka eller avlasta slitage på landskapet.

För att uppmuntra till interaktion med landskapet går spången längs ett par stället mycket nära de högre omgivande dynerna. Sektion C-c visar på hur promenaden har sensoriska och taktila kvaliteter invid spången, där det går att sträcka ut handen för att röra vid krypvide eller betrakta den fältsippa som blommar i området i mars/april på nära håll.

Gå och sök upp en mycket liten plats.
Still där i gräset, eller på en sten.
Om en humla kommer och undrar, försök inte
förklara vem du är. Sitt bara kvar. Var tyst.
Försök att få syn på någonting.

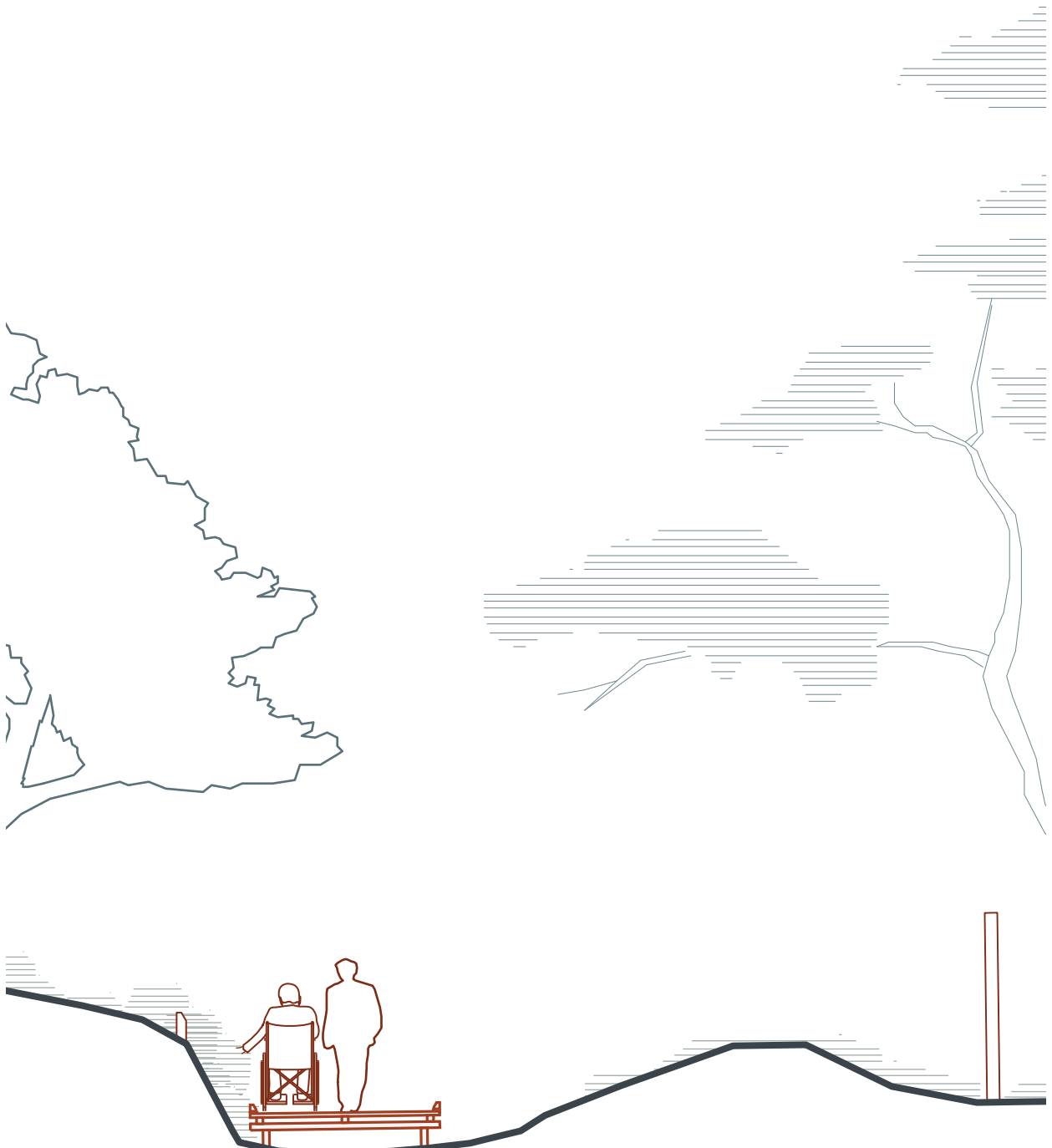

Blänkare 1:10 (A1)

Principer för fysisk tillgänglighet

Att öka områdets tillgänglighet ur både ett fysiskt och ett kognitivt perspektiv har varit ett centralt syfte med gestaltningen. Spången ökar den fysiska framkomligheten i området och tillgängliggör en stor del av områdets upplevelsekvallitéer. För att spången ska nå upp till rådande standard utgår konstruktionen av den från följande principer:

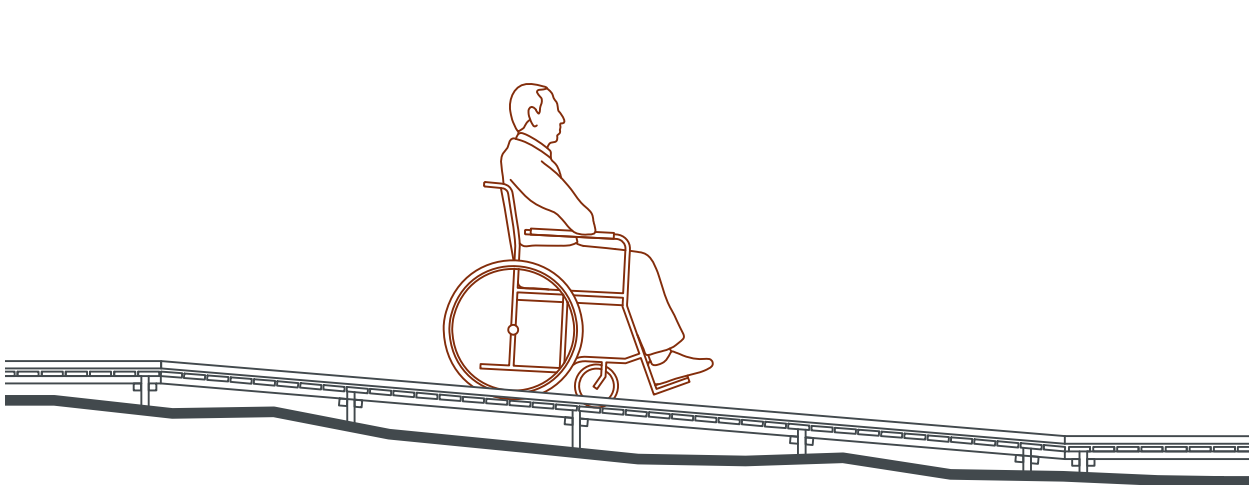
- Spången har, förutom vid ramper, en lutning mellan 0 och 2%. För att hålla en så pass låg lutning varierar spångens höjd från marken mellan 1- och 50 centimeter.
- Spången har avakningsskydd längs hela sträckan, förutom vid de trappor som leder ut i landskapet.
- För att plocka upp de höjdskillnader som finns i landskapet har spången ramper på fyra ställen. Ramperna är 6 meter långa och har längdslutningen 1:12, det vill säga en lutning på cirka 8%. Varje ramp plockar således upp en höjdskillnad på 50 centimeter. Ramperna har kontrastmarkeringar i cortenstål för att markera variationen i höjd.

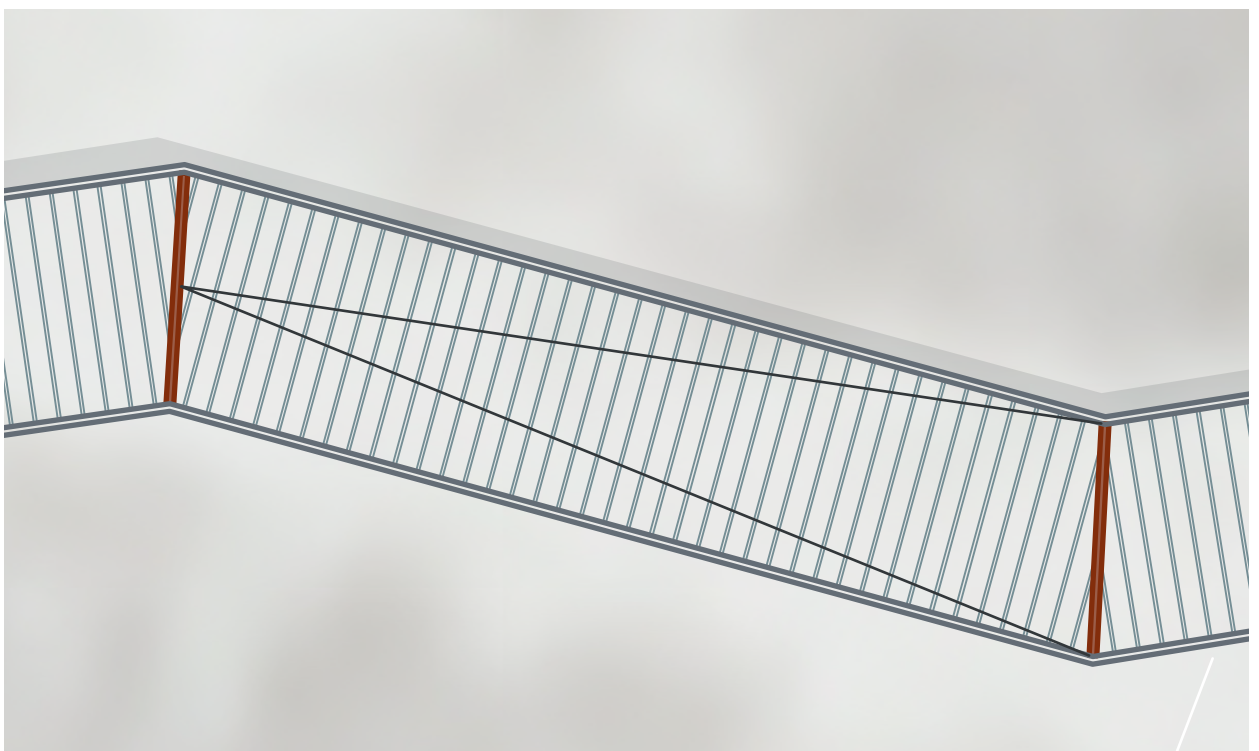
Sektion C-c 1:50 (A1)

Tillgänglighetsanpassat bad

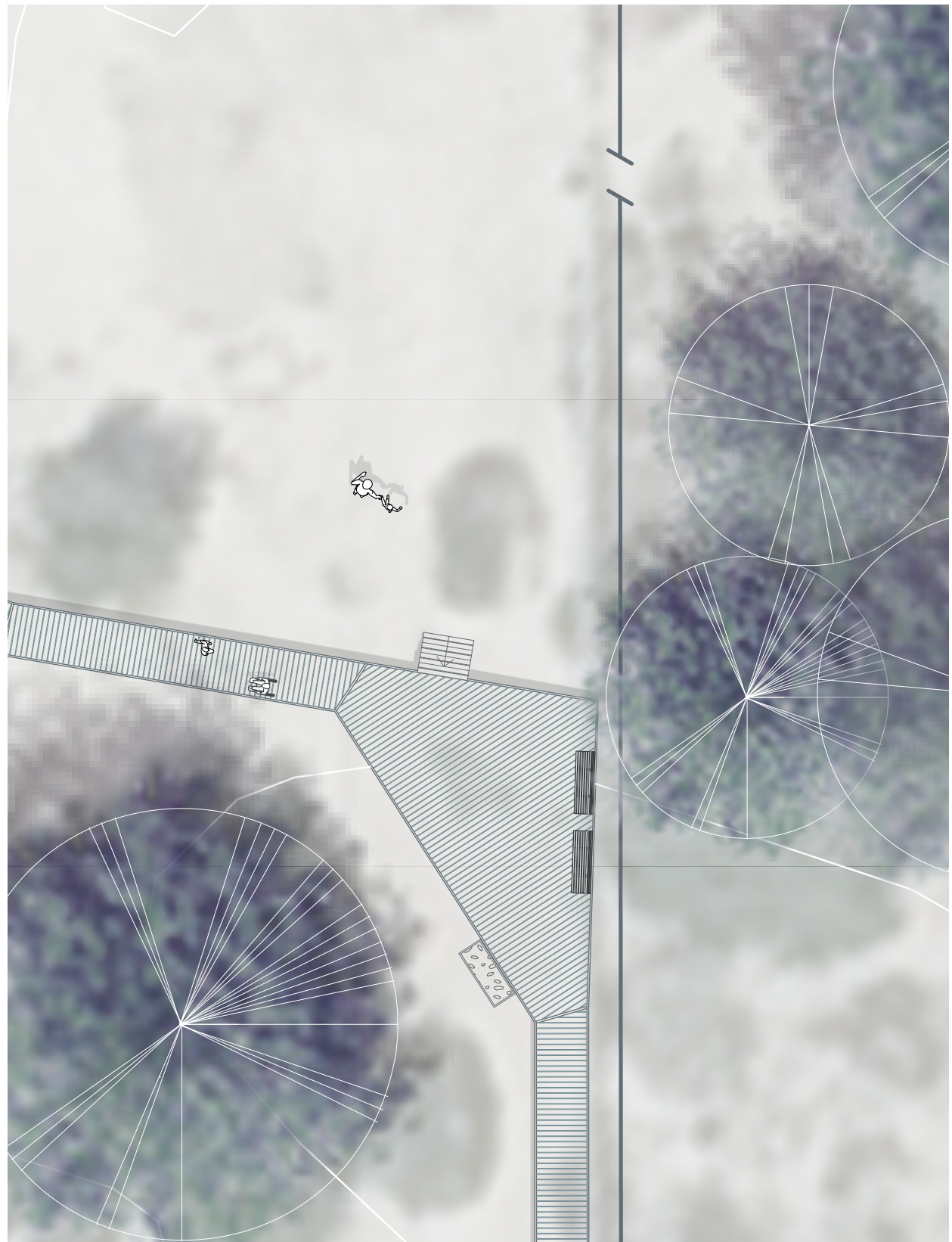
Under gestaltningsprocessens gång har olika typer av tillägg för fysiskt tillgänglighetsanpassat bad undersökts. Att anlägga en tillgänglighetsanpassad brygga skulle innebära en stor kostnad och ett stort ingrepp i landskapet, men är ett alternativ som kan övervägas i framtiden. Som en enklare lösning föreslås istället att en mindre trätrall anläggs i anslutning till asfaltsvägen vid Strandpensionatet och spången. Vid trätrallen kan särskilda rullstolar för bad lånas ut. I anslutning till vägen och trätrallen kan en temporär så kallad strandmatta läggas ut under sommarsäsongen för att underlätta rörelsen ner mot havet över stranden.

Typsektion ramp 1:50 (A1)

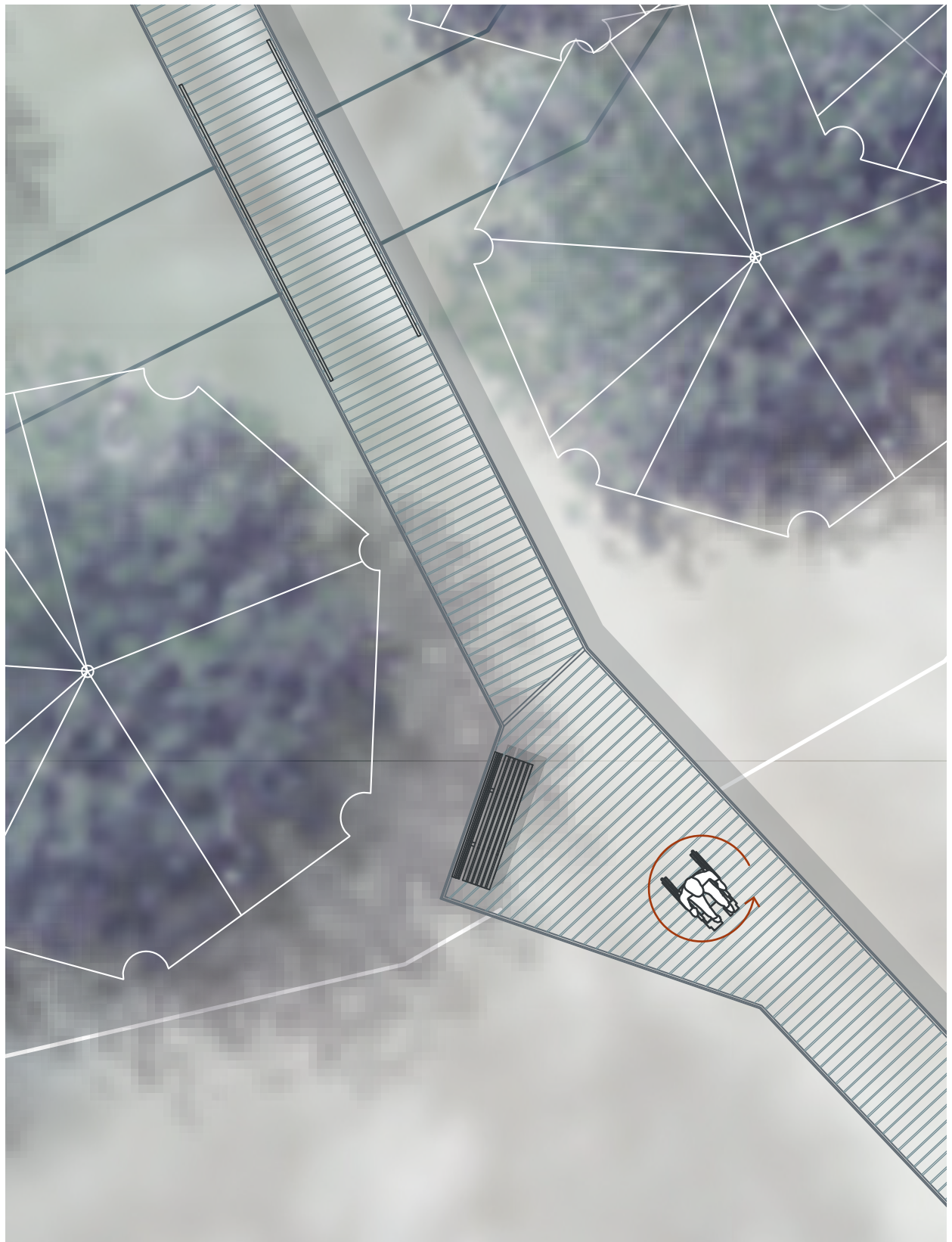

Illustrationsplan: Ramp 1:50 (A1)

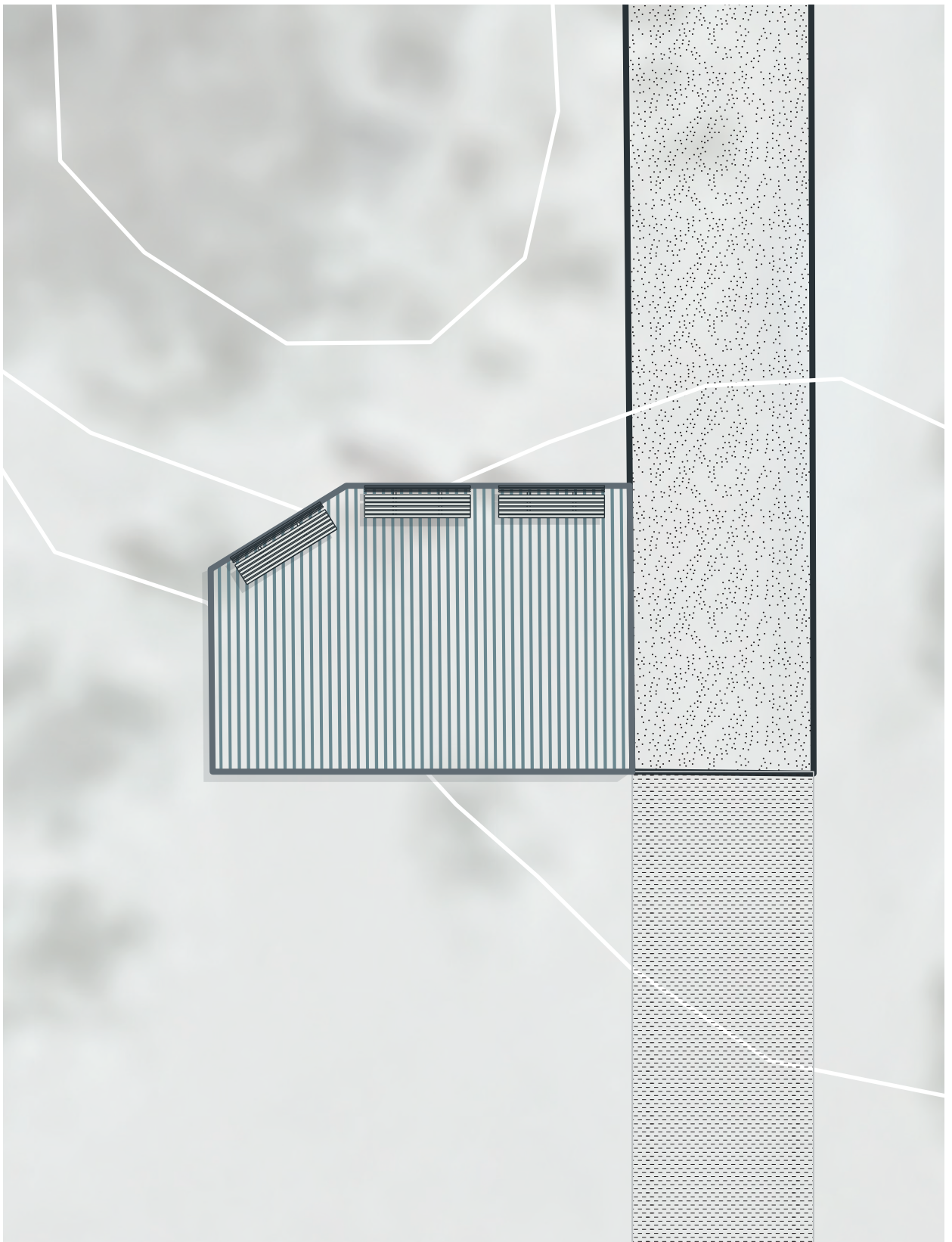
Illustrationsplan: Viloplatser och trappa 1:100 (A1)

Vid trädäckat finns en trestamig tall, vilken är uppskattad som klättraträd bland barn i området. Intill spången placeras en Blänkare som informerar om tallen, samt en lekstation. Här går det att sortera kottar och pinnar i olika formationer, vilket brukar vara särskilt uppskattat av barn med neuropsykiatriska funktionsvariationer. Av materialet kan man bygga kottfigurer vilka kan placeras i landskapet och fungerar som en slags interaktiv utställning.

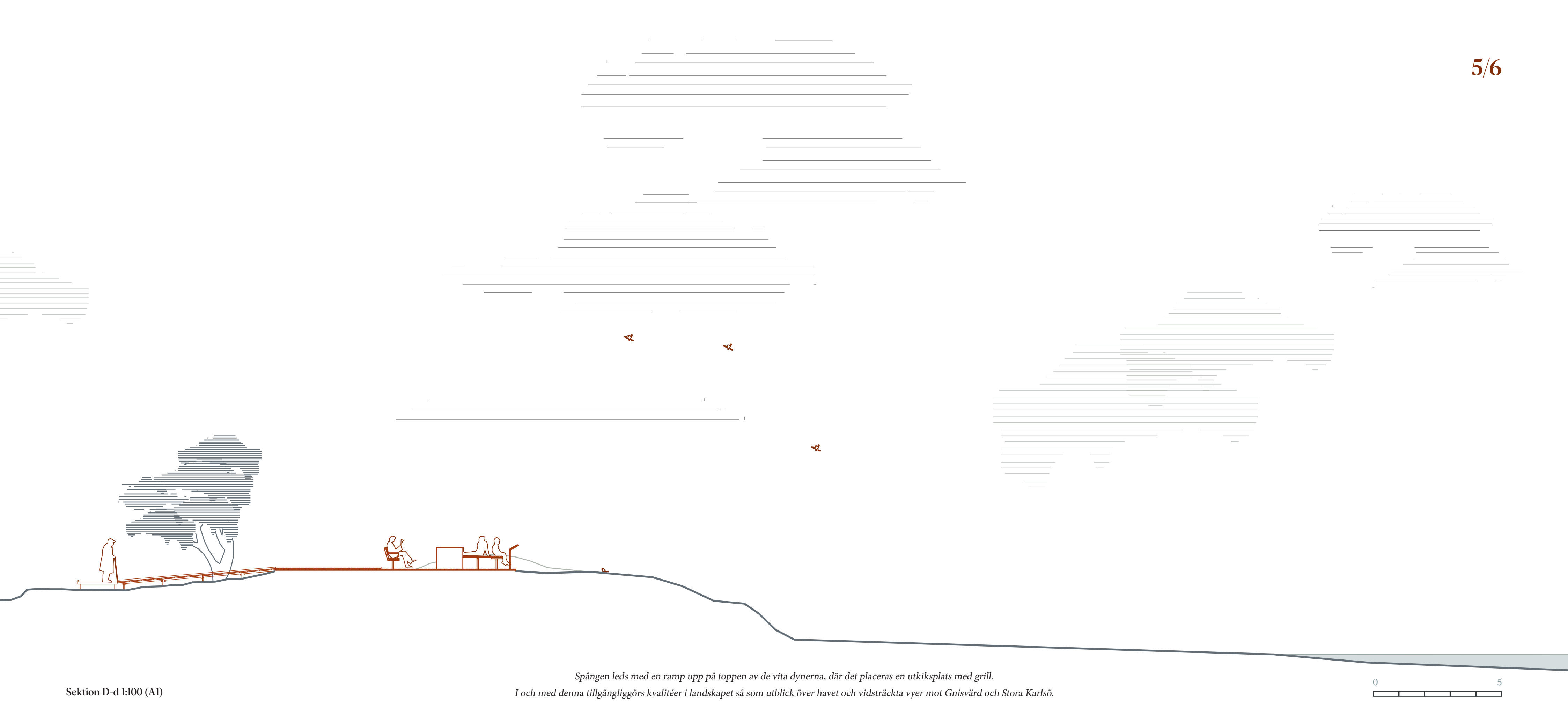
Illustrationsplan: Vändplan och viloplatser spång 1:50 (A1)

På ett antal ställen får spången utbuktningar, som samtidigt fungerar som sittplatser och som vändplats för rullstolar eller barnvagnar. Ytorna buktar ut från spången i trubbiga vinklar och integreras som en del av spångens övriga konstruktion. Sittplatserna vinklas åt olika håll för att ha varierande sol- och skugglägen, skydd i ryggen samt varierande och tilltalande utblickar.

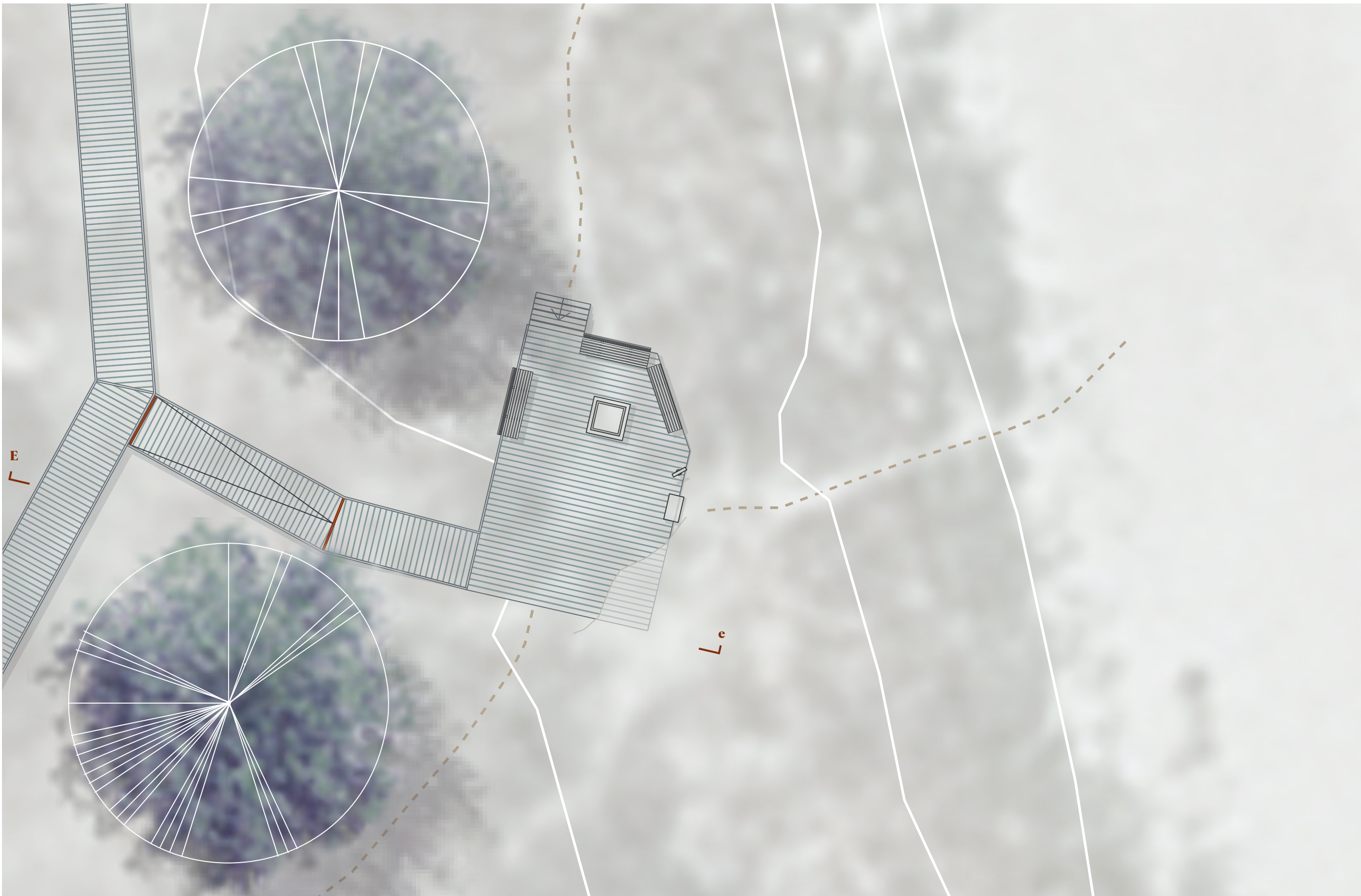
Illustrationsplan: Trätrall och strandmatta 1:100 (A1)

Trätrallen på stranden ansluter till den befintliga asfaltsvägen, och blir så vis en fysiskt tillgänglig plats för att ta del av livet på stranden. En temporär strandmatta kan läggas ut från vägen för att bilda en mer tillgänglig rörelse ner i vattnet.

Sektion D-d 1:100 (A1)

Spången leds med en ramp upp på toppen av de vita dynerna, där det placeras en utkiksplats med grill.
I och med denna tillgängliggörs kvalitétér i landskapet så som utblick över havet och vidsträckta vyer mot Gnisvärd och Stora Karlsö.

Illustrationsplan 1:100 (A1)

Sektion E-e 1:50 (A1)

Sektion E-e visar hur grillplatsens trädäck blir som en förlängning av spången,
samtidigt som det smälter samman med de omgivande sanddynerna.

Ekologiska värden

Ett syfte med gestaltningsförslaget har varit att undersöka relationen mellan landskapets sociala och ekologiska värden, och hur platsen kan utformas på ett sätt som värnar om dessa värden. Landskapsanalysen visar tydligt att platsen har mycket höga värden ur både ett ekologiskt och ett socialt perspektiv, och att en gestaltning som syftar till att öka platsens tillgänglighet kan öka platsens sociala värden ytterligare.

Ur perspektivet ekologiska värden syftar gestaltningen framför allt till att värna om att landskapets ekologiska kvalitétér bibehålls. Detta genomförs genom att undvika större tillägg, eller tillägg som medför ett ökat slitage i områden med mer känsliga naturtyper eller en stor koncentration av rödlistade arter.

I vissa områden finns naturtyper eller arter som troligen skulle kunna gynnas av ett något ökat slitage. Detta gäller till exempel dynområdet som omringas av spången. I dessa områden kan tillägg som uppmuntrar besökare att röra sig utanför spången, som till exempel trappor, informationsskyltar eller de mindre Blänkarna, leda till det extra slitage som kan gynna landskapets biologiska mångfald. Även naturreservatet Smågårde naturskog skulle i dagsläget gynnas av ett ökat slitage, och genom vägvisande skyltar och trappor ned till spången kan gestaltningen bidra till ett ökat flöde av människor in i reservatet.

Strandföreningen Tofta-Gnisvärd genomför redan idag arbete för att bibehålla och öka platsens ekologiska funktioner, som till exempel att skapa positiv störning av vegetationen genom röjning för att gynna en ökad biologisk mångfald i landskapet. Att återanvända det material som röjs i lekmiljön eller som grillpinnar är ett sätt att skapa cirkularitet på platsen. Denna typ av interaktion med landskapet kan även i längden leda till en större ekologisk läskunnighet och ekologisk empati för de som detar i aktiviteten.

Sociala värden

Platsen är redan idag ett viktigt landskap för nöje, vila och rekreation, och lockar tusentals besökare per dag under sommarmånaderna. Gestaltningen syftar till att tillgängliggöra platsen för en bredare målgrupp. Detta sker dels genom att fysiskt tillgängliggöra platsen, men även genom att via skyltning och en sammanhållen visuell identitet öka platsens allmänna karaktär, orienterbarhet och därmed kognitiva tillgänglighet.

Genom en sammanhållen gestaltning av den tre kilometer långa sträckan bidrar gestaltningen till en ökad upplevelse av att platsen är öppen för alla, och blir på så vis en motvikt till de mer kommersiella verksamheterna som gränsar till arbetsområdet. Genom att placera ut grillplatser, bänkar och solstolar uppmuntras en större målgrupp att ta del av platsen, utan att behöva betala för det.

Den tillgängliga spångslingan som förslås blir det första tillgängliga stråket längs sanddynsmiljöer på Gotland. Att tillgängliggöra det unika och spektakulära naturlandskapet vid Tofta strand ökar landskapets sociala värden, men blir även en tillgång för hela regionen.

Landskapet har redan idag stora kvalitétér som lekmiljö. Genom att även gestalta med ordnade tillägg för lek, som redovisas på följande sida, bidrar gestaltningen med ytterligare lekvärden, samt uppmuntrar till lek utanför de gestaltade lekplatserna. Ur ett kognitivt perspektiv kan tillägg i landskapet med mer programmerad lek även det betraktas som ett tillgängliggörande av platsen, då vissa barn lättare leker i dessa typer av miljöer.

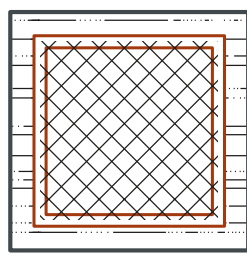
Grillplats

Som en integrerad del av spångsystemet anläggs en grillplats. Grillplatsen är varsamt placerad på en höjd i landskapet, med utblick över hela stranden och Smågårde naturskog, samt vid klart väder även Gnisvärd hamn och ön Stora Karlsö.

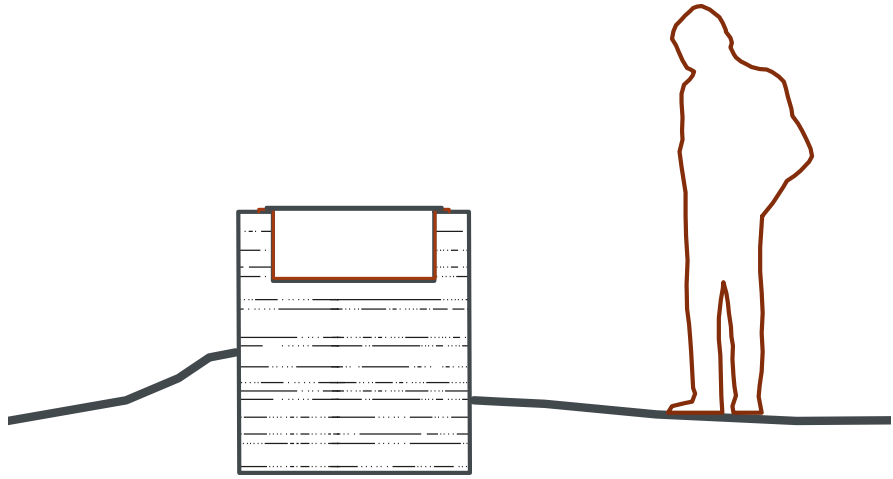
Grillplatsen tillgängliggörs med hjälp av en ramp från det övriga spångsystemet. Rampen är sex meter lång och har en lutning på åtta procent. För att vara tillgänglig anläggs grillplatsen med ett trädäck som underlag, konstruerat i samma stil som spången. Trädäcket följer landskapets egna former, men konstrueras också för att integreras med de omgivande sanddynerna, vilka kan blåsa över däckat för att bilda en sandkant med vegetation.

På trädäcket finns bänkar med och utan ryggstöd, en grill, en informationsskylt om det omgivande landskapet samt en kikare. I anslutning till grillplatsen placeras en ved och slydepå. Där kan sly som röjs under strandföreningens röjningsdagar samlas och användas som till exempel grillpinnar.

Grillar utformas som en gjuten betongkonstruktion, med en kant av cortenstål, samt ett löstagbart grillgaller. Samma konstruktion återanvänds som ett återkommande element längs naturstråket. Grillarnas solida konstruktion innebär att sand kommer samlas kring dem i de fall de placeras på stranden eller bland sanddynerna. Grillarna kommer därför variera något i höjd under året, och blir på så vis en dynamisk del av landskapet.

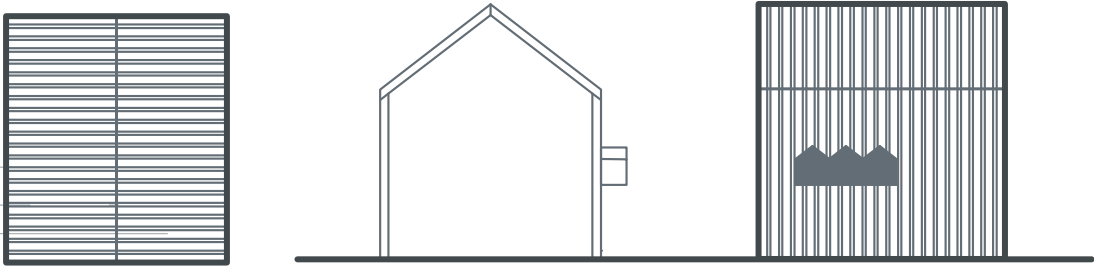

Grill 1:25 (A1)

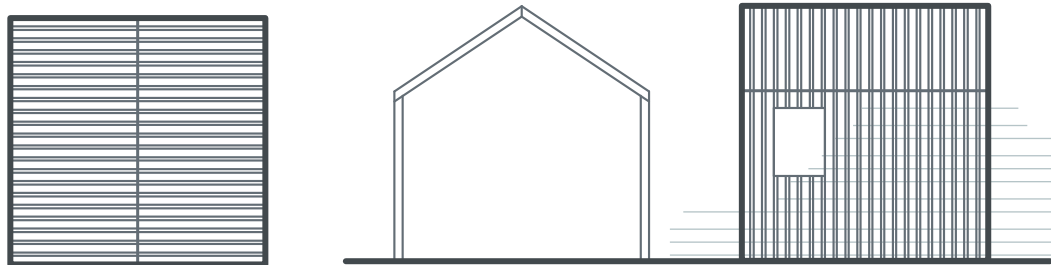
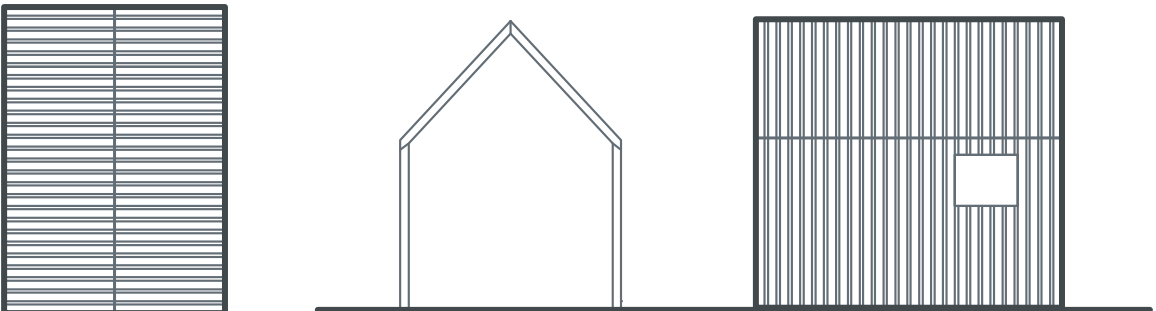

När fler får tillgång till information om och kan uppleva skyddade områden finns det också goda chanser att förståelsen, kunskapen och respekten för vårt gemensamma natur- och kulturarv ökar.

Naturvårdsverket & Riskantikvarieämbete
Tillgängliga natur- och kulturområden:
En handbok för planering och genomförande av
tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer (2013), s. 9

Detalj Lekhus 1:50 (A1)

Detalj Slydepå 1:50 (A1)

Sektion F-f 1:100 (A1)

Lekhusen och slydepån placeras på strandheden ovanför sandstranden. Topografin ger en mer intressant och motoriskt utmanande lekmiljö samtidigt som den avskärmar tilläggen något från omgivningen.

Lek

Lekutrustning har varit ett återkommande önskemål under den dialogprocess som genomförts. Hela området, men i synnerhet området vid sanddynerna, har i sig själv höga lekvärden ur aspekter så som topografisk variation, variation i rumsligheter, tillgång till löst material och möjlighet till motoriska utmaningar. För att skapa en mer fokuserad miljö för rollek anläggs tre stycken lekhus och en lekdepå vid Gnisvårds äng.

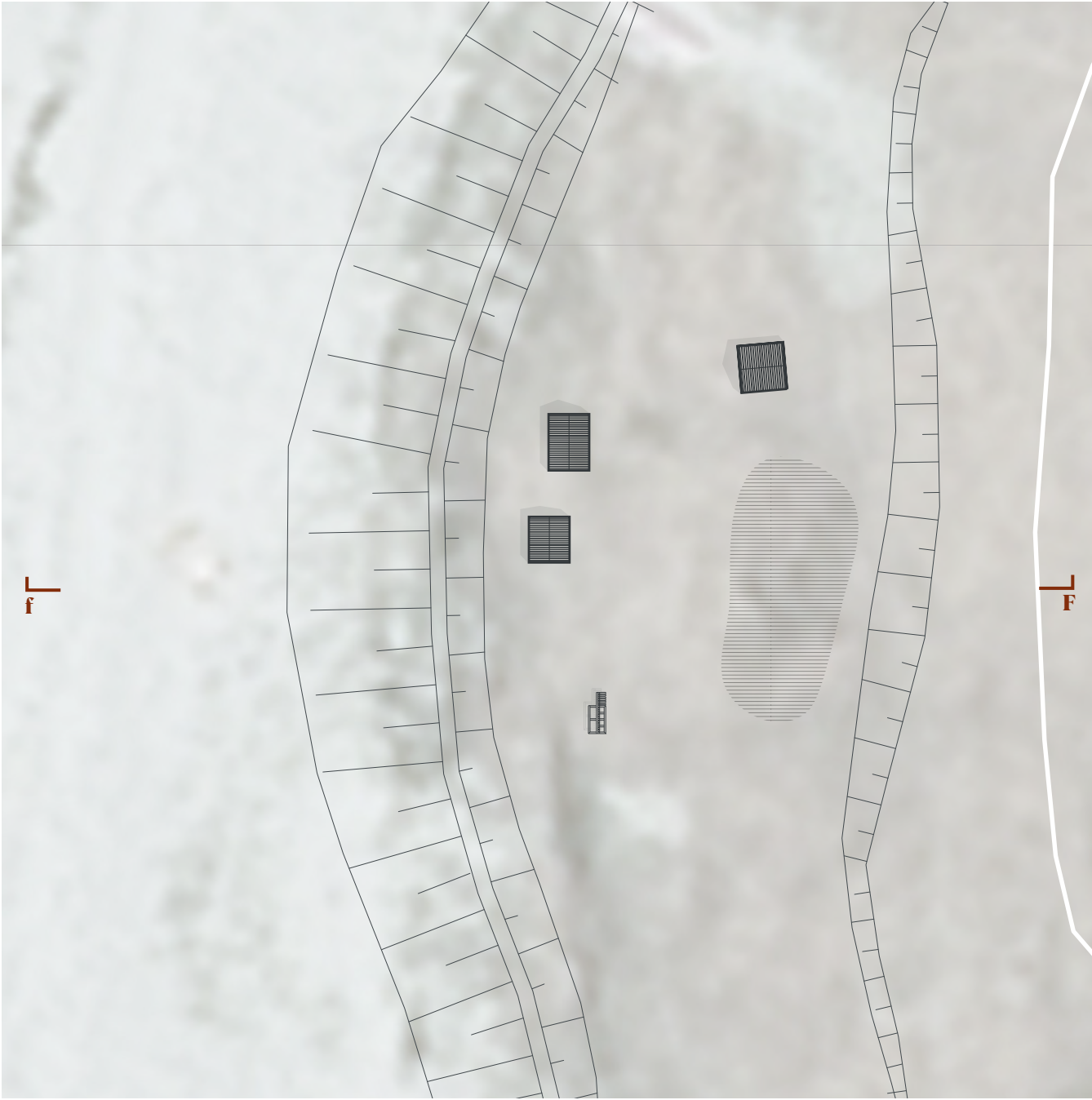
I samma område har tidigare funnits en gungställning, som plockats ned för några år sedan. Då marken är privatägd är lekutrustning så som gungor och klätterställningar, med höga säkerhetskrav som utgör ett stort ansvar för markägarna, ett i princip omöjligt alternativ. De mer statiska lekhusen är ett alternativ med mycket liten skaderisk. Samtidigt bidrar de med lekvärden som inte finns på platsen idag, samt bildar en plats att samlas vid för lek och möte med andra barn.

Lekhusen är utformade med inspiration från Gnisvårds fiskeläge. De tre husen utformas med ett genomgående formspråk men med varierande höjd, bredd, längd och takvinkel för att spegla fiskeläget visuella uttryck. Husen består av enbart väggar och tak och konstrueras som ribbverk av träribbor i dimensionen 5x5 cm.

En slydepå placeras i anslutning till lekhusen. Lek och slydepån är utformad för att tillhandahålla löst lekmaterial i form av mindre stockar, pinnar och sly. Depån kan också utgöra en stomme för lek i sig, och kan fungera som till exempel en affär eller ett kapphäststall. Här kan sly och naturmaterial som röjs under strandföreningens röjningsdagar samlas. På så vis skapas en cirkularitet på platsen, som kan bidra med förståelse och empati gentemot platsen för både barn och vuxna.

Lekhusen och slydepån omsluts av småskalig kullighet, vilket skapar rumslighet där platsen delvis avskämmas från stranden och ängen, men samtidigt inbjuder till en rörelse dessa miljöer emellan. Under vinterhalvåret finns i mitten av lekområdet en vattenfylld sänka.

Lekmiljöns utformning kopplar an till områdets kulturhistoria, och bjuder på så vis in till lek som skapar relation till platsen som kulturmiljö. Här bjuds barn in att, med hjälp av det lösa lekmaterial, interagera med landskapet och skapa sina egna platser som att bygga balansbanor, kojor eller hinderbanor.

Illustrationsplan 1:200 (A1)

Perspektiv mot Gnisvårds fiskeläge